

VIGILIA

2025 szeptember

Szent Móric és vértanútársainak szenvedéstörténete

A BELSŐ ÉLET ÚTJAI

TOMÁŠ HALÍK *A spiritualitás: a hit szenvedélye*

PATRICE MAHIEU OSB *Modernitás és hagyomány a szerzetességben*

RICHARD ROHR OFM *Egyetemes együttérzés és kegyelem*

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS *Áthoszi beszélgetés*

KISNÉMET FÜLÖP OSB *Szinodális lelkiesség*

HARTMUT ROSA *Demokrácia és vallás*

SZILVÁSI ZALÁN *Más erő*

KISS ATTILA *A moldvai szentek vonzásában*

Beszélgetés **LAURENCE FREEMANNEL**

SZÁVAI JÁNOS *Szent Ágostontól Szent Genet-ig*

FELLINGER KÁROLY, FÜRJES GABRIELLA, HALMOSI SÁNDOR,

KÜRTI LÁSZLÓ, LACKFI JÁNOS és SZELES JUDIT *versei*

JUHÁSZ PÁL BALÁZS *Ábel és az ő Istene*

VIGILIA 2025 szeptember

Görföl Tibor: A BELSŐ ÉLET 769

DOKUMENTUM

Baán Izsák OSB: SZENT MÓRIC ÉS VÉRTANÚTÁRSAINAK
SZENVEDÉSTÖRTÉNETE 770
A SZENTEK SZENVEDÉSTÖRTÉNETE, AKIK ACAUNUMBAN
SZENVEDTEK KÍNHALÁLT SZEPTEMBER 22-ÉN 771

A BELSŐ ÉLET ÚTJAI

Tomáš Halík: A SPIRITUALITÁS: A HIT SZENVEDÉLYE 776
Patrice Mahieu OSB: MODERNITÁS ÉS HAGYOMÁNY A II. Vatikáni Zsinat utáni
SZERZETESSÉGBEN 783
Richard Rohr OFM: EGYETEMES EGYÜTTÉRZÉS ÉS KEGYELEM 792
Nacsinák Gergely András: „A LÉNYEG NEM VÁLTOZIK”. ÁTHOSZI BESZÉLGETÉS VASZÍLIOSZ
GONDIKÁKISZ ARCHIMANDRITÁVAL 799
Kisnémet Fülöp OSB: SZINODÁLIS LELKISÉG 803

SZÉP/ÍRÁS

Fürjes Gabriella: MÁRIA BETEG. MÁRTA ÁPOLJA.; ÖLELI; HA INDULSZ.;
MÁRTÁBÓL MÁRIA. (versek) 809
Lackfi János: KASTÉLY ÉS PÁLMA (ERVIN GÁBOR EMLÉKEZETE) (vers) 810
Fellingner Károly: TÁRGY; REZERVA (versek) 812
Szávai János: SZENT ÁGOSTONTÓL SZENT GENET-IG AVAGY A HETEDIK
PARANCSOLAT (esszé) 813
Halmosi Sándor: KI LEHET PÁSZTOR?; GRABKAPPELLE AUF DEM WÜRTEMBERG
(versek) 818
Juhász Pál Balázs: ÁBEL ÉS AZ Ő ISTENE. TEOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK TAMÁSI ÁRON
ÁBEL-TRILÓGIÁJÁHOZ (tanulmány) 820
Szeles Judit: AZ ÖSVÉNYEN; SACRA COMMUNIO (versek) 824
Kürti László: TELEFONFÜLKE; CSÉSZE, FÉL DÉLUTÁN (versek) 825

KORTÁRS VERSEK KORTÁRS SZEMMEL

Lukácsi Margit: A LÁTÁSTÓL A HITIG – EMMAUSZTÓL PÜNKÖSDIG. Rakovszky
Zsuzsa: BIZONYOSSÁG; AMIKOR FÚJT 826
Lukács Flóra: „AGYUNKBAN BOGARAK NÉLKÜL NEM LEHET ÉLNI”. Csehly
Zoltán: A SZÉP TISZTESSÉGE 835

ESSZÉK

Görföl Tibor: HARTMUT ROSA ÉS A REZONANCIA ELMÉLETE 840
Hartmut Rosa: DEMOKRÁCIA ÉS VALLÁS 843

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

LAURENCE FREEMANNEL 847

MAI MEDITÁCIÓK

Szilvási Zalán: MÁS ERŐ 856

EGYHÁZ A VILÁGBAN

Kiss Attila: A MOLDVAI SZENTEK VONZÁSÁBAN 858

SZEMLE

részletes tartalom a hátsó borítón 860

A BELSŐ ÉLET

Görföl Tibor

Nehéz megállapítani, hogy az elmúlt száz év folyamán mi minden járult hozzá a belső élet iránti keresztény érdeklődés megélénküléséhez, ahhoz a folyamathoz, amelynek következtében mára megközelítésmódok, hagyományok és közösségek egész sora vált elérhetővé azok számára, akik fontosnak tartják annak ápolását, ami keresztény életformának nevezhető. Egészen biztosan szerepet játszott a más vallások lelki és szellemi ajánlataira adható válasz megfogalmazásának igénye, a technikai civilizáció által keltett csalódás, a szerzetesi irodalom és a szerzetesi bölcsesség közkinccsé válása, és nem utolsósorban olyan kiemelkedő szerzők és tanítók színre lépése, akik a nagy keresztény hagyományból táplálkozva általánosan érthető formában világítottak rá szerte a világon arra, hogy nem szerencsés, ha a keresztények úgy élnek, hogy életüknek és magatartásuknak akkor is lenne értelme, ha történetesen nem lenne Isten.

Az összeállításunkban szereplő írások szerzői e múlt század derekán fellendülő érdeklődés legtekintélyesebb mai örökösei közé tartoznak: a szemlélődés és a cselekvés elválaszthatatlan egységéről tanúskodnak (Tomáš Halík), egyértelművé teszik az egyetemes igényű keresztény szolidaritás nélkülözhetetlenségét (Richard Rohr), és azt érzékeltetik, hogy a belső élet ápolásának monasztikus hagyománya minden egyes keresztény ember számára megtermékenyítő lehet (Laurence Freeman és Patrice Mahieu). Azt, hogy a világvallásokkal kialakuló kapcsolatokkal párhuzamosan a belső keresztény viszonyrendszer is átalakulásnak indult, pontosan bemutatja Nacsinák Gergely és Kiss Attila írása. Ezzel egyidejűleg szekuláris részről is körvonalazódni kezdett olyasmi, ami szervesen kapcsolódik a keresztény érdeklődés fellendüléséhez. Nemcsak egyszerűen a „spiritualitás” nem vallási formáiról van szó, hanem olyan életalakítási igényekről is, amelyek a jól élt élet kérdésének filozófiai és vallási vizsgálataira támaszkodva próbálnak felkínálni olyan életformát a technikai kor emberének, amely az értelem irányába tartó belső átalakulást hoz magával: a legnevesebb mai társadalomtudósok közé tartozó Hartmut Rosa hatalmas visszhangot kiváltó rezonanciaelmélete ehhez a törekvéshez kapcsolódik. A lapszámunkban közölt szövegek közül Patrice Mahieu előadását Baán Izsák bakonybéli perjel, a többi írást Görföl Tibor fordította, aki egyúttal Laurence Freeman beszélgetőtársa is volt.

Ma már javarészt csak a közhelyek sorát szaporítja, mégis elengedhetetlen az a megállapítás, mely szerint a valóban eleven belső élet törvényszerűen külső tájékozódást és külső elköteleződést eredményez: aki közvetlen kapcsolatba kerül Isten életével és Isten igazságával, nem lehet közömbös az élet elfojtása és az igazság hiánya iránt. Hogy az utóbbi kettő nem kelt kellő felháborodást korunk keresztényeiben, az annak a jele, hogy az előzőek terén is van még mit tenniük.

SZENT MÓRIC ÉS VÉRTANÚTÁRSAINAK SZENVEDÉSTÖRTÉNETE

Baán Izsák OSB

1978-ban született

Komlón, Bencés
szerzetes, a bakonybéli

Szent Maurícusz

Monostor perjele.

Legutóbbi írását

2022. 12. számunkban

közlöttük.

Kevés szent van a nyugati kereszténység történetében, aki olyan nagy hatással volt az európai kultúrtörténetre, mint Szent Móric, latinosan Maurícus. A 3. század 80-as éveiben légiójával együtt vértanúhalált halt hadvezért számtalan város, monostor, egyházmegye tudhatja védőszentjének Nyugat- és Közép-Európában. Az Alpok lábánál, a mai Svájc területén vértanúhalált halt thébai katonák története a késő antikvitástól kezdve sok évszázadon át meghatározta a keresztény katona ideálját. Mártíromságuk helyszíne a frank szerzetesség egyik legjelentősebb monostora lett a *laus perennis* eszményével, Móric lándzsája a középkorban az egyik leginkább féltve őrzött ereklyéjének számított, s tisztelete meghatározta a Német-Római Birodalom keleti terjeszkedését.

Amikor a magyarországi Móric-tisztelet központja, a bakonybéli Szent Maurícusz Monostor alapításának ezredik évfordulóját ünnepelte, a bencés monostor az (akkori nevén) MTA Történettudományi Intézetével közösen megjelentetett egy gazdag válogatást a Szent Móriccal kapcsolatos aktuális szakirodalom cikkeiből.¹ A tanulmányok gazdagon taglalják a thébai légió hadvezérének kultuszát, európai és magyarországi tiszteletének kialakulását, a vértanúság elbeszélésének történeti hitelességét, a hozzá köthető középkori költemények jellegzetességeit, a „fekete hadvezér” ábrázolásának képzőművészeti átalakulásait. A *Világtörténet* folyóirat Móric-számában megjelent a szent katonák szenvedéstörténetének fordítása is, melynek szerzője Lyoni Szent Eucherius. A Sággy Marianne és Baán Izsák szerkesztette 2018-as kiadvány azonban adós maradt egy másik forrás fordításával, amelynek szerzője névtelen, s a thébai légió és Szent Móric szenvedéstörténetének az Eucherius elbeszélésétől néhány ponton eltérő változatát tartalmazza. A szöveg, melynek kritikai kiadását Éric Chevalley készítette el,² leginkább a vértanúság kiváltó okát tekintve tér el a lyoni püspök művétől. Míg Eucherius szerint a krisztushívő egyiptomi légió a császár keresztényüldözésre vonatkozó parancsát tagadja meg, s ezért éri őket utol Maximianus Hercules haragja, addig a névtelen elbeszélésében a katonákat a bagaudák lázadásának leverésére rendelik a birodalom határára, s Móric hadteste a lázadókkal megvívandó csata előtti nagy pogány áldozatbemutatáson nem hajlandó részt venni, emiatt kell elszenvedniük a büntetést.

A két, vélhetően azonos szájhagyományból táplálkozó forrás közül a névtelen verziója tűnik valamivel korábbiak, keletkezésének a szöveg alapján felvázolható történelmi kontextusa leginkább a 380-as és 390-es évek, s a szerző nagy valószínűséggel az akkor már létező acaunumi (ma Saint-Maurice Wallis kantonban) bazilika klerikusa lehetett.³ A latin forrás itt közreadott fordítását a bakonybéli monostor latin olvasóköre (Mari

¹ *Világtörténet* 8 (40), 2018/2.

² Éric Chevalley: La Passion anonyme de Saint Maurice d'Agaune. Éd. critique. *Vallesia* 45 (1990), 37–120.

³ Vö. Jean-Michel Carrié: Thébaikai Nyugaton? (Ford. Sággy Marianne.) *Világtörténet* 8 (40), 2018/2. 216–217.

Günter, Tamás Ignác, Toókos János szerzetestestvérek és Kiss Bernadett) közösen készítette el Baán Izsák vezetésével.

A SZENTEK SZENVEDÉSTÖRTÉNETE, AKIK ACAUNUMBAN SZENVEDTEK KÍNHALÁLT SZEPTEMBER 22-ÉN

Miután Diocletianust, aki már korábban is a római állam vezetője volt, az egész világ urává választották, azzal szembesült, hogy szerte a provinciákban egyesek nagy merészen elkezdtek zavart kelteni. Ekkor császárrá nevezte ki egykori harcostársát, Maximianus Herculest, azért, hogy az uralkodásban vagy inkább a terhek hordozásában társa lehessen, majd elküldte Galliába, hogy ott megküzdjön Amandus és Aelianus seregével, akik szolga létükre a bagauda nép nevében fegyveres felkelést szítottak. Maximianus mellé segítségül rendelte a keleti hadtestekből a thébai légió alkotta hadsereget. Ez a légió hatezerhatszáz férfiből állt, akik nemes lelkűek és a fegyverforgatásban jártasak voltak, s az ősi rómaiak példáját követték. Ezek a katonák felvették a keresztény vallást a keleti rítus szerint, s a szent hitet minden más erénynél és fegyverviselésnél fontosabbnak tartották.

A katonaelethez szokott Maximianus császár jól értett a hadviseléshez, de különös tisztelettel adózott a bálványok iránt is, s mivel lelke igen vad volt, az uralkodóhoz illő szigorúságot túlzott kegyetlenséggel szennyezte be. Nagy sietve Galliába indult, s eljutott a Pennini-Alpok lábához. Miután átkeltek az Alpok láncain, a kemény és borzasztó út végén feltűnt előttük egy tágas és sík mező szépséges látványa. Azon a helyen egy város állt, mely az Octodorum⁴ nevet viselte. A város körül patakok által öntözött rétek és termékeny szántóföldek terültek el, kissé távolabb pedig a Rhône folyó vonala látszott. Amikor tehát Maximianus császár átkelt az Alpokon, Octodorumba jött, hogy ott áldozatot mutasson be a bálványoknak, s elrendelte, hogy a hadsereg is oda gyűljön. Azt a kegyetlenül kiesztelt parancsot adta, hogy a katonák esküdjenek meg neki a démonoknak szentelt oltároknál, hogy mind ugyanolyan lelkesen fognak harcolni a bagaudák csapatai ellen (s hogy a keresztényeket, mint az ő isteneinek ellenségeit mindenki üldözni fogja).

Amikor mindezeknek híre először eljutott a thébai légióhoz, Octodorum városát elkerülve gyorsabbra fogták lépteiket, s egy Acaunum nevű hely felé vették az irányt, hogy a szentségtörést elkerülhessék. Ezt ugyanis tizenkét mérföld választja el Octodorumtól. Ezen a helyen a Rhône folyását olyan hatalmas sziklaszirtek szűkítik be, hogy lehetetlen ott hamar átkelni, s az utazó kénytelen fából ácsolt hidakon áthaladni. Az égbe nyúló sziklák által körbezárva ugyanakkor van egy kies mező, melyet bővizű források öntöznek: a thébai légió fáradt katonái a nagy út viszontagságai után ott vertek táborot.

Amikor Maximianus császár a fentebb említett eskütételre seregeből mindenkit összegyűjtött, tudomást szerzett arról, hogy a légió az imént

⁴ A város mai neve Martigny.

említették szerint továbbment. Azonnal hatalmába kerítette a tomboló düh, és követeket küldött, hogy a légiót visszahívják a szentségtörő katonai esküre.

A légió főtisztje (*primicerius*) Mauritius volt, a zászlótartó (*signifer*) Exuperius, a rangidős tiszt (*senator*) pedig Candidus. Ők katonatársaik számára olyan előjárók voltak, akik az engedelmességet sokkal inkább az egyenrangúakra jellemző szeretettel, mintsem a katonai erőszakkal érték el. Megkérdezik tehát, hogy a dühétől vezetett Maximianus császár milyen parancsot küldött. Megmondják erre nekik, amit a császár üzent: minden katonának áldozati adományt kell felajánlania, áldozatot kell bemutatnia, s le kell tennie a katonai esküt, mely a féktelen ünnepléshez tartozik. A császár parancsa, hogy a légió azonnal térjen vissza, és kövesse katonatársai példáját. Erre a légió vezérei szelíd hangnemben a következőket válaszolták: azért kerülték el Octodorumot, mert már hallották hírét az áldozatbemutatásra szólító parancsnak, s úgy látták helyesnek, hogy a keresztények fordítsák el arcukat a démonok oltáraitól. Szeretnék, ha az élő Isten bennük lakozna, s ha a keleti hagyományban kapott vallást utolsó napjukig szüntelenül megőrizhetnék. Erejüket latba vetve a légió katonái készen állnak a harcra, de arra, hogy a császár parancsa szerint visszatérjenek Octodorumba, s ott szentségtörő cselekedetet hajtsanak végre, nem hajlandók.

A küldött tehát visszatért, s jelentette, hogy a légió tagjainak lelke megátalkodott, s hogy nem hajlandók teljesíteni a császár parancsát. Erre Maximianus császár féktelen haragra gyúlva mindjárt ezeket a szavakat harsogta dühében: „Szóval katonáim megvetik császári parancsomat és az áldozatbemutatásra vonatkozó rendeletemet? Már az is nyilvános bosszút követelne, ha csupán uralkodói fenségemet akarnák megvetni, azonban azzal, hogy engem lenéznek, az égi dolgokat is sérelem éri, s velem együtt Róma vallását is megvetik! Hát tudja meg az ellenszegülő katonaság, hogy nemcsak magam miatt, hanem isteneimért is kész vagyok bosszút állni! Induljon sietve legmegbízhatóbb embereim tömege, s legyen a halál fia minden tizedik ember, akire a gyászos sorsvetés esik! Tanulják meg katonatársaik pusztulásából, akikre a tizedelés rendje szerint a halál vár, hogy milyen szigorral kéri számon Maximianus a rajta és istenein esett sérelmet!”

E szavak után a küldöttek útra kelnek a gyalázatos paranccsal, sietve elérik a légiót, s feltárják előttük a kegyetlen rendelkezéseket. A halál martalékává válnak mindazok, akik a sorban tizedikként állnak, s ők örömmel nyújtják nyakukat a rájuk sújtó kéznek, csupán azon vetélkednek, hogy ki részesülhessen előbb a dicsőséges halálban. Miután a gaztettet véghez vitték, újra kiadták a parancsot, hogy a légió térjen vissza Octodorumba. Ekkor Mauritius hadvezér, akit egy időre a császár pribékjei a seregtől elkülönítettek, összehívja a légiót, és szent ajkairól ez a beszéd hangzik el: „Büszke vagyok erényetek miatt, kiváló harcostársaim, mert a vallás iránti szeretetekből kifolyólag a császár parancsai semmiféle félelmet nem tudtak ébreszteni bennetek. Sőt, mintha örvendező lélekkel láttátok volna, amint társaitokat kiszolgáltatták a dicsőséges halálnak. Mennyire tartottam tőle, hogy esetleg valaki kezét felemelve megpróbálja eltéríteni a legszentebb halált – hiszen az ilyesmi fegyveres férfiak esetében

az önvédelem címén könnyen előfordulhat. Számomra egyértelmű a mi Krisztusunk példájából, hogy nem szabad ilyet tenni, hiszen amikor az apostol kivonta hüvelyéből a kardját, ő szelíd hangon ráparancsolt, hogy tegye vissza, ezzel adva tanítást arról, hogy a krisztusi bizalom erősebb minden fegyvernél. S a mi esetünkben is Krisztus Istenünk tartotta távol értelmünket és kezünket attól, hogy a halandó ember jobb keze megakadályozza az isteni mű kibontakozását. Most tehát, nosza, tegyétek teljessé az örökké megmaradó vallásosság fényében mindazt, amit a hitben elkezdtetek! Mindeztidáig a jó példákat a szent kódexekbe foglalva olvashattuk; most azonban a saját szemünkkel láthattuk azt, amit követnünk kell. Íme, minden oldalról körülvesznek harcostársaim holttesteit, akiket a gyászos pribékek elragadtak tőlem. A szentek vére fröccsent rám, vérüket mint ereklyét hordozom ruhámon, s talán vonakodnom kellene követni halálukban őket, akiknek példáját büszkén csodálom? Érdemes azt is megfontolni, mit érhet a császár parancsa, akinek halandó mivoltában velem egyenlő sors az osztályrésze. Ha volna bármi ereje a hatalmas férfiak parancsainak, akkor a perzsák királyának tüzes kemencéje erőt vett volna a három szent ifjú testén, s a verembe zárt próféta sem tudta volna megvetni az oroszlánok ordítását. Emlékszem, hogy egykor esküt tettünk arra, hogy megvédjük az államot, megvetve e világ örömeit és az étellel kapcsolatos reményeket. Tehát már akkor megígértem, hogy testemet kevésre fogom tartani, a parancsnokaimhoz pedig hű leszek, amikor még senki sem ígérte ezért számomra a mennyek országát. Ha képesek voltunk mindezt megígérni pusztán a katonáskodás iránti odaadásból, akkor vajon mit kell tennünk most, amikor Krisztus kész eljegyezni minket? Nos hát, rettenthetetlen harcostársaim, a már régen felajánlott lelkünket vessük alá a legértékesebb szenvedésnek, legyünk erősszívűek, hogy a hithez való hűségünk sértetlen maradjon! Szinte már látom Krisztus ítélőszéke előtt állni azokat, akiket a király pribékjei az imént kivégeztek. Az már az igazi dicsőség, mellyel a jelen élet rövidegét az örökkévalóság boldogságára cserélték. Adjuk hát egy szívvel-lélekkel és egybehangzó szóval ezt a választ a követeknek: Neked, császár, a katonáid vagyunk, és Róma államának védelmére fogtunk fegyvert. A harctéren nem futamodtunk meg, a katonáskodást nem árultuk el, s félelemből fakadó gyávaság miatt sem kellett soha büntetni minket. Most is alávetnénk magunkat parancsaidnak, ha a keresztény törvények nem tanítanának minket arra, hogy kerüljük a démonok kultuszát, s mindig áldozati vértől ázó oltárikat. Tudjuk, hogy előírásod értelmében a keresztényeknek nincs más választásuk: vagy beszennyezik magukat a szentségtörő áldozatbemutatóval, vagy halálra ítéled őket. Nem kell tovább keresned minket, mint ha bujkálnánk előled. Tudd meg, mindannyian keresztények vagyunk! Hatalmad van minden alattvalód teste fölött, de a lelkeknek, amelyek Krisztusra mint életetőjükre tekintenek, nem tudsz ártani.” Miután a szent férfi befejezte beszédét, s a légió kifejezte egyetértését, a követek jelentik mindezt a császárnak.

Erre ő könyörületet nem ismerő rendelettel megparancsolja, hogy a kegyetlenséget megismételve újra végezzék ki minden tizediket. Alig ejtette ki a szavakat, a hóhérok a légióhoz sietnek, a kemény parancsot végrehajtják, az életben maradóknak pedig meghagyják, hogy menjenek Octo-

dorumba. Ekkor Exuperius, akiről korábban elmondtam, hogy főtiszt és táborparancsnok (*campiductor*) volt, kezébe vette a légió hadi jelvényeit, s ezekkel a szavakkal bátorította a körülötte állókat: „Látjátok, legkiválóbb bajtársaim, hogy e világban vívott háborúink jelvényeit tartom. De most nem ilyen fegyverbe hívlak benneteket, lelketeket és harci kedveteket nem efféle csatára akarom hangolni: a harc egy másik formáját kell most választanunk, mert a mennyei királyságot nem ilyen kardokkal lehet megszerezni. Most az a feladatunk, hogy erős lelkűek legyünk. Győzhetetlen védőbástyánk a hit, amiben az Istennek tett ígéretünk alapján a végsőkiig ki kell tartanunk. Mauritius, akinek az isteni kegyelem felnyitotta szemét, már beszélt nektek harcostársaink dicsőségéről. Én most újra megígérhetem nektek a teljes győzelmet, ha hisztek Krisztusnak. Dobjuk el tehát most jobbnkból a fegyvereket és ezeket a hadi jelvényeket, s akkor Krisztus az ő ígérete szerint meg fogja adni, hogy hamarosan láthatjátok, amint én, Exuperius a mennyei királyságban másféle győzelmi jelvényeket mutatok fel nektek. Menjen hát nyugodtan a küldött, s jelentse csak a vérszomjas királynak: Caesar, vedd tudomásul, hogy ennek a légiónak a lelke fölött nem győzhetsz! Elhajítjuk fegyverzetünket, pribéked úgy talál majd ránk, hogy jobbnk fegyvertelen, keblünket azonban felfegyvereztük a katolikus hittel! Öldökölj csak, pusztíts, mi rettenthetetlenül nyújtjuk majd nyakunkat a hóhérok csapásra emelt kardjai alá. Mindez csak örömtelibbé teszi számunkra azt, hogy most már a mennyei királyságba tarthatunk, miután téged és szentségtörő áldozataidat megvetettük.” A követ pedig visszatérve Maximianus császárhoz átadja a légió üzenetét.

Ő pedig – látva, hogy a megismételt gaztett ellenére sem ért el szinte semmit – megparancsolja, hogy egy hadsereg sietve menjen oda hozzájuk, kerítse be a légiót, s hagyja, hogy senkit se kíméljenek a szentek seregéből. Oda is értek, s a boldog légiót körülvette a hóhérok csőcseléke. Életkorra való tekintet nélkül mindenkit kiirtanak, szent testüket felkoncolják, ők pedig hitük mindhalálig való megvallásával buzgó lelküket viszszaadják az Istennek. A mézszárlás végeztével a gyilkosok elosztják maguk között a szentektől szerzett zsákmányt. Maximianus ugyanis engedélyt adott arra, hogy mindaz, aki lefejezi a légió egyik katonáját, megkaparint hassa áldozatának holmijait. Miután tehát így elosztották maguk között a zsákmányt, a győztes csőcselék letelepedett, hogy egyék és mulatozzék.

Mindeközben egy bizonyos Victor nevű, élemedett korú, megfáradt veteránnak éppen a vérfürdőtől beszennyezett hely felé vezetett az útja. Tisztos korát látva mindenki kérlete, hogy csatlakozzon a lakomázókhoz, ő azonban érdeklődni kezdett, hogy mi ennek a nagy örömmek az oka, s hogy ennyi kivégzett holttest között hogyan mulatozhatnak ily nagy vígsággal és ujjongással a katonák. Erre valaki elmondta neki, hogy a légió a keresztény törvényekhez való ragaszkodás miatt semmibe akarta venni Róma szertartásait, az istenek kultuszát és a császári parancsokat, s emiatt az egész légiót kivégezték, hogy a katonai fegyelem hagyományos rendjét ezáltal mindenki sokkal szigorúbban tartsa meg. Erre Victor mély levegőt véve szomorúan felsóhajt, s fennhangon így szól: „Én szerencsétlen! Oly sok éven át hordoztam a katonáskodás terhét, s megértem ezt a baljós életkort, mégsem harcolhattam ebben a légióban! Milyen jó lett volna, ha életemet ilyen férfiak között, a dicsőséges halál megtiszteltetését

elnyerve fejezhettem volna be! S ha már harcostársuk nem lehettem, legalább értem volna ide időben, hogy sok évet látott keblem vére ilyen férfiak áldozatával keveredhetett volna, s e testben velük együtt elszenvedve a kínhalált nem lennék most híjával annak a nagy dicsőségnek, melyben nekik volt részük.” Miután ezeket mondta, a pogányok gyülevész hada azonnal körbe fogja, s fenyegetően ráparancsol, hogy válaszoljon, vajon ő is keresztény-e.

Ő erre szemét egy rövid ideig az égre emelve ezekkel a szavakkal válaszolt faggatóinak: „Nagy élettapasztalatra tettem szert, míg eljutottam erre az életkorra, amit láttok. Ami csak történik a világban, azt vagy a törekvés éri el, vagy a dolgok változandósága miatt megy végbe, vagy valamilyen véletlen folytán esik meg. Minden, amit csak akarunk, amiről álmodozunk, amit tudunk és amire vágyakozunk, az egész világ elmerül a mindent körülvevő sötét homályban: egyedül csak Krisztus mutatja az utat, egyedül Krisztus fénye világosíthat meg mindent! Adná az ég, hogy mindehhez hűséges lélekkel ragaszkodva utolsó leheletemmel is ezt vallhassam! S ha utam során kicsivel korábban, a légió lekaszabolása előtt ideértem volna, akkor inkább akartam volna társuk lenni a halálban, mint most a ti társatok a lakmározásban és mulatozásban. Ám most, hogy immár megvallottam keresztény voltomat, Krisztus megadja majd nekem, hogy ne hagyjatok tovább menni, hanem kezetek által érjen a boldog halál.” Alighogy ezt kimondta, nyakát dühöngő gyilkos kardja vágta el. Így a szent férfi hitvallásával kiérdemelte, hogy a szentek között foglaljon helyet.

* * *

Ez a Victor jelent meg először Theoderus vallisi püspöknek, s ő mutatta meg neki minden egyes szent nyugvóhelyét. A püspök pedig, összegyűjtve a szentek csontjait, az ottani templomban helyezte el őket, ahol aztán Krisztus urunk és Istenünk számtalan különféle csodával mutatta meg az ő hatalmát. Ennek a légiónak háromszáztizennyolc katonájáról úgy tartja a fáma, hogy Kölnben nyerték el a vértanúság pálmáját, s az ősi hagyomány szerint vezetőjük a boldog Gereon vértanú volt. Az ő szerteszét szóródott csontjaitak Germánia földje, te gyűjtöd egybe, s takarod be boldog hantokkal, vérontásuk történetét pedig ez a szenvedéstörténet őrzi mindörökkön örökké, amen.

Tomáš Halík

1948-ban született

Prágában. A prágai

Károly Egyetem

vallásszociológia

professzora, a Cseh

Keresztény Akadémia

elnöke és a Szent

Megváltó Akadémiai

Egyházköztség

lelképíztora. 2014-ben

Templeton-díjban

részesült. E helyütt

közölt írása 2021-ben

Odpovedne křestanství

[A kereszténység

délutánja] címmel

megjelent könyvének

13. fejezete.

A SPIRITUALITÁS: A HIT SZENVEDÉLYE

Számos egyházban a mai napig panaszok, páni félelmek és vészjelzések érik egymást „a szekularizmus és a liberalizmus szökőárjának” veszélye miatt. Csakhogy már régóta nem az ateista és szekuláris humanizmus a fő vetélytársa a hagyományos egyházi kereszténységnek; ma már ez is éppúgy megvénült, elernyedt és légszomjjal küszködik, mint egykori ellenfele. Mindkét esetben a nyelvezet a legárulkodóbb: a szellemi elevenség hiányáról elsődlegesen az elcsépelet fordulatok árulkodnak, az a fajta nyelvezet, amely csupa klisé és frázis.

Az egyházi kereszténység szempontjából a legnagyobb kihívás ma a vallás helyett a spiritualitást választó hozzáállás. A vallás hagyományos intézményi formái sokszor olyanok, mint a kiszáradt folyómedrek, a spiritualitás iránt táplált érdeklődés viszont olyan, mint egy hirtelen nagy erővel zúdulni kezdő folyam, amely alámossa a régi partokat és új utakat tör magának. Úgy tűnik, hogy a II. Vatikáni zsinat inkább a szekuláris humanizmussal és ateizmussal való megbékélésre készítette fel az egyházat, és nem számolt azzal, hogy hatalmas méreteket fog ölteni a spiritualitás iránti érdeklődés. A nagyegyházak nem voltak felkészülve a spiritualitás iránti szenvedélyes igényre, és sokszor még ma sem tudnak megfelelő választ adni rá.

Alapvető meggyőződés azonban, hogy az egyházak jövője nagymértékben attól függ, fel tudják-e ismerni, s mikor és milyen határozottan ismerik fel e fordulat jelentőségét, és miként fognak reagálni erre a jelre. Az evangelizáció, amely az egyház legfontosabb feladata, soha nem lesz „új” és hatékony”, ha ne hatol be az emberi életnek és az emberi kultúrájának abba a mélydimenziójába, amely pontosan a spiritualitás létere. Ha az evangelizáció azon alapul, hogy jó talajba vetjük az evangélium üzenetének magját, akkor ennek a talajnak mélyebben kell húzódnia, mint ahol az emberi személyiség racionális és érzelmi összetevői elhelyezkednek. Csak a legbelső tartomány lehet, amelyet Ágoston *memóriának*, Pascal *szívnek*, Jung *mélyénnek* nevezett; itt helyezkedik el az az anyaöl, amelyből az embernek – Jézus Nikodémushoz intézett szavai szerint – „újra kell születnie”.

Történelmének délutáni szakaszában az a feladat vár a kereszténységre, hogy spiritualitást dolgozzon ki – és ez az új módon megközelített keresztény spiritualitás jóval az egyházak határain túl is jelentősen hozzá tud járulni az emberiség szellemi és lelki kultúrájához.

* * *

Ezzel kapcsolatban viszont egész sor kérdés merül fel. Mi az oka annak, hogy ma ekkora érdeklődés támad a spiritualitás iránt? Milyen kihívást intéz ez az igény a kereszténységhez és az egyházhoz? Milyen kockázatokkal és veszélyekkel jár együtt ez a trend? A vallás újraéledésének bizonyítéka lenne a spiritualitás iránti érdeklődés, vagy inkább a háttérbe szoruló vallás pótléka? Miként viszonyul a spiritualitás a hithez és a valláshoz?

Ezekre a kérdésekre nem könnyű választ adni, mert a válasz annak függvénye, hogy miként definiáljuk és fogjuk fel a vallást, a hitet és a spiritualitást; nyilvánvalóan teljesen irreális lenne, ha arra számítanánk, hogy ezen a téren lehetségesek általánosan elfogadott definíciók. Azzal a sokat vitatott

kérdéssel kapcsolatban, hogy a spiritualitás a vallás területéhez tartozik-e, azaz a vallás egyik dimenziója, vagy inkább a szekuláris szféra alkotóeleme, és „valláspótléknak” tekintendő, leginkább egy olyan izgalmas előadásra tudnék hivatkozni, amely nemrég jelent meg nyomtatásban. Boaz Huss izraeli kutató szerint a spiritualitás teljesen önálló jelenség, amely sem a vallás területéhez, sem a szekuláris szférához nem sorolható.¹ A spiritualitással foglalkozó kutatások alapján Boaz Huss kérdésesnek tartja, hogy van-e még relevanciája a „vallás” és a „szekularitás” fogalmának: rámutat, hogy a vallás és a szekularitás koncepciója (ezzel együtt pedig a vallási és a szekuláris szféra közötti kapcsolat elmélete is) kizárólag az európai keresztény kontextusban, a modernitás küszöbén, a reformáció idején, a gyarmatosítás korában, a nemzetállamok és a kapitalista társadalom kialakulásának időszakában született meg. Ezeket a fogalmakat később a nem európai világban uralkodó viszonyok leírására is felhasználták, csakhogy ettől a világtól teljesen idegen ez a fajta felosztás, s a nyelvében sincs pontos megfelelője sem a vallás, sem a szekularitás fogalmának. Huss szerint e kategóriák relevanciája nemcsak földrajzilag, de időben is korlátozott. Egy olyan kor jelenségeit jelölik ugyanis, amely már a Nyugaton is elmúlt, s ezért már ebben a térségben sem alkalmasak a mai helyzet leírására. Huss szerint ugyanakkor a spiritualitás fogalma, jóllehet szintén a modern nyugati kultúra terméke, sőt később is alakult ki, mint a vallás és a szekularitás fogalma, alkalmas korunk szellemi és vallási helyzetének jellemzésére.

Ezt az álláspontot támasztják alá az egyetlen vallási közösséggel sem azonosulókkal, vagyis a *nonesszal* kapcsolatos kutatások, beleértve *A hit és a „nemhívők” meggyőződése*i című nemzetközi kutatási projektet, amelyet cseh és külföldi kollégákkal vezettünk.² Ennek fényében nemcsak a „vallási” és a „szekuláris” fogalmi vallanak kudarcot korunk szellemi viszonyainak leírásával kapcsolatban, de más kapcsolódó fogalmak is, például a „hívők” és a „nemhívők”, a „teisták” és az „ateisták”. A vallásnak a globalizálódás korában végbement átalakulása ezeket a határokat is relativizálta; a mai társadalom tagjai nem oszthatók két csoportra ilyen szempontok szerint. A mai emberek, legalábbis a nyugati kultúrkörben élők, már csak elvétve rendelhetők hozzá egyértelmű kategóriákhoz. Nemcsak az egyházak határain túl, de az egyházak tagjai között is nő azok száma, akiket *simul fidelis et infidelis*nek nevezhetnénk, mert belső világukban áthatja egymást a hit és a kétely, az ösbizalom és a kételkedés, a kritikai kérdésfeltevés és a bizonytalanság.

Kortársaink nagy részének belső világa tehát pontosan tükrözi mind a társadalmunkban uralkodó mentalitást, mind a „külső” kulturális viszonyokat, amelyekre egyúttal hatást is gyakorol. A posztmodern kultúra géneiben egyaránt jelen van a kereszténység és a kereszténységből kialakuló modernitás és szekularitás, és ez az örökség rendkívül sokrétű. Nyugaton a gyakorló keresztények túlnyomó többségére kulturális tekintetben igen komolyan hat a modern szekuláris társadalom. Ugyanakkor az ateisták jelentős részét is (kulturális szempontból) „keresztény ateistának” nevezhetnénk, mert a keresztény kultúra örökségét sokkal mélyrehatóbban magukban hordják, mint amennyire elismerni készek.³

1 Boaz Huss: *Spiritual, but not Religious, but not Secular. Spirituality and its New Cultural Formations* (2018. november 11-én a szentpétervári egyetemen tartott előadás).

2 *Faith and Beliefs of „Nonbelievers”* (lásd a templeton.org honlapon).

3 Vö. André Comte-Sponville: *Woran glaubt ein Atheist? Spiritualität ohne Gott*. Diogenes, Zürich, 2009.

Az egyházi hatóságok évszázadokon át igyekeztek irányításuk alatt tartani a lelki élet spontaneitását és vitalitását, ügyeltek a hitvallás igazhittűségére, ellenőrizték a hitbéli meggyőződések formális kifejezését és fegyelmi eszközökkel szabályozták a hívő emberek erkölcsi életét. A spiritualitás, a hitnek ez a dinamikus belső dimenziója és formája kerülte el legkönnyebben ezt a fajta ellenőrzést. Éppen ezért a történelem során az egyházi tekintélyek gyakran óvatosan és gyanúval viszonyultak a hitnek ehhez a formájához, s azon voltak, hogy meghatározott térbe (főként a kolostorok falai mögé) és meghatározott időszakokra (például a klérus tagjainak életében előre kijelölt áhítati alkalmakra) szorítsa. A nonkonform vallási mozgalmakat (például Assisi Szent Ferencé és követőié) igyekeztek a lehető legszigorúbb fegyelmi szabályok közé fogni és intézményesíteni. Ennek ellenére a szerzetesrendek spiritualitásának kisugárzása sokszor áthatolt a kolostorok falain, és eljutott a laikusokhoz, intézményi formát is öltve (ilyen intézmények voltak a testvériségek és a „harmadrendek”).

Az újabb spirituális irányzatok számos előkészítőjét szintén bizalmatlanság, zaklatás és elnyomás fogadta az egyházban, de később az egyház szentté avatta őket: például Avilai Szent Terézt, Keresztes Szent Jánost, és Loyolai Szent Ignácot is. A pszichoanalízis felismerései és a történelem tanúságai szerint azonban átalakult formában idővel minden visszatér, amit elnyomnak és háttérbe szorítanak.

A keresztény laikusok körében a spiritualitás sokszor az intézményes vallás válságának idején támadt új életre, például az érett középkori egyház mélyreható válságának idején, amikor kiéleződtek a feszültségek és a konfliktusok az egyház és a világi vezetők között, és büntetésül a hierarchia túlzott mértékű interdiktumot szabott ki, mintegy az egyházi apparátus általános sztrájkját meghirdetve. Mivel leállt az egyház működése, beleértve a szentségek kiszolgáltatását, a keresztény laikusok kénytelenek voltak más utakat keresni – egyebek mellett erre adott módot a személyes spiritualitás feléledése. Ezek a fejlemények a hit individualizálódását eredményezték, amelynek mértéke aztán tovább fokozódott a protestáns reformációban és a szekuláris spiritualításban. A szigorúan hierarchikus középkori egyház válságainak idején mindig erőre kaptak a laikus testvériségek, s olykor csendes, pietista vallásosságot ápoltak, máskor viszont olyan forradalmi és millenarista spiritualitást alakítottak ki, amely idővel szembehelyezkedett a klerikalizmussal.⁴

Lehet, hogy a kereszténység második évezredének végén a spiritualitás iránt megnövekvő érdeklődés bizonyos mértékben a hagyományos vallási intézmények hatalmának, tekintélyének, befolyásának és hitelességének felhalmozódó válságával is összefügg. Mivel a vallási jelenségek tárházában a spiritualitást tudja legkevésbé kontrollálni az egyházi hatalom, egyúttal a vallás egyházi formájától sem tud függetlenedni semmi más ilyen könnyen. Nem véletlen, hogy a spiritualitás és a vallás kapcsolata oly sokszor képezi ma vita tárgyát.

Ha a művészet és számos egyéb kulturális jelensége fokozatosan eltávolodik a vallás öletől, miért ne követné a példájukat a spiritualitás is, olyan önálló területté alakulva, amelynek megvannak a saját szabályai? Ha a II. Vatikáni zsinat dokumentumaiban az egyház elismerte a tudomány, a mű-

4 Ilyen volt például a cseh huszita mozgalom.

vészet, a gazdaság és a politika jogos önállóságát, és lemondott arról az igényéről, hogy ellenőrzése alatt tartsa az életnek ezeket a területeit, nem kellene azt is elismernie, hogy a spiritualitás szintén függetlenné válik a vallás egyházi formájától? Csakhogy mi lenne az egyházból és vallási életéből a spiritualitás nélkül? „Tettek nélkül a hit halott”, mondja Jakab apostol. Spiritualitás nélkül azonban szintén csak halott lehet.

* * *

A spiritualitás, az élő hit mind az intellektuális reflexiónál (a tanítás dimenziójánál), mind a hit intézményi formájánál korábbi; mindkettőt meghaladja, időnként mindkettőt étellel tölti meg, válság idején pedig átalakítja őket. Spirituális központokból fakadt a legtöbb olyan kezdeményezés, amely lendületet adott a teológiai gondolkodásnak, és egyházreformokat is eredményezett. Tragikus megrázkódtatások mindenekelőtt akkor érték az egyházat, amikor az egyházi vezetés nem volt képes és nem állt készen arra, hogy hallgasson a spirituális központokból érkező kezdeményezésekre,⁵ s eleve bizalmatlanul viszonyult hozzájuk – vagy éppen annak hatalmi arroganciájával, aki úgy véli, birtokában van az igazságnak.

Sokféle tényező járul hozzá ahhoz, hogy a spiritualitás nemcsak a keresztény laikusok körében, de az egyház határain túl is életre kapott és vonzóvá vált a második és a harmadik évezred fordulóján, abban a korszakban, amelyet egyesek új tengelykornak neveznek. A jelenség egyik oka kétségkívül az volt, hogy a túlságosan technicizált életstílus zaját, stresszét és felszínességét sokan a csendben és belső világukban való elmélyüléssel próbálták ellensúlyozni. Számos kontemplatív monostor kialakította azt a gyakorlatot, hogy kapuit megnyitotta azoknak, akik bizonyos ideig csendben szeretnének maradni, és lelki kísérést biztosított a keresőknek. A kolostori életben való ideiglenes részvétel ma már az egyház legnépszerűbb ajánlatai közé tartozik a szekularizált országokban. Sok-sok szerzetesi közösség tagjai már igen idősek, és az ilyen közösségek a kihalás szélén állnak; gyakran kivételt képeznek azonban a legszigorúbb, kizárólag szemlélődő életet élő rendek, azok, amelyek valami olyat nyújtanak, amit a „világ” nem tud biztosítani. A szerzetességnek ezek a formái a remeteséggel együtt nem veszítenek vonzerejükből, és továbbra is megszólítják a világban élő embereket (nemcsak a romantikus lelkeket).

Számos elhagyott kolostorépületben új egyházi mozgalmak és közösségek találtak otthonra. Több ilyen közösségben közös életet folytatnak laikusok és papok, férfiak és nők, családok és bizonyos ideig vagy tartósan cölebsz emberek. A remeteségek csendje olykor ösztönzően hat azok spiritualitására, akik zajos nagyvárosokban élnek, de lelki sivatagnak tartják lakóterüket, s úgy érzik, hogy magukra maradnak a tömegben. Az egyik első ilyen személy Thomas Merton amerikai trappista volt, aki Kentucky államban fekvő szemlélődő kolostorának közelében fekvő remeteségéből könyveivel igen sok embert meg tudott szólítani. A hatvanas évektől napjainkig egyre több könyv született a szemlélődésről, és sokszor azok érdeklődését is felkeltik, akiket inkább keresőnek, mintsem hívő vallásgyakorlónak vagy szilárd egyháztagoknak lehetne nevezni.

⁵ Vö. Jak 2,14–26.

A hatvanas években továbbá számos új vallási és spirituális mozgalom is létrejött. A hatvanas évek végén amerikai egyetemeken működő evanglikál csoportok körében dinamikus karizmatikus mozgalom bontakozott ki, s bizonyos idő elteltével katolikus berkekben is megszületett a megfelelője, a karizmatikus megújulási mozgalom. Később a püünkösdi egyházak főként Latin-Amerikában hódították el a hagyományosan mérvadónak számító katolikus egyház tagjait. Ahol ellaposodott a hagyományos plébániai közösségek élete, elevevsgükkel és érzelmi telítettséggükkel a püünkösdi csoportok kedvező benyomást tudtak tenni. Ahol a katolikus egyház elhanyagolta a hívők képzését és a felnöttek katekézisét, ott az evanglikálok egyszerű, fundamentalista teológiája könnyen sikert tudott aratni.

Nyugaton a spiritualitás megelevenedéséhez és gazdagodásához a globalizálódás folyamata, a különböző világok egybeérése is hozzájárult. A spiritualitás iránt támadó posztmodern érdeklődés sok mindent merített a keleti spiritualitás mozzanataiból. Az egyházi hatóságok és a konzervatív keresztények ezt a trendet is nagyfokú bizalmatlansággal szemlélték, és szemlélik sokszor még ma is, sőt olykor egyenesen démonizálják. A távol-keleti spiritualitás, például a jóga, a zen és más meditációs iskolák tanulmányozása már a 20. század hatvanas éveitől termékeny talajra talált a humanista és transzperszonális pszichológia és pszichoterápia irányzataiban, a személyes fejlődést támogató kurzusokban és a nonkonform kultúra területein (például a beatmozgalomban). Ennek a főként Kaliforniában virágzó szubkultúrának az egyik igen színes vonulatát később New Age-mozgalomnak nevezték el. Kétségkívül érthető és jogos volt, hogy az egyházi hatóságok kritikusan ítélték meg e mozgalom szinkretizmusát; csakhogy azt a kérdést sajnos már nem tették fel, hogy milyen igényekre és az idők milyen jeleire válaszoltak ezek a mozgalmak, s vajon az egyház kompetensebb válaszokat tud-e kínálni.

A kereszténységben belül csak a „keresztény jóga” és a „keresztény zen” első hulláma után ébredt ismét érdeklődés a keresztény misztika klasszikusainak tanulmányozása iránt, és ekkor sok olyan intézmény létesült, amely bevezetést nyújt a keresztény meditáció gyakorlatába. Az ilyen központok nem ritkán ökumenikus beállítottságúak, és teljesen elzárkóznak attól, hogy megpróbáljanak megtéríteni embereket: a taizéi ökumenikus közösség például világszerte óriási hatást gyakorol a keresztény ifjúságra, és sok-sok „keresőt” is meg tud szólítani.

Miközben a diplomok számos országban üresen konganak, egyre kevesebb a pap, a plébániák hálózatában egyre nagyobb rések tátonganak, és nem látszik, hogy bármi e trend megváltozására utalna, a keresők lelki kísérése lehet az egyházi szolgálatnak az a formája, amelyet az egyház nemcsak a hívőknek, de a *nones* egyre népesebb táborának is fel tud kínálni. Nem a klasszikus értelemben vett misszióról van szó, nem az a cél, hogy egyre több embert megnyerjünk az egyháznak. Nem túlságosan realista az a remény, hogy a *nones* többsége tartósan otthonra lel az egyházak tényleges (szellemi és intézményei) határai között. Azok a nyitott kereszténységet képviselő központok azonban, amelyek főként a szemlélődő imádságot tanítják, ki tudják tágítani ezeket a határokat.

A hit élettéliségének és hitelességének valószínűleg azok a keresztények fogják tenni a legértékesebb szolgálatot, akiknek van bátorságuk ahhoz,

hogy túllépjenek a hagyományos egyházak jelenlegi szellemi és intézményi határain, Szent Pált követve mindenkinek mindene tudnak lenni, és a keresőkkel együtt keresve új utakra tudnak lépni.

* * *

Ha számba vesszük a spiritualitás iránt megnövekvő igényt, az is fontos, hogy megemlítsük a veszélyeit. A spirituális utak népszerűségének árnyoldala, hogy könnyen kommercializálódnak és banálissá válnak. Mai civilizációnkban az élet gazdasági meghatározottságúvá válik, ami abban is megnyilvánul, hogy az áruk és eszmék globális piaca rövid idő leforgása alatt olcsó áruk dömpingjével reagált a spiritualitás iránti igényre: a keleti spiritualitások giccses utánzataival, ezoterikus, okkult, mágikus zsibárukkal, sarlatánok receptjeivel, amelyek gyorsan elérhető megvilágosodást, gyógyulást, esztetikussá boldogságot és mágikus hatalmat ígérnek. A látszatmisztika bekerült mind a kábítószert piac, mind a szórakoztatóipar kínálatába. Ásramjaikban kéretlen „spirituális tanítók”, mágusok és guruk gyakran lelki manipulációt és pszichológiai bántalmazást űztek, és anyagilag is kizsákmányolták a gyanútlan embereket; szexuális bántalmazások sem voltak ritkák.

Egyes spirituális wellnessközpontokban szabadon választható szabadidős tevékenységként végzik a „meditációt”, s mind a lelkipásztorkodás, mind a pszichoterápia dilettáns pótlékaként kínálják. Ezekben a helyeken a spirituális árucikkek leginkább akkor fogynak, ha rajtuk van a hamis ezotikumot megjelenítő *made in Orient* címke. Néhány japán buddhista szerzetes, akivel baráti viszonyban vagyok, a nyugati pseudo-buddhizmus szórakoztatóparkjainak felkeresése után szomorú iróniával mondta nekem: „Az, amit az ide látogatók tévesen buddhizmusnak tartanak, valójában megcsonkított kereszténység – olcsó kereszténység, amelyből kivették azt, ami ellenszenves volt számukra a kereszténységben, mert követelményeket támaszt velük szemben; kényelmes kereszténység, amely független az egyháztól, a dogmáktól és a keresztény erkölcstől. Nem is sejtik, hogy a buddhizmus szintén sok mindent követel az embertől.”

„Spiritualításban” utazó ügyes vállalkozók azt ígérik, hogy rövid úton eljuttatnak lelki élményekre, vagy rendkívüli képességek birtokosává tesznek minket. Azokban a kolostorokban viszont, ahol valódi lelkiséget ápolnak, a következő szavakkal fogadják a lelkiség iránt érdeklődőket: „Ne feledd, nem azért jöttél ide, hogy megszerezz valamit, hanem azért, hogy sok mindent lerakjál.”

Abban az időszakban, amikor a vallási populizmus szörnyetegeivel foglalkoztam, szembe kellett néznem azzal a kérdéssel, hogy vajon mennyiben járultak hozzá a kialakult helyzethez maguk a keresztény egyházak, amelyek sokáig parancsolatok és tilalmak vallásaként mutatták be a kereszténységet. Nem tudtak a kellő időben reagálni a spiritualitás iránti őszinte vágyra, és nem tudták rendelkezésre bocsátani a keresztény misztika kincseit, amelyeket elzárt széfben őriztek, bár a kulcsát sok helyütt már maguk is elveszítették; ily módon lehetővé tették, hogy ezt az üres teret a hit ellentéte töltsse be – tudniillik a babonáság és a bálványimádás. A spiritualitás iránti érdeklődés, amely hatalmas jele a világunk pozitív átalakulásába vetett reménynek, elszalasztott lehetőség is lehet, és könnyen ellaposodhat, ha a lelki élet kultúrája helyett csak ezotéria válik hozzáférhetővé, amely a

gnózis elcsökevényesedett formája, s banálissá és triviálissá korcsosítja a spiritualitást.

Kétségtelen, hogy nemcsak a kereszténységben, de számos más vallás hagyományaiban és a szekuláris kultúrában is jelen vannak a spiritualitás sokszor feledésbe merült, de rendkívül értékes forrásai, amelyek mélységet, inspirációt és terápiás erőt kínálnak a kortárs kultúrának. Ha a különböző vallások keretei között kibontakozik ez az életlehetőség, olyan dimenzió nyílik meg, ahol az emberek kölcsönösen gazdagítani tudják egymást. Nagy érdeklődéssel kísérem figyelemmel, miként létesítenek kapcsolatot egymással különböző vallásokhoz tartozó emberek, akik felelősen valamilyen komoly spirituális útnak szentelik magukat, s a misztika kincseiből táplálkoznak. Ezek a hagyományok saját spirituális dimenziójuk ápolása révén pozitív alternatívát tudnak nyújtani a fundamentalizmushoz, a vallás banalizálódásához és kommercializálódásához, illetve a „vallási energia” azon ideológiai és politikai kizsákmányolásához képest, amely nacionalizmust, előítéleteket, gyűlöletet és erőszakot hív életre.

A spiritualitás alkotja a vallás sokáig alábecsült erejének forrását. De nem szabad elválasztanunk a hit többi dimenziójától. Az ismét életre támadó spirituális erő csak akkor fog békére és bölcsességre vezetni, ha sem a racionalitástól, sem az erkölcsi felelősségtől nem szakad el, és attól a szent rendtől sem, amelyet a liturgia olt az életbe.

* * *

Az eddigiekben arról gondolkodtunk, hogy milyen kapcsolat fűzi a spiritualitást a valláshoz és az egyházhoz. Térjünk most vissza arra a kérdésre, hogy miként viszonyul egymáshoz a spiritualitás és a hit. Közvetett válasz gyanánt szívesen felidézem azokat a megjegyzéseket, amelyeket Szent Ágoston a János-evangéliumhoz fűz (XXVI, 4): „Nem elég, ha pusztán akaratum szabad elhatározásából (*voluntas*) hiszünk. A *voluptas*nak is vonzania kell.” Meglepő módon Ágoston azt a szót használja (és kétségkívül nem csupán a *voluntas/voluptas* szójáték miatt), amelyet leginkább libidónak, vágynak, szenvedélynek, sóvárgásnak, megkívánásnak fordíthatunk. Majd így folytatja: „Vajon csak a testi érzékszerveknek van *voluptasuk*, a szellem vajon híján van? [...] Mutass valakit, aki szerelmes, ő majd tudni fogja, miről beszélek. Mutass valakit, aki csupa vágyakozás, aki éhezik, sivatagon halad keresztül, s az örök haza forrására szomjazik, mutass egy ilyen embert, és ő tudni fogja, miről beszélek. Ha viszont egy hűvös emberhez szólok, nem fogja tudni, mit próbálok mondani.”

Nem pontosan azt érti Szent Ágoston a hit szenvedélyén, amit ma spiritualitásnak nevezünk? Nem adnak-e választ az idézett mondatok arra a kérdésre, hogy milyen kapcsolat van a hit és a spiritualitás között? A spiritualitás szenvedélyessé teszi a hitet, elevenséggel, vonzerővel, izzással tölti meg. Ezért a hit továbbadása során nem szabad megfedkezünk a spiritualitás lángjáról, nem szabad kioltanunk, hanem ápolnunk kell, máskülönben merev és hideg vallás lesz a hitből. Ugyanakkor arról sem szabad megfedkezünk, hogy a tűz veszélyes is lehet – ahogyan egyébként maga az élet is.

MODERNITÁS ÉS HAGYOMÁNY A II. VATIKÁNI ZSINAT UTÁNI SZERZETESSÉGBEN

**Patrice Mahieu
OSB**

A franciaországi solesmes-i bencés monostor szerzetese. Alább olvasható írása eredetileg 2023. szeptember 23-án előadásként hangzott el Bakonybélben.

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani Baán Izsák perjel atyának, aki hosszú évek óta kedves barátom, s akivel sok közös élmény köt össze. Köszönet a meghívásért, hogy részt vehetek ezen a konferencián, és megoszthatok Önökkel néhány tapasztalatot és gondolatot. Ez az első alkalom, hogy szülőföldjükre látogathatok, és ez nagyon mély jelentőséggel bír számomra. Solesmes-i kolostoromban világi oblatásokkal foglalkozom, világi testvérekkel, akik a világban élnek, és szeretnék, ha életüket a szerzetesi közösség által megélt bencés értékek inspirálnák. Oblátusaink közé tartozott Zita császárné, Magyarország utolsó királynéja, aki haláláig nagyon szoros kapcsolatot tartott fenn a mi közösségünkkel és a Szent Cecília monostor női szerzetesközösségével.

A mai szerzetesi élet összefüggéseiről szóló elmékedésem három részből áll. Először is, szeretnék Önökkel együtt elgondolkodni a modernitásról és a hagyományról, és szeretném röviden megvizsgálni a kapcsolatukat. Ezt követően áttekintem, hogy mi történt a zsinat utáni időszakban, a nagylelkűség és a zsákutcák zűrzavarában, amellyel az idősebb férfi és női szerzeteseknek kellett szembenézniük: a kreativitás, a radikalizmus, az elmélyülés, s még talán a felszabadulás ideje is volt ez, amelyet azért a feledékenységi árnyai is jellemeztek. A harmadik részben megkísérlem felvázolni a szerzetesi élet előtt álló kihívásokat, s még általánosabban azokat a kihívásokat, melyek a szerzetesi élet kalandjának alapját képező emberséget érik. Befejezésül pedig néhány olyan támpontot javasolnék, amelyek táplálhatják bennünk a valóságban gyökerező reményt.

Fel kell tennünk magunknak egy kérdést: vajon egymással konfliktusban álló fogalmakról van-e szó (modernitás kontra hagyomány), vagy olyan fogalom párral van dolgunk, amelynek tagjai között lehetséges a belső, termékeny kölcsönhatás, olyan kapcsolat, amely akár éltethet is a köztük lévő feszültség vagy meg nem értés, s amelyet a párbeszéd és az elfogadás folyamata segíthet elő?

Annak meghatározásához, hogy mit értünk modernitáson, Jacques Maritain gondolatait szeretném felidézni. Ő a modernitás két aspektusát különbözteti meg: egyrészt azt a modernitást, amely fel akarja szabadítani az embert a Szenthez való kötődés alól, s az egyént teljes autonómiára kívánja vezetni, arra készítetve, hogy elveszen önmaga szubjektivitásában. Ezt a metafizikai alapoktól való felszabadulást, amely egy bizonyos fajta modernitás útjára jellemző, Maritain soha nem fogadja el. De a modernitásnak van egy pozitív oldala is. Van egy olyan modernitás, amelynek révén az ember tudatára ébred teremtményi értékének, erősségeinek, kreativitásának, méltóságának.

A teremtmény nem tudja elfogadni, hogy megvetik, azaz nem ismerik el benne azt, amit Isten helyezett belé. Nem fogadja el, hogy megvessék a test emberei, legyenek bár teológusok vagy filozófusok, egyházi vagy államférfiak. A reneszánsz az ember nagyságát és szépségét kiáltja világgá. A reformációban kétségbeesése és nyomorúsága kiált fel. Mindazonáltal a

1. Modernitás és hagyomány

teremtény sóhajtozva és lázadozva kéri saját rehabilitációját. Mit jelent ez? Követeli a jogot, hogy szeressék.¹

Úgy is mondhatnánk, hogy Maritain szerint a modernitás azt jelenti: megadni a teremtésnek, a teremtménynek, az embernek, a történelem tapasztalatának az őket megillető fontosságot és értéket, ugyanakkor nem vágni el a kapcsolatot az emberi természetnek azzal az állandó jellemzőjével, hogy az örökkévalóság jelenében gyökerezik.

Állíthatjuk, hogy az igazság nem múlik el, nem folyik szét, s nem a tehetetlenség uralkodik, hanem a spiritualitás és az élet stabilitása a meghatározó. Hogy vannak az idő felett álló értékek, örök vívmányok. Hogy az idő az örökkévalóságban olyan, mint egy kézben szorongatott aranypénz, és hogy az értelem az idő felett áll.² Létezik tehát olyan modernitás, amelynek intellektuális vagy gyakorlati célját nemcsak az értelmet gúzsba kötöző kulturális gyámság alóli jogos felszabadulás képezi, hanem az is, hogy szakítson az értelem horizontjával, mely nem más, mint a lét és Isten – és Maritain számára ez soha nem fogadható el. A szubjektivitás abszolút felmagasztalása megsemmisíti az emberi lény misztériumát, azt a képességét, hogy ajándék és közösség (*communio*) legyen.

Maritain ugyanakkor ezek mellett a feltételek mellett igen nagyra tartja a katolicizmusban mindig is működő modernitást: „Amit én itt antimodernnek nevezek, azt akár ultramodernnek is nevezhetnénk. Valójában jól tudjuk, hogy a katolicizmus a hagyományhoz való változatlan ragaszkodásával ugyanolyan antimodern, mint amennyire ultramodernnek mondható a világ életében megjelenő új körülményekhez való merész alkalmazkodóképessége miatt.”³ Itt nem járunk messze a hagyománytól. A hagyomány abban a klasszikus értelemben, amelyet az ökumenikus körökben és a II. Vatikáni zsinaton újra felidéztek, magában foglalja mind az átadott dolgokat, mind az átadó alany cselekvését, amellyel ezeket átadja. A mi megközelítésünkben a hagyomány az egyház élete, amely hisz, imádkozik és továbbadja az apostoli időkből kapott gazdagságot. Jól érthető, hogy a hagyomány nem korlátozható a hagyományok összességére, hanem inkább az életnek mindig az eredeti forrásból táplálkozó áramlása, amely az isteni igazság beteljesedéséhez vezet. A hagyományban több mozzanat különböztethető meg: a forrás, a letétemény (az átadott „dolgok”) létrejötté, majd a letétemény évszázadokon és kontinenseken átívelő közlésének aktusa.

Ez a hagyomány nem megmerevedett, hanem élő. Egy francia teológus, aki alaposan tanulmányozta ezt a témát, a következőket írja: „A hagyomány azért élő, mert élő lelkek hordozzák, akik az időben élnek. Olyan problémákkal találkoznak és olyan erőforrásokra tesznek szert, amelyek arra készítetik őket, hogy olyan reakciókat és formákat társítsanak a hagyományhoz vagy a benne foglalt igazsághoz, melyek egy élő dologra jellemzőek: alkalmazkodás, reakció, növekedés, termékenység. A hagyomány azért élő, mert olyan lelkek hordozzák, akik egy olyan történelemben élnek, amely maga tevékenység, problémamegoldás, megkérdőjelezés,

1 Jacques Maritain: *Science et Sagesse*. Œuvres complètes VI. Éditions Universitaires-Éditions Saint-Paul, Fribourg-Paris, 1984, 85.

2 Jacques Maritain: *Le Docteur Angélique*. Œuvres complètes IV. Éditions Universitaires-Éditions Saint-Paul, Fribourg-Paris, 1983, 27.

3 Jacques Maritain: *Antimoderne*. Œuvres complètes II. Éditions Universitaires-Éditions Saint-Paul, Fribourg-Paris, 1987, 928.

szembesülés, újrafelfedezés és szükségszerűen megtalált válasz.”⁴ A hagyományról beszélni tehát azt jelenti, hogy az egyház szívében gyökerezünk, széles látókörrel rendelkezünk, amely magában foglalja az egyház történetét a hittellel, a Szentírással, a különböző formában ünnepeelt liturgiával, az Atyák írásával, a szentek életével, az egyházi jogi előírásokkal, a konstitúciókkal együtt... A hagyományról beszélni azt jelenti, hogy kis éneket az egyház nagy énjében értelmezem, s nemcsak ma, hanem az elmúlt századokkal összekapcsolódva és a Krisztusban való beteljesedés felé haladva. A hagyomány egyszerre változatlan és fejlődésben lévő valóság. A kapott dolgokhoz való hűségben gyökerezik, de a történelem és a kultúrák körülményei szerint változik. Congar atya ezt így magyarázza: „A hagyomány egyszerre mozdulatlanság és aktualitás, a tények felidézése és értelmük kifejtése. Hozzáalakulás ahhoz, ami egyszer s mindenkorra szóló valóság, valamint mindig aktuális és dinamikus jelenléte annak, ami egyszer s mindenkorra adatott. Az egyetlen forrás közlése és aktualitása. A hagyomány egyszerre folytonosság és haladás, megőrzés és fejlődés.”⁵ Mindezek fényében egy kicsit jobban érzékelhetjük a szerzetesi élet lehetséges magatartását a modernitás kihívásaival szemben, valamint a maga teljességében újra felfedezett hagyomány aktualitását.

Az a szó, amely összefoglalja a II. Vatikáni zsinat által a szerzetesi közösségekre bízott feladatot, nem más, mint a „megújulás”. A megújulásban mintha visszhangozna a hagyomány és a modernitás. A megújulás nem *ex nihilo* újjáteremtést jelent, hanem a valóságban való újfajta gyökerezést, olyan növekedést, amely figyelembe veszi az új helyzeteket, az új időket, az új elvárásokat. A „megújulás” tehát növekedés, a hagyomány megélése. Pontosan ezeket az utakat jelöli ki a *Perfectae caritatis* kezdetű dekrétum: „A szerzetesi élet korszerű megújítása magában foglalja egyrészt az állandó visszatérést minden keresztény élet forrásaihoz és a szerzetesi intézmény eredeti szellemiségéhez, másrészt az intézmény alkalmazkodását a kor megváltozott követelményeihez.”⁶

Ehhez a megújuláshoz VI. Szent Pál 1964. augusztus 6-i *Ecclesiam Suam* kezdetű enciklikájával jól bejárható utat vázolt fel a tőle megszokott kiegyensúlyozott stílusban: „Az Úr útjainak megismerése iránti vágy folyamatos, és annak is kell lennie az egyházban, a tökéletességgel kapcsolatos kérdésekről folytatott, mindig oly termékeny és változatos vitát pedig évszázadról évszázadra táplálni kell az egyházon belül. [...] Egyrészt a keresztény életnek, amelyet az egyház véd és előmozdít, folyamatosan és erélyesen kell védekeznie mindaz ellen, ami megtévesztené, profanizálná vagy megfojtaná, így akarván magát immunizálni a tévedés és a gonoszság fertőzésétől; másrészt a keresztény életnek nemcsak alkalmazkodnia kell azokhoz a gondolkodási formákhoz és szokásokhoz, amelyeket a világi környezet kínál neki és kényszerít rá, amennyiben azok összeegyeztethetők vallási és erkölcsi programjának alapvető követelményeivel, hanem arra is törekednie kell, hogy megközelítse, megtisztítsa, nemesítse, megelevenítse és megszentelje azokat.”⁷ Ezek azok a premisszák, amelyeknek az a céljuk, hogy valójában irányítsák a monasztikus élet növekedését a zsinat után.

2. A szerzetesi élet a II. Vatikáni zsinat után

4 Yves Congar: *La Tradition et la vie de l'Église*. Fayard, Paris, 1963, 62.

5 Congar: *La Tradition et la vie de l'Église*, 118.

6 *Perfectae caritatis*, n. 2.

7 VI. Pál: *Ecclesiam Suam* 43 és 44.

a. A francia nyelvű szerzetesi világ Itt a frankofón bencés és ciszterci világra szorítkozom, amellyel kapcsolatban az információforrások viszonylag könnyen hozzáférhetőek. A zsinati utáni időszak minden kongregációtól és rendtől megkívánta, hogy a zsinati irányvonalakat az egyház iránti szeretet és engedelmesség lelkületével iltesse át a konkrét szerzetesi életbe. Ez nem lehetséges némi bizonytalanság és szenvedés nélkül, mert a folyamat gyakran érinti a szerzetesi identitás elemeit és önmagunk Istennek való ajándékozásának megélési módját. Maga a *Perfectae caritatis* kezdetű dokumentum jelöli ki az irányvonalakat.

α. Irányvonalak Krisztus követése – a *sequela Christi* mély összhangban van a benedeki regulával, amely arra buzdít bennünket, hogy „Krisztus szeretete elé semmit se tegyünk”.⁸ Ennek köszönhetően nagy lendületet kapott a lelki élet elmélyítése és az evangéliumi tanácsok jobb megélése saját karizmánknak megfelelően. Visszatérni az alapítók meglátásaihoz és karizmáihoz – ez segített újra felfedezni az alapító lelki alakját és célját, aki minden szóban forgó kongregáció számára Szent Benedek volt, úgy, ahogyan Dom Guéranger vagy Jean-Baptiste Muard látta. A francia monasztikus világban ennek nyomán hangsúlyosabbá vált a szerzetesi élet kontemplatív dimenziója. A forradalom idején már kifosztott kolostorokat a szekularista Harmadik Köztársaság kitelepítései során másodszor is megfosztottak mindentől, és így tagjaik a szerzetesi élet lényegében találták meg gyökereiket: abban, hogy Istent kell keresniük a közösségben. A ciszterci világban megtörtént a ciszterci atyák csodálatos újrafelfedezése (vagy talán egyszerűen csak felfedezése), akiket lefordítottak, tanulmányoztak, és lelkiségét az egész egyháznak felkínálták.

Harmadsorban a monostorokban hangsúlyt helyeztek a biblikus, liturgikus, dogmatikai és ökumenikus képzésre. Mindehhez hozzátehetjük még azt is, hogy a monasztikus életet olyan ajándéknak kezdték tekinteni, amelyet missziós dinamikával kell továbbadni. Ezeket a szempontokat hűségesen ápolták, a szerzetesek képzése pedig kitüntetett figyelmet kapott, egyetemi közegben kezdtek képződni, s nagyobb nyitottságot mutattak a biblikus és liturgikus tudományok iránt. Néhány monostorban megjelent az ökumenikus nyitottság, a képzésnek és a más közösségek tagjaival való találkozásoknak köszönhetően.

Szintén igény támadt arra, hogy a szerzetesek megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek koruk helyzetéről, szükségleteiről, s jó ítélőképességet alakítsanak ki a világ aktuális állapotával kapcsolatban. Ez nagyon kényesnek bizonyult, mert kijelölt egy irányvonalat: hogyan és milyen mértékben kell megváltoznia a szerzetesi életnek, hogy továbbra is átadhassa értékeit (Isten keresése, liturgikus ünneplés, elmélkedés az Igéről, közösségi élet, a közösség megkülönböztethetősége a külvilágtól) a fiatalabb nemzedékeknek, a világgal szembehelyezkedő tanúságtevő magatartásban?

β. Gyakorlati szempontok A közösségekben újra meg újra felmerült két olyan kérdés, amely pontosan a zsinati egyháztanárhoz kapcsolódik: az egyik a kollegialitással és ezáltal a közösség helyével, a másik ehhez kapcsolódóan az apáttal, az előljáró alakjával függ össze. A közösség átformálta azt a megközelítést, amelynek tengelye a személyes megszentelődés volt. Most a közösség visszanyerte az őt megillető helyet, és ismét az istendicséret alanyának

és az élet tűzhelyének mutatkozott. A bencés regulát korábban inkább úgy olvasták, mint az apát és az egyes szerzetesek közötti kapcsolatok kódexét, amely a testvérek közötti kapcsolatokat olyan szervezeti jelleggel szabályozta, amely lehetővé teszi, hogy mindenki élhesse a saját lelki életét. Mostantól a közösségi élet teológiai értelemben Isten jelenlétének helye és a megélt evangélium hitelességének fokmérője lett.

Az előjáróval való kapcsolat is sokat változott. Régebben „prelátusok-ról” beszéltek, egy olyan csoportról, amely magában foglalta a püspököket és az apátokat. Ahogyan a püspök hívó a hívó nép körében, úgy az apát sem olyan szent személy többé, aki egy hierarchikus szervezet csúcsán áll, hanem testvér a közösségben, akit azzal a lelki felelősséggel bíztak meg, hogy ezt a közösséget az Úr felé vezesse. Az apát atyai mivolta és a regulában erősen megkövetelt engedelmesség semmit sem veszít erejéből, de közvetlenebb formában, az apátot egykor körülvevő fejedelmi udvari környezet nélkül tapasztalható meg. Felmerült az apátválasztás időtartamának kérdése: vajon *ad tempus* (bizonyos ideig) vagy *ad vitam* (élethosszig) legyen-e valaki apát?

A közösségek központú ekkleziológia szintén befolyásolta a rendi vagy kongregációs szintű kormányzás módját. A prézesapát vagy generális apát, jóllehet bizonyos döntések neki vannak fenntartva, általában nem kényszerít rá senkire semmit, hanem inkább a kongregáció összes előjárója által alkotott kollegialitás harmóniájára törekszik.

Egy másik nagyon kényes szempont volt a liturgia. A zsinati útmutatások nyomán minden monostorban közösségi jelleggel kellett meghozni a döntéseket.⁹ Ez nem volt könnyű dolog, mert az egyház bőséges teret hagyott a választásra a nyelv, az énekstílus, a szertartáskönyv tekintetében. A liturgiában a közösség Isten felé fordul, tehát van benne valami bensőséges, amiben minden tag részt vesz, de a liturgia egyben az a hely is, ahol a közösség megmutatja identitását, ahol kimondja önmagát. A megújulási folyamat során végig figyelembe kellett venni egyrészt a liturgia monasztikus dimenzióját, másrészt az ünneplő közösség egyházi dimenzióját, amennyiben laikusok is társultak a monasztikus közösség liturgiájához.

Újragondolták az aszkézis szerepét, illetve azt is, ahogyan azt a szerzetesek gyakorolják. Az aszkézis gyakran olyan gyakorlatokból vagy magatartásformákból állt, amelyek túlságosan is a test és az ösztönök uralására irányultak, vagy hősies lemondást tűztek ki célul. Az aszkézis a kezdetektől fogva része volt a szerzetesi életnek, de a zsinat után elhagyták a „fájdalom a fájdalomért” jellegű gyakorlatokat, és olyan elemek kerültek előtérbe, amelyek a Krisztussal való közösséget, az élelemben hiányt szenvedő, tisztességes lakhatás nélkül élő legszegényebbekkel való sorsközösséget, a felesleges vagyonszerzést, az önátadást hangsúlyozzák. Ezen kívül jelen van a személyes vonás is, ahogyan a bencés regulában is olvashatjuk: „Mindenkinek megvan a maga adománya, a maga képességei...” Valaki anyagi szinten többet tehet, mint a másik, de mindenki azt teszi, amire Isten előtt képes. Azután ott van a közösségi tanúságtétel is. Mindez erős visszhangra talál a mai tudatos józanság

9 Joël Chauvelot: La réforme liturgique à En Calcat entre 1961 et 1996. *Présence d'En Calcat. Hors Série n. 9, La Constitution Sacrosanctum Concilium sur la liturgie.* 2013, 6-16.

légkörében, amely táplálkozhat az ökológiai áramlatokból, de az ember és a teremtés Isten akarata szerinti tiszteletéből is.

A női és férfi monostorokkal egyaránt rendelkező rendek vagy kongregációk szintjén fontos lépés volt az apátnők fokozatos integrálása a döntéshozó és vezető pozíciókba. A szigorúan szemlélődő trappista rendben a zsinat előtti időkre visszanyúló fejlődés egyetlen, az összes elöljáróból és apátnőből álló általános káptalan megszervezéséhez vezetett.

A közösségi élethez kapcsolódó két változásnak fontos hatásai voltak. Kevés kivételtől eltekintve szinte minden közösségben eltűntek a *conversus* testvérek, akik korábban a szerzetesek olyan osztályát alkották, amely nem rendelkezett káptalani jogokkal. Ugyanakkor észlelhetők különbségek a monasztikus élet megélésében: az istenszolgálat és a kétkezi munka közötti egyensúlyt a különböző közösségekben eseti alapon, az egyes szerzetesekre szabottan alakították ki. A másik változás a monasztikus közösség és a nem szerzetesek közötti kapcsolatok kiépítésével függött össze, például a ciszterci laikusokon keresztül. A laikusok részéről egyre nagyobb igény mutatkozik arra, hogy lelkileg kapcsolódjanak a szerzetesi közösséghez, mert így a monasztikus lelkiség alapvető értékeit be tudják építeni az életükbe.

Mindezt a kolostorok nagylelkűen, a közösségektől, az apátjuktól, a kulturális környezettől, a közösség barátaihoz fűződő kötelekeztől függően nagyon sajátos módon élték meg. A folyamat nem volt mentes a közösségeken belüli feszültségektől, különösen a liturgiát illetően, ami néhány esetben súlyos válságba sodort közösségeket. Radikális példaként állhat előttünk Boquen monostorának története Dom Bernard Besret-vel, ahol az utópia végül politikai tiltakozássá fajult.¹⁰

3. Új környezetben.

A szerzetesi élet kihívásai és jövőbeli termékenysége

Mára sok minden megváltozott a zsinat utáni világhoz képest. Kijelenthető, hogy ez már nem ugyanaz a világ. Már nem a kommunizmus összeomlásának világa; már nem a 2000-es évek világa. Mára az emberség, az élet, a természet, a kultúra, a közösség, a kapcsolat fogalmait elvetették, megnyitva az utat az antropológiai státusz módszeres dekonstrukciója előtt. Mindez pedig óriási kihívást jelent a szerzetesi élet számára, hiszen olyan antropológiához kötődik, amelyet Nyugaton sokáig mindenki elfogadott és különböző szinteken megélt. Innen jutottunk el az ember utáni korszakhoz, ahol az ember elveszíti központi szerepét, és az emberi anyag a *biosz* és a *tekhné* hibridizációjában él tovább egy minden etikai vonatkozástól kiüresedett kalandban, meghatározott *telosz*, végcél nélkül. De az ember még ebben a helyzetben sem tudja elnyomni és elutasítani az értelem iránti igényét, még ha a szórakozás kultúrájában él is, a szó pascali értelmében. Az értelem iránti igény lakozik a szívében. Ez ablakot nyithat a keresztény hang meghallására. Út talán úgy nyílhat ebben, ha mind a személyes, mind az emberi kapcsolatokban megélt törekenységet alázatos, tisztelettel és szeretettel felkínált erővel éljük meg: a hit erejével.

a. A mai monasztikus élet sarokkövei

A zsinatnak és a zsinat utáni időszaknak köszönhetően összefoglalhatjuk a mai monasztikus élet néhány alapvető szempontját. Úgy beszélünk, mint olyan szerzetes, aki nem gondolja, hogy nála van a megélt monasztikus élet igazsága, de vágyik arra, hogy még teljesebben tudja megélni.

Az abszolút valóságot szegénységünk tudatában, mégis lángoló szeretettel kell megélnünk. Radikalitásra van szükségünk. Semmi sem drágább Krisztusnál. „Isten dicsőüljön meg mindenben.” Ha olyan emberek vagyunk, akik valóban Istent keresik a mindennapokban, a hétköznapiakban, örömeikben, kudarcaikban, akkor van mit mondanunk, adnunk és továbbadnunk. Ha emberségünk kereszténnyé válik, ha arcunk felveszi a boldogságok Krisztusának, a Getszemáni-kert Krisztusának, a feltámadt Krisztusnak a vonásait, akkor szerzetesi létünk szavak nélkül is üzenet lesz. Mindig vissza kell térnünk azonban ehhez a középponthoz mindazzal szemben, ami elvonja a figyelmünket. Ápoljuk, akár ajándékként is, a Krisztus iránti vonzalmunkat.

Ez mélyen bele van írva szerzetesi hivatásunkba. Van egyfajta radikalitás abban, ahogyan megéljük a világtól való elszakadást különböző szinteken: a szív, a térbeliség, a kapcsolatok, a szükségletek, a létmódunk szintjén. Ehhez szabályokra, objektivitásra, tehát lemondásra van szükségünk, de tudjuk, hogy ez a lemondás gyümölcsöző lesz. Az „intelligens” jelző, amely a szándékos menekülési döntéshez kapcsolódik, azt jelenti, hogy nem félelem vagy tagadás táplálja menekülésünket, hanem a Krisztus iránti szeretetből táplálkozó megkülönböztetésen nyugszik. Ha ebbe az irányba haladunk, akkor a világgal szemben egészséges kritikus magatartást tudunk ápolni, VI. Szent Pál testamentumának ragyogó szavai szerint: „A világról: ne gondoljátok, hogy hasznatokra válik, ha átveszitek gondolatait, szokásait, ízlését. Az válik javatokra, ha tanulmányozzátok, szeretitek, szolgáljátok.”

A maga teljességében megélt monasztikus élet hozzájárulhat az életszentség mindenki számára nyitott belső és külső tereinek felszabadításához. A szent így az Istenhez való közösségi kapcsolódás szentsége lesz a liturgiában, amelyet a II. Vatikáni zsinat által kívánt *nobilis simplicitas*szal (nemes egyszerűséggel) végeznek. A liturgia így Istenhez szól, és Istenhez vezet, s egyúttal megformálja a hívők, a férfi és női szerzetesek közösségét. Az életszentség minden egyes személy szentsége is, amelynek elismerjük a Teremtő által akart ajándék voltát a maga misztériumával és történetével. Ide tartozik a személyes bensőségességnek a monasztikus életben folyamatos jelen lévő dimenziója is, amely abból a tényből fakad, hogy ezt az életet a Szentlélek lakja. Ezért törekszik arra, hogy megőrizze azokat a helyeket, ahol ebben az intimitásban növekedni lehet. Az életszentséget és a bensőségességet lehetővé teszi és támogatja a *via pulchritudinis*: a szépség feltáruló jelenléte.

A monasztikus élet ajándéka az együttélés, amelyet a korábbi pontokban már említett értékek táplálnak. Olyan közösségről van szó, amely nem úgy jön létre, mint egy vasútállomáson vagy egy reptéri csarnokban, ahol az emberek esetlegesen összegyűlnek. Az ajándékok között van az a képességünk, hogy együtt élve bizonyos mértékig Krisztust tárjuk fel egymás előtt azáltal, hogy felé akarunk fordulni. Azt a döntést hozzuk, hogy nem az érdek, az élvezet, az uralkodás vagy a csábítás, hanem az egyes ember önmagában való értéke alapján építsünk és építsünk újja kapcsolatokat. Az együttlét örömét nem az irracionális vonzalmak okozzák, hanem a megbocsátással, a segítségnyújtással, a kapcsolatokban való kitartással átítatott szabad választásból fakad. Megtanuljuk megadni a másoknak azt a teret, amelyet megérdemel.

α. Krisztus: az emberré lett Isten központi szerepe

β. Intelligens menekülés a világtól

γ. Életszentség és bensőségesség

δ. Közösség

A közösség úgy fejlődik, hogy a fiataloknak lehetőséget adunk arra, hogy maguk is megtapasztalják a monasztikus életet, talán új módokon és esetleg lassabb folyamatok révén, amelyek azonban lehetővé teszik számukra, hogy belülről tapasztalják meg a misztériumot. A közösség értékéhez hozzáadható a vendégszeretet, hiszen a közösség nem zárkózik be önmagába. A közösség összetartása a befogadás és a megosztás képességével is mérhető.

e. Monasztikus
tevékenység

Egy másik ajándék, amelyet a monasztikus élet adhat, az, ahogyan megéli a tevékenységet, legyen szó tanulmányokról vagy kétkezi munkáról. Az, ahogyan alkotunk vagy tanulunk, a szerzetesi napirenden belül marad, ezért van ritmusa, sajátos íze. Érdekes fogalom párokkal találkozhatunk: szakmaiság és egyéni képességek, produktivitás és az egész ember fejlődése, munka és Isten jelenléte. Minden munkában, legyen bár tanulás vagy kétkezi munka, az első helyen a személy áll, ezért a munka új minőségre tesz szert, és nem bontja meg az élet egységét. A szerzetesi életben minden a tanulást segíti. Az ember annak jóvoltából tanul, amit hall, amit olvas, akár fontos, akár apró eseményekről van szó. Mindennek van értelme, minden nevel bennünket.

b. Mit kaphat
a világ a mai
szerzetesi élettől?

Talán a világ nem kapja meg tőlünk, amit vár, ha vár egyáltalán valamit. És talán nem kell arra törekednünk, hogy adjunk valamit a világnak, ha szerzetesi életünket érthetően, koherensen, nyitott lélekkel éljük. Az ajándék ott lesz. Néhány ajándék már a szerzetesi élet sarokköveiből is levezethető. De hangsúlyozhatunk más szempontokat is.

a. Megtanulni
emberként élni

Beszéltünk az ember napfogyatkozásáról. A szerzetesek ma olyan környezetben élnek, ahol az emberség nagyon sebzett vagy kihalófélben van. Ha azonban a szerzetes élete teljesen az Isten ajándékától, a kegyelemtől függ, akkor az emberség eltűnése már nem lehetséges, sőt az a helyzet áll elő, hogy az ember számára az egyetlen megoldás az Isten-ember kegyelmében való élet lesz. Ahogy Newman mondta, a 20. században csak az egyház fogja megvédeni az emberi személyt. Szent VI. Pál így írt erről: „Minden, ami emberi, ránk is vonatkozik. Közös bennünk az egész emberiséggel a természet, vagyis az élet minden ajándékával, minden problémájával.”¹¹ Ezért a szerzetesség a humanizmus iskolája az egyetlen tanító vezetése alatt, aki nem más, mint az Isten-ember.

β. Párbeszédben
értelt identitás

A szerzetesi életre jellemző a nagyon egyértelmű identitásra való törekvés: a szabályok, az életmód is ezt szolgálja. Ezek feltétlenül szükségesek. De mindenekelőtt Isten jelenlétének keresése jellemzi, amely túlmutat minden emberi kifejezőmódon. Ezért, ha a szerzetesnek jól megfogalmazott identitása van, akkor nyitott a Másik, a másik és a spirituális kaland végtelenségére. A szabály nem bezár, hanem megnyit. Olyan, mint egy kulcs, amely lehetővé teszi, hogy minden embert a maga személyes kalandjában találjon meg. Tehát egy szerzetes vagy egy közösség identitása soha nem zárkózik be önmagába. Identitása nyitott lesz a párbeszédben.

A szerzetesség iskolájában az ember megtalálhatja és követheti annak az identitásnak az útját, amely soha nem valaki ellen, egy másik identitás ellen irányul, hanem olyan identitás, amely a transzcendens Istentől függ, és ezért nyitott az ő jelenlétének minden szikrájára, bárhol is gyulladjon fel. Ebben az összefüggésben a nemzedékek találkozása inkább kiigazítás,

mint összecsapás lesz, még akkor is, ha nagyon megerőltető találkozásról van szó. A közösségi élet ténye megnyitja előttünk az interkulturalizmus kihívását, amely aztán paradigma lehet más közegek számára is.

Az értékek, amelyek a szerzetesi napirendet kialakítják, a ritmusok, a siker vagy a kudarc fogalma, az idő érzékelése, az újrakezdés, egyaránt az élet sajátos művészetét hozzák létre. Valójában a súlypont nem a tér és az idő világában van. Úgy élünk a világban, hogy egyensúlyát életünk nem a világban találja meg, s ez lehetővé teszi számunkra, hogy jól éljünk a világban a lemondás, a józanság, a megtisztulás révén.

A ritmus jobban összhangban van a testtel, a növények és állatok természetével. Ez nem azt jelenti, hogy a világ kívül marad a monostoron, de szűrt, szabályozott formában éri el. A hírek, a kapcsolatok és a szavak a szellem, az ember szolgálatában állnak, anélkül, hogy elfojtanák azt vagy rendetlenséget keltenének benne. Az idő megszelídítése bevezeti a „lassúság ökológiáját”, ahogyan egy szerzetes találóan megfogalmazta.¹² Minél hitelesebb marad a monasztikus szerzetesség mindebben, annál többet tud adni, még akkor is, ha nem törekszik arra, hogy adjon.

A zsinat utáni időszakban a modernitás és a hagyomány közötti párbeszéd új szakasza érkezett el, de talán nem számított arra, hogy ilyen radikális kihívásokkal kell szembenéznie. Ebben a távlatban a konzervatív szerzetesség és a modern szerzetesség közötti ellentét elveszíti jelentőségét. Nyugaton és Franciaországban világos tendenciákat látunk a fiatal katolikusoknál: megjelenik az életszentség, a személyes lelki élet, a kapcsolati hitelesség iránti igény, de a mai kultúra sajátos törékenysége is.

Köszönetet mondhatunk a zsinatnak, hogy eszközöket adott nekünk, reflexiót, iránymutatást a posztmodernitásban élő emberek helyzetének megismerésére és megítélésére. A szerzetesi élet gyökerei nagyon mélyre nyúlnak. Még ha a felület változik is, biztosak maradhatunk határozott üzenetében, amelyet azonban minden nemzedék máshogyan él meg.

A legfontosabb kihívás talán az, hogy a monasztikus közösségekben a monasztikus élet keretein belül teret adjunk másoknak, akik saját emberiségüket keresik vagy már visszanyert emberségükből kiindulva elhívást éreznek. Hadd bizonyosodjanak meg ennek az életnek az igazságáról, annak alappilléreiről és értékeiről, nemcsak intellektuálisan, hanem a szívük mélyén is. Ez az a mélyen lakozó szív, amelyről Szent Ágoston beszél, olyan szív, amelyben érzékenység, intelligencia, a térben, az időben és a kapcsolatokban való állandóság, valamint a szépség búvőlete lakozik. Be kell fogadnunk az érkezőket, nem feledkezve meg arról, hogy először fel kell építenünk a közösség életének folytonosságát.

A monasztikus élet, ha megmarad szentségi jellegében, képes lesz arra, hogy megérezzük és megtapasztaljuk, mit jelent a Krisztusban való megtérés előrehaladása, az élet átalakítása, a hitben való megtérés és az Isten parancsolatai által kijelölt út követése, igazán emberhez méltóan, mély szívvel, amelyet kitágít a szeretet kimondhatatlan édessége, amely már lehetővé teszi a boldogító isteni jelenlét elővételezését.¹³

γ. Az élet művészete

Konklúzió

¹² Hervieu-Léger: *Le temps des moines*, 628.

¹³ Vö. Szent Benedek: *Regula*, prológus.

Richard Rohr
OFM

1943-ban született
Kansas államban.
Ferenc szerzetes,
világszerte elismert
lelkiségi tanító,
aki 1987-ben
New Mexicóban
megalapította a
Center for Action
and Contemplation
[A tevékenység és a
szemlélődés intézete]
nevű szervezetet.
Az alábbi szöveg
2025 márciusában
The Tears of Things.
Prophetic Wisdom
for An Age of Outrage
[A tárgyak könnyei.
A próféták bölcsessége
haragteli korunkban]
címmel megjelent
könyvéből származik
(96–107.), amelyben
a próféták alakját és
üzenetét értelmezi.

EGYETEMES EGYÜTTÉRZÉS ÉS KEGYELEM

Mi lennénk az egyetlen élőlények, akik érzelmi okokból sírni tudunk, és könnyeket ontunk? Úgy tűnik, hogy igen – de milyen szerepet tölt be a sírás az életünkben? Jézus szerint örülnünk kell, ha sírunk – de mégis miért? Akkor szoktak könnyek szökni a szemünkbe, ha szomorúak vagyunk, öröm tölt el minket, legyűgöz valami, vagy félünk, és általában akarattunktól függetlenül tolnak fel. Mi üzennek nekünk, és azoknak, akik látják őket? Megértette-e már üzenetüket az emberiség? Mindenesetre bármilyen üzenetet közvetítenek is, nem lehet kétségünk afelől, hogy szavakkal nem egykönnyen fejezhető ki.

A Bibliában egyetlen olyan könyv van, amely valamilyen érzelmi állapotról kapta a címét: a Siralmak könyve. A hagyomány szerint Jeremiás azért írta, hogy kifejezésre juttassa a nép száműzetését: mint ismeretes, Kr. e. 587 előtt kerültek fogságba, amikor a babiloniak megszállták Jeruzsálemet. A könyv azonban inkább olyan, mintha az emberi léthelyzet miatt érzett szomorúságot fejezne ki, mintha „tragikus életérzést” tárna elénk. Azért is különleges, mert egyetlen történetet sem mond el, és példázatokkal sem szolgál. A többi prófétai szöveg gyakran utal uralkodókra, birodalmakra és történelmi eseményekre. E helyütt semmi effélével nem találkozunk. A Siralmak az egyetemes szomorúság könyve. És arra hív, hogy magunkévá tegyük az egyetemes szolidaritást.

Korai életrajzi szerint Szent Ferenc állandóan könnyekben tört ki, és én soha nem értettem pontosan, hogy miért. Most, ötvennégy évnyi egyházi szolgálat után úgy gondolom, hogy a könnyek adománya és a gyógyulás ajándéka szinte teljesen azonos egymással. „Boldogok, akik sírnak”, mondja Jézus, „mert vigaszra lelnek” (Mt 5:4). Ferenc azért tudott gyógyítani embereket és emberi léthelyzeteket, mert könnyeket tudott ontani felettük.

Jeremiás szomorúsága és siralmaiban ontott könnyei mintha a harag feldolgozásnak különleges módját állítanánk elénk. Képtelen volt visszatartani haragját, látva népe kollektív eszelősségét és az általában is mindenütt uralkodó igazságtalanságot – sőt azt is érezve, hogy Isten nem óvta meg népét a fogságtól, hanem visszahúzódott: „Elvette az Úr összes hősömet, [...] ezért sírok én, szemem könnyet hullat, mert távol van tőlem a vigasztaló” (Siral 1,15–16). Ily módon a többi prófétához hasonlóan Jeremiás is arra hív minket, hogy Istenre tekintettel szomorúságot érezzünk az egész valóság miatt, ahelyett, hogy haragra lobbannánk egy-egy esemény kapcsán. Jeremiásnál másutt a „bűn” miatt érzett haragot a szenvedés és a sebzetség miatt táplált együttérzés váltja fel, de nem éri be ennyivel, hanem valódi javulást követel: „Behegeszttem sebedet, és csapásaidból meggyógyítalak, mondja az Úr” (Jer 30,17a). A valóság belső átérése mindig a valóság elsiratásával egyenértékű, a valóság elsiratása pedig rövid idő elteltével együttérzést és figyelmes törődést szül. A könnyek elmosásuk a határozott és nyers ítéleteket.

Ha azon töprengök, hogy ezt a folyamatot vajon hol lehet megfigyelni a mi korunkban, az jut eszembe, ahogyan megváltozott az öngyilkosság megítélése a katolikus egyházban. A II. Vatikáni zsinat után a hivatalos

hozzaállítás a büntetés helyett az elhunyt és családtagjai iránti együttérzés felé tolódott el. „Miért rónánk további büntetést az áldozatra és családtagjaira?” – látta be az egyház. Szintén eszembe jut az Anonim Alkoholisták közössége, amely belátta, hogy a függőség nem kárhozzátandó erkölcsi fogyatékoság, hanem gyógyulásra szoruló betegség. A harag nem tud előidézni efféle változásokat. A könnyek tudnak.

Vajon Isten változott-e meg, vagy mi lettünk elég nagykorúak ahhoz, hogy meghalljuk a nagykorú Istent? Azok a közismert szentírási szakaszok, amelyek irgalomról és együttérzésről beszélnek, korábban még szentimentálisnak vagy lehetetlenségnek tűntek, ma viszont kezdjük megérteni őket – és hirtelen észrevesszük, milyen sok ilyen szövegünk van, jóllehet mindig a szemünk előtt voltak. „Sírva jönnek majd, és könnyöregsek közepette hozom őket; vízfolyásokhoz vezetem őket, egyenesen úton, melyen nem botlanak meg” (Jer 31,9). A könnyek nyomában járó átalakulási folyamat javarészt rejtett, és egyáltalán nem tudatos – a Szentlélek jellegzetes megnyilvánulása.

Meggyőződésem, hogy bár a sírás pusztán érzelmi reakciónak tűnik, sokkal több ennél: lényünk legmélyéről fakad, onnan, ahol igazán önmagunk vagyunk. Olyan szabad cselekvés, amelyben sokaknak nincs részük. A könnyek azt tárják fel, hogy milyen mélységben és mélységből törődünk másokkal.

Jeremiás szomorúságát első lépésben a közösség váltja ki, amelyet Jeruzsálem városa szimbolizál: „Milyen magányosan ül a város, amely tele volt néppel!” (Siral 1,1). Csak a misztikusok látnak ilyen szemmel. Könnyeik mindenért és mindenkiért hullanak, nem pusztán valamely – ideig-óráig tartó – esemény miatt.

A próféták mindig az egészszel foglalkoznak, egyetemes távlatban látnak, s ha el is időznek valamilyen konkrétumnál, nem horgonyoznak le ilyen-olyan érzéseknél, és mellbevágó események miatt sem éreznek tartósan haragot. Egy jó lelkivezető meg tudja értetni velünk, a Golgotára tartva miért mondta Jézus a síró asszonyoknak: „ne miattam sírjatok, magatokat és gyermekeiteket sirassátok” (Lk 23,28).

Aki így beszél, az egyetemes és ontológiai rossz miatt érez bánatot, és ez egészen más, mint az a modern a szellemiség, amely egyre csak szenzációs történeteket vizslat. *Az élet belsőleg szomorú* – ezt akarják értésünkre adni a próféták. *Az emberiség alapvetően hűtlen a szeretethez és az igazsághoz* – mintha ezt kiáltanák felénk. Ily módon a próféták úgy viselkednek, mint a filozófusok, nem pedig úgy, mint az újságírók és a tudósok, s arra hívnak, hogy Isten távlatában együttérzéssel forduljunk az egész teremtés felé. Ez pedig mérhetetlenül és alapvetően fontos ahhoz, hogy meg tudjuk érteni Jeremiás szívét, az Isten szolgájáról szóló négy izajási éneket, legfőképpen pedig a keresztről hozzánk szóló jézusi üzenetet.

A legtöbb ember önkéntelenül szabadkozik a könnyei miatt, vagy megpróbálja elleplezni, ha sír. Nehéz megérteni, miért. Nem akarják, hogy feltárulkozzon legmélyebb önmaguk? Vagy talán az okoz nehézséget, hogy annyira nehéz megmagyarázni a könnyeket? Annyira nehezen kontrollálhatók? A saját törvényeiket követik? Megalázóak? Igen, azok! Arra hívnak, hogy polgárai legyünk egy tágabb világnak, és kirántanak minket elszigeteltségünkéből.

Amikor sírunk, legvalószínűbb, legszeretetteljesebb önmagunkat tárjuk fel. Úgy tűnik azonban, nem könnyen bízunk lényünk e titkos dimenziójában, és még kevésbé akarjuk megmutatni. Mégis jelen van mindannyiunkban. Én mindig könnyekre fakadok, ha azt látom, hogyan szövődnek újra a személyes szálak olyan családtagok között, akik sokáig nem voltak kapcsolatban, de még egy elvesztett kutya megtalálását látva is pityeregni kezdek. Ilyenkor szégyellni szoktam magam, és mindent megteszek, hogy ne lássák a könnyeimet. Azt hiszem, nem értek komoly veszteségek, és elhagyottnak sem éreztem magam soha, mégis sírni kezdek, mint egy kisgyerek.

Tíz éven át vezettem beavatási rítusokat férfiaknak a New Mexicóban fekvő Ghost Ranchben, és azoknak, akiknek csak kevés idejük volt, felajánlottuk, hogy öt nap alatt végigmehetnek a folyamaton. Az első két napon bevezettem őket a liminális térbe, ahol szembenéztek a halállal, majd a szomorúságról és a bánatról beszélgettünk. A legtöbb férfinál ezen a harmadik napon, a „szomorúság napján” történt meg az áttörés – vagy később sem történt meg soha. Néhányan képtelenek voltak elfogadni, hogy szabad sírniuk, de a legtöbben legalább elkezdtek beszélni rejtett szomorúságukról, ami bánatuk egész jellegét és szabadságát átalakította. Mindannyiunkban volt szomorúság, de csak kevesen tudták néven nevezni, és bátorságuk sem volt ahhoz, hogy mások előtt sírjanak.

Eszembe jut két maszáj harcos, akikkel néhány éve Kenyában találkoztam. Engedélyt kaptak törzsi vezetőiktől, hogy megmutassák nekem „szomorúságbarlangjukat”, ahol bevezetési folyamatuk részeként el kellett jutniuk odáig, hogy szó szerint könnyeket ontanak az egész világért (a növényekért, az állatokért, a többi emberért, magáért a Földért), és csak ezután haladhattak tovább az érett férfiasság felé. Képzeljük csak el! Bár csak szervezhetnénk hasonló rituális folyamatot országunk politikusai, üzletemberei, fogvatartottjai, katonái és papjai számára!

Engem a könnyek megtanítottak annak a hatalmas titoknak a tisztább megglátására, amelyet még mindig nem ismerek teljesen – hogy az emberek valóban szeretetből és szeretetre vannak alkotva. És mi még mindig nem értjük! Csak sírni tudunk rajta. Amíg nem jelenik meg életünk színterén az együttérzés valamilyen isteni formája (és lehet, hogy erről szóló elbeszélés húzódik az egész Biblia mélyén), nincs meg bennünk az a mélyreható alkémia, amely szent szomorúsággá alakítja az emberi haragot és ítélkezést.

A Sirmak könyvének pontosan a közepén (3,21–26) Jeremiás a tetőpontjára emeli szomorú szimfóniáját és gyászliturgiáját: egyszer csak visszatér arra a szüntelenül hűséges szeretetre, amelynek jóvoltából ismét remélni tud: „De azt fontolgatom szívemben, hogy [...] nem fogy el az Úr irgalma, megújul minden reggel, nagy a te hűséged” (Siral 3,21–23). A harag azt eredményezi, hogy mind önmagunkban, mind önmagunkon kívül csapdába esünk. Ki kell törnünk belőle, és kapcsolatba kell kerülünk a mélyben rejlő forrásával, amely sokszor nem más, mint a saját fájdalomunk és mások fájdalma. A könnyek elő tudják idézni ezt a szabadulást. A terapeuták és a kutatók újabb felismerései szerint a trauma (a nyomában járó haraggal vagy depresszióval együtt) sejt szinten van jelen bennünk, s inkább a testünkben lakozik, mintsem az elménkben. Ezzel magyarázható, hogy az

értelmi megközelítés a beszédalapú terápia minden hasznossága ellenére többnyire nem tudja meggyógyítani a traumatizált embereket.

Érdeemes észrevennünk, hogy az evangéliumokban Jézus szinte mindig megérinti azokat, akiket meggyógyít. Maga a testünk őrizi magában fájdalmunkat, haragunkat és elerőtlenítő emlékeinket. Valamiképpen a testünket kell kezelésbe venni, a testünknek kell meggyógyulnia, a testünkhöz kell szólnia valakinek. Ez az evangéliumi szövegekből is közvetlenül kiolvasható, például a következő szakaszból: „Jézus kezét kinyújtva megérintette a leprást, és így szólt: »Persze hogy meg akarlak gyógyítani!«” (Lk 5:14). Vagy amikor megérinti a látszólag halott lányt, és így szól hozzá: „kelj fel” (Mk 5:42).

Mindannyiunknak sejt szinten kell átéreznünk és tudnunk, hogy nem mi szenvedünk először, és nem is velünk zárul le a szenvedés története. Ellenkezőleg: egyetlen egyetemes felvonuláson veszünk részt, Isten „diadalmenétén”, ahogyan Pál fogalmaz (2Kor 2:14), arra utalva, hogy győzelmeik után a rómaiak nagyszabású győzelmi felvonulást rendeztek. Ennek a menetnek Pál szerint mindannyian „partnerei” (2Kor 2:14) vagyunk mind az élőknak, mind a holtaknak, és számtalan olyan őszünkkel és leszármazotunkkal együtt vonulunk, aki megsebződött, és gyógyulásra vágyott. Ez az elgondolás, a „szentek közösségének” eszméje került be századokkal később utoljára az Apostoli hitvallásba, mintha hosszú időre lett volna szükségünk ahhoz, hogy felismerjük a jelentőségét. Egy nap talán majd lesz bátorságunk ahhoz, hogy a „bűnösök közösségének” is hasonló fontosságot tulajdonítsunk.

Krisztus teste egyetlen hatalmas és közös szomorúság, és egyetlen szüntelen öröm; akkor jutunk el az üdvösségre, ha kapcsolatban maradunk vele. Lucien Lévy-Bruhl francia antropológus részben erre utalt a *participation mystique* (misztikus részesedés) fogalmával, amely azt fejezi ki, hogy kézzelfogható eseményekben mélyebb igazságok is kifejeződhetnek a valósággal kapcsolatban. A részesedés fogalma arra céloz, hogy minden ember egészen kézzelfoghatóan és konkrétan kapcsolatban áll egymással, s mindannyian egyetlen láthatatlan közösséget alkotunk. És gyógyulni is e kapcsolódásnak köszönhetően gyógyulhatunk.

A felvilágosodás óta azonban azt tanítják nekünk, hogy mindannyian úgy boldogulunk, ahogy tudunk, és a magunk útját kell járnunk, ahelyett, hogy részt vennénk az emberiség hatalmas felvonulásában. Ahogyan már sokszor elmondtam: vagy átfogó keretbe helyezük a fájdalmunkat, vagy patológiakussá tesszük. A nyugati emberek ma már arra sem képesek, hogy egyetemesebb szempontok szerint értsék meg kicsiny életük jelentését. Már nem gondoljuk, és nem is élünk úgy, mintha szerves részét alkotnánk egy sokkal hatalmasabb történetnek. Úgy sejtem, azok a „pogányok”, akiknek gyerekkorukban Odüsszeusz, Athéna, a Kukoricaistenek vagy Káli történeteit hallották, könnyebben találtak vigaszt fájdalmaikra, és könnyebben értelmet tudtak adni a szenvedésünknek, mint mi. Már nem tartjuk magunkat ama kozmikus tánc részének, amely életre hívta a görög komédiát és tragédiát, s olyan istenszobrok készítésére készítette a délnyugat-amerikai pueblókat, amelyekkel emléket tudtak állítani az emberi élet eseményeinek és kifejezésre tudtak juttatni érzéseiket. Az amerikai őslakosok vallása kétségkívül sokszor azért állította

előtérbe az ősök tiszteletét, mert segíteni akart annak felismerésében, hogy minden ember együttműködő tagja egy már régóta tartó (és később is folytató) előadásnak.

Pontosan a mások szenvedésében való részvételt kellene átélnünk, amikor a Megfeszítetre pillantunk, a gázai utcákon vérző sebével egymagára maradó gyermeket látunk, vagy bármilyen más emberi tragédia tárul elénk. Ahogyan a Zak 12,10-12-ben olvassuk: „Ők majd rátekintenek arra, akit átdöftek, és megsiratják olyan sírással, mint az egyszülöttet” (vö. Jn 19,37). Ennek a fajta együttérzésnek valamiképpen felszabadító hatása van, még ha marja is a lelkünket. A keresztények valójában erre gondolnak, amikor azt állítják, hogy a kereszt üdvözíti, „menti meg” őket. Ha ily módon jelen vagyunk egymás számára, valamennyiünk szenvedése egyetlen egészet alkothat, sőt közvetlenül elvezetheti Istenhez azokat, akik rendszeresen és tisztelettel szemlélik – olyan lehet tehát, mint egy szentség.

Senki sem tud önként és szándékosan sírni. Sírni csak önkéntelenül lehet, ha van bátorságunk ahhoz, hogy megnyíljunk úgy gondolkodás- és érzésformákra. Mivel a könnyek elsősorban nem az akaratumk termékei, hanem annak függvényei, hogy utat engedünk-e valami újnak és másnak, könnyen utat találnak a vallás világába és a vallási nyelvezetbe.

Azok a szentek és misztikusok, akik sírva fakadtak a kereszt előtt, elsődlegesen a szenvedő világ miatt, egyetemes érvénnyel ontottak könnyeket. Az egész valóságon rajta van a kereszt jele, és a könnyeinkben sokszor azzal a lassan érlelődő, szomorú felismerés fejeződik ki, hogy mi is ugyanezen a tragikus, de egyben győzedelmes úton járunk. Elsődlegesen és végső soron minden dolog sokkal inkább könnyeket érdemel, mintsem gyűlöletet, szenttelen méricskélést vagy tagadást.

Ha nem együtt menekülünk meg, mégpedig annak ellenére, ami a legrosszabb bennünk, hát nem tudom, mégis miként menekülhetnénk meg. Talán ezért kérték tőlem gyerekkoromban minden nap az apácák, hogy „ajánljuk fel” kis szenvedéseinket a „tisztító tűzben szenvedő lelkekért”. Mennyire bíztak gyermeki hitünkben, és milyen intenzíven táplálták! Nem tudom, segítettem-e az imáimmal bármely tisztuló léleknek, de biztos, hogy nekem javamra váltak – és szinte azonnal. Mert ahhoz tartoznak, amit Lévy-Bruhl *participation mystique*-nek nevez.

Mindenkinek javasolom, hogy teljes terjedelmében olvassa el a Sirkönyvet (öt rövid fejezet az egész), ha legközelebb komoly szomorúság vesz erőt rajta. A könyvet *tabula rasa*-imának is nevezték, mert lehetővé teszi, hogy mindenki rávetítse saját szomorúságát erre az egyetemes érvényű szövegre, s így gyógyulásra teljen abban, hogy hozzátartozik ahhoz a sok-sok millió emberhez, akinek már szintén vigaszára szolgált: „Sírva sír az éjszakában, és könnye csorog az arcán. Nincs senki, aki vigasztalja azok közül, akik szerették. Barátai mind cserbenhagyták, ellenségeivé lettek” (Siral 1,2).

A szöveg segítségével mindenki felismerheti, hogy nem ő az első, és nem is az utolsó, aki efféle gyötrelmet él át: „lehet, hogy gyenge vagyok, de készségesen csatlakozom a szentek egész közösségéhez”. Kétségtelen, hogy ez a fajta szolidaritás üdvözít minket, nem pedig magánjellegű tisztaságunk vagy egyéni teljességünk. Pál ezt értette azon, hogy a hívő

ember „Krisztusban” él: ezzel a kifejezéssel jelölte a keresztény kollektív *participation mystique* formáját és egységét.

Lehet, hogy a remény csak akkor igazán, ha kozmikus kiterjedésű. Lehet, hogy közösen kell hordoznunk fájdalmainkat, mégpedig hosszú távon. Nagyon nehéz elviselni a fájdalmat egyedül és az adott pillanatra szorítkozva. Méltatlannak és igazságtalannak érezzük, jóllehet a szeretetteljes szolidaritás mélységesen emberi formájaként is hordozhatnánk.

Sokszor gondolok arra, hogy a kereszténység (és amúgy bármely más vallás is) sokkal hatékonyabb lehetne, ha szüntelenül az emberi szolidaritás mellett foglalna állást, nem pedig teljesen értelmetlenül az „ártatlanság kultuszára” fixálódna. Simone Weil, a francia misztikus és ellenállási vezető egész életében radikálisan szolidárist próbált vállalni az emberi szenvedéssel, akárcsak a kevésbé ismert lengyel Szent Albert Chmielowski, aki fiatalon elvesztette a szüleit, fájdalomcsillapítás nélkül amputálták az egyik lábát, majd a krakkói szegények körében telepedett le, akik körében tevékenykedett, és egész testvériséget alapított annak érdekében, hogy mások is kövessék a példáját. Megítélésem szerint mindketten a kereszténység várva-várt jövőbeli formájának prófétái és hírnökei. Ha néhányan esetleg nem hallottak róluk, valószínűleg azért, mert a szenvedőkkel való azonosulást és csendes szolidaritást nem csodáljuk annyira (sőt talán észre sem vesszük), mint a hősiességet. A szolidaritás kollektív tudata a kereszt lábánál álló Mária női útjára vezet minket: könnyeivel és közszemlére állított sebezhetőségével Mária kiegészítette Jézus haláltusáját. A prófétaság feminin cselekvő ereje mindannyiunk számára nélkülözhetetlen. Miért csak a szeretet egyetlen formáját vagyunk hajlandók csodálni?

A három egyetemes spirituális cselekvésforma, az alamiznaadás, a böjt és az imádság ennek az egységnek a megtalálását szolgálja. Lényegében mindhárom azért gyakoroljuk, hogy szeretetből szolidaritást vállaljunk valakivel vagy valamilyen csoporttal – nem pedig azért, hogy rávegyük Isten arra, tegyen valamit az érdekükben. Amikor még a karizmatikusokhoz tartoztam, sokszor emlegettük a „könnyek adományát”, akárcsak oly sok szent is. Olyasmit értettünk rajta, hogy *mindenért* könnyeket ontunk, mert megérint minket minden egyes létező tragédiája. Sokszor megelőzte és kísérté a többi, talán látványosabb kegyelmi ajándékát, a gyógyítást, az ihletett beszédet, a prófétálást és a nyelveken szólást.

Mintha mára elfelejtettük volna ezt a fajta kapcsolódást. A kórházakban végzett gyógyítómunkát például régóta hősiességek szokás tartani (és az is), azt viszont csak nemrég ismertük fel, mennyire fontos a gyászfeldolgozásban végzett szolgálat, a hospice-kezelés és a veszteségkezelési tanácsadás. Azokat a szolgálatokat, amelyek egyszerűen csak jelenlétet igényelnek, nélkülözhetőnek, sőt feleslegesnek tartjuk. Ebben is a masculin jelenségeket a feminineknél értékesebbnek tartó klasszikus szemléletmód tükröződik: többre tartjuk az orvosokat az ápolónőknél, a papokat a szerzetesnővéreknél, az azonnali sikert a tartós erőfeszítésnél. „Nem álldogálj csak úgy ott, csinálj már valamit!” – a legtöbben gondolkodás nélkül egyetértene az efféle felszólításokkal.

A Siralmak könyvében a szomorúság viszont nem passzív természetű, és nem a gyászé az utolsó szó. Felbukkan az a vágy, hogy túl lehessen lépni a szomorúságon, de csak a könyv utolsó négy versében: „Téríts magadhoz, Uram, és megtérünk, újíts meg minket, mint hajdan” (Siral 5,21). A siralom végül meglágyítja a szerző szívét, s együttérzésre és imádságra indítja. Valamennyi hiteles próféta (például Ezekiel) lenyeli a „siralmakat, könnyeket és jajszavakat” tartalmazó tekerccset, amely csak bizonyos idő után lesz olyan édes, mint a méz (Ez 2,10; 3,3), mivel megvilágító ereje van. Ezt a lassan érvényesülő hatást fedezem fel szinte az összes prófétánál.

A Siralmak könyve végül óva int „a határt nem ismerő haragtól” (5,22), amelyet sokszor összetévesztünk Isten haragjával. Csakhogy minden biztonnyal a saját haragunkról, a saját lelkiállapotunkról és a saját féleleminkről van szó. Ha azt hisszük, hogy Isten ugyanolyan dühös, mint az emberek szoktak, akkor könnyen „határtalan harag” lehet úrrá rajtunk. Ha azt hisszük, hogy a Teremtő folyamatos bírál, megítél és büntetéssel sújt mindent, nem csodálkozhatunk azon, hogy az egész világmindenséget düh és neheztelés járja át. De hát nem ilyen ma a világunk jelentős része? Valakinek meg kell mutatnia, hogyan keveredhetünk ki ebből. A törvény és a szabályok ereje nem old meg mindent; Isten hatalmas irgalmát kell emlékezetünkbe idéznünk, amelyet a próféták és a szentek jelenítettek meg és hirdettek.

Meggyőződésünk szerint a „keresztény” nemzetek szünet nélkül zajló háborúinak mélyén az húzódik, hogy a haragunkat valamiképpen kivetítjük másokra. Ez a magatartás hatja át azokat a kultúrákat, amelyek szerint a szülőknek érzelmileg tartózkodónak kell lenniük minden kihágásért büntetést érdemlő gyerekekkel szemben, és az a legjobb, ha általában is mindenki hűvös és távolságtartó. A sírás legalább arra megtanít, hogy magunknak ismerjük el az érzéseinket, ahelyett, hogy kivetítenénk másokra.

Jeremiás jóvendöléseiben a zsidó nép jövőjének reménye azokhoz kötődik, akik háromlépéses átalakulási folyamaton mentek keresztül: először is száműzetésbe mentek; másodszor megőrizték magukban a reményt, s nem keseredtek meg a fogságban; harmadszor pedig a fiatal nemzedékről gondoskodva és szívükben magasztalást zengve visszatértek száműzetésükből, mindenféle önsajnálattal nélkül.

Ezek az emberek a kulturális átalakulás motorjai, s az út, amelyet megtesznek, párhuzamba állítható a megtisztulás, a megvilágosodás és az egyesülés három klasszikus szakaszával. Mindhárom szakasz más-más módon mozdítja elő a változást. Az eltávolodás, a megmaradás és a visszatérés valószínűleg minden ember életében nélkülözhetetlen. Önös beállítottságú erőfeszítéseink azonban arra irányulnak, hogy elkerüljük, elleplezzük és ellenkezőjére fordítsuk a nemkívánatos fejleményeket. Jeremiást nyugodtan tekinthetjük az egész folyamat prófétájának: bele kell bocsátkoznunk a tisztulásba, át kell mennünk a megvilágosodáson, és végül meg kell nyugodnunk az egyesülésben.

„A LÉNYEG NEM VÁLTOZIK”
 ÁTHOSZI BESZÉLGETÉS VASZÍLIOSZ
 GONDIKÁKISZ ARCHIMANDRITÁVAL

Nacsinák Gergely
András

1977-ben született
 Budapesten. Ortodox
 pap, teológus.
 Legutóbbi írását
 2025. 2. számunkban
 közzöltük.

Az emlékkép nem volt pontos – konstatáltam reggel, az Ivíron-monostor udvarán. Vagy ha pontos volt, talán egy másik évszakhhoz tartozott. Most, tavasz végén mindenestre nem úgy van, ahogy a megjelenés előtt álló könyv előszavában írtam pár hete, miszerint „kora reggel, amikor a nap megjelenik a környező hegyek és a magas falak fölött, fényével melengetni kezdi a tágas, ezeréves udvart...” A napfény más irányból érkezik, állapítottam meg, egyáltalában nem a hegyek mögül: a tengerből kel a nap, attól tartok, bármely évszakban. Mivel azonban a kéziratot már leadtam, nemigen van mit tenni, nem kérhetem vissza a kiadótól azzal, hogy ne tordeljék, míg ki nem igazítok egy pontatlan emlékképet. A lényeg itt úgyis az udvart beragyogó napfény.

Illetve még csak nem is az, hanem a találkozás.

„Vaszíliosz Gondikákisz archimandritával mostanság – az utóbbi években – leginkább az Áthosz-hegy keleti partján épült Ivíron-monostor udvarán lehet találkozni; és rendszerint kora reggel, amikor a nap megjelenik a környező hegyek és a magas falak fölött, fényével melengetni kezdi a tágas, ezeréves udvart. A szerzetesek és zarándokok a hajnali szertartás hosszú órái, majd az azt követő étkezés – a templomban eltöltött időhöz képest aránytalanul rövid – percei után szétszélednek, ki-ki a maga dolgára. Olyankor egy bot ütemes koppanásait hallani a kövezeten: az egykori apát törékeny, hajlott alakja apró léptekkel egyenesen a monostor impozáns kapuja felé tart, és ha nem igyekszik az ember, hamar szem elől is téveszti őt – elnyeli a falakon túli erdő. Én legalábbis kétszer-háromszor éppen így találkoztam vele, néhány lépés és mondat erejéig, amikor tájékoztattam róla, hogy néhány szövegét fordítom-fordítanám magyarra, és áldást kértem a megjelentetésükre. Mosolyogva beleegyezett, és az áldást is megkaptam.”

Így hangzik a teljes szakasz, amiben tényleg nem a reggeli fények leírása számít, noha a másik pontatlanság még inkább gondolkodóba ejt: esetleg mégiscsak vissza kellene kérni azt a kéziratot. Ugyanis most, amikor a könyv elkészülte után visszatértem a monostorba, kiderült, hogy Vasziósz atya – hajlott korára tekintettel – pár éve a környékbeli kunyhóból visszaköltözött a monostorba. Puff neki. Se hegyek mögül kibukkanó nap, se eltűnés az erdőben. A monostor egykori apátja, számos könyv szerzője – köztük a sok nyelvre lefordított, gyönyörű *Iszodikoné* – itt él a monostorban megint, noha gyakorlatilag láthatatlanul. Testileg törékeny, de szellemileg töretlen, mondják a szerzetesek, és ez alighanem pontosan fedi a valóságot, hiszen épp az imént láttam legújabb könyvét Hérakleitoszról. Irodalom, filozófia, liturgia – Vasziósz atya gondolkodásának három sarokpontja. Ezek között helyezkednek el kedvenc szerzői, Hérakleitosz, Dosztojevszkij, Szír Szent Izsák abba. Izsák abbáról már írt könyvet, úgy látszik, most Hérakleitosz van soron. Belelapozva láttam, nem filozófiatörténeti munka, inkább arról szól, hogyan olvassa egy patrisztikus szerzőkön nevelkedett szerzetes, egy teológus a filozófust.

Mindegy, döntöm el magamban, az előszóban ez már így marad, napfény a hegy fölött, távozás a kunyhóba, mert rémlik, hogy ezt a reggeli útra

kelést, a *kilépés* mozzanatát metaforikusan is használok a szövegben, és nem, nem fogom átírni az egészet. Mindezt ugyanis azalatt gondolom végig, amíg Vaszíliaosz archimandritára várok, a monostor keleti szárnyának hűvös fogadószobájában. A nyitott ablakon át az erdőre látni. A vastag falak egyelőre ellenállnak a napról-napra melegebb szélnek: éppen most fordul át a május júniusba, odakint kabócák muzsikálnak, érnek az első gyümölcsök a kertben. Pár perc türelem, amíg az atya lejön a cellájából, mondja a szerzetes, aki idáig kísért. A Gerondasz – így emlegetik őt tiszteletteljesen: az „Öreg” – jövőre lesz kilencven éves, örülök, hogy egyáltalán fogad. Fülelek, hallatszanak-e már a folyosón az ismerős koppanások.

Egy bő órával később ismét az udvaron vagyok. Tűz a nap, az udvar, néhány lézengő zarándokot leszámítva kihalt, a szerzetesek szétszéledtek, ki-ki a maga dolgára. Igyekszem fejben tartani az elmúlt óra egy-egy mozzanatát, míg papírhoz, tollhoz nem jutok. Minél hamarabb lejegyzem ezeket, annál jobb: az áthoszi beszélgetésekből estére, másnapra rendszerint inkább elnagyolt benyomás marad, kontúrok, megnevezhető részletek nélkül. És a belső egyensúlynak valamiféle derűs érzete, amelyhez képest a részletek már nem is annyira számítanak.

Főlkapaszkodom a falépcsőkön a zarándokok szálláshelyének második emeletére. Tágas, fehérre meszelt folyosó, kétoldalt szürke ajtók. Seholy lélek. A szobámban ágy, szék, asztal: két hatalmas ablakon át látni, miként készülődik odakint a nyár. Madárdal meg kabócák és kopácsolás zaja szűrődik be a vízmósás felől; alkonyat után majd sakálók éneke váltja fel a kabócazsongást. Bőven van időm, igyekszem visszaidézni és papírra vetni az elhangzottakat.

* * *

Törékenyebb alkat, mint emlékeztem.

Persze legutóbbi – futó – találkozásunknak is vagy négy éve már. Az évek jellemzően másképp viselkednek itt, az Időtlenség Hegyén: egyszer egy szerzetessel beszélgettem a szomszédos Sztavronikíta-monostorban, legfeljebb huszonhárom esztendősnak tűnt, míg ki nem derült, hogy közel jár az ötvenhez. Persze akadhat példa az ellenkezőjére is: aszkézisben lesoványodott, megtisztult arcú atyákra, akiknek ráncaira éles árnyékokat von a templomok félhomálya. Vaszíliaosz atya, „a Gerondasz” közel hatvan éve él Áthoszon – ennyi idő alatt testébe íródott ez a másik fajta idő. „Ha nem a szeretetben élsz, ami maga az örökkévalóság; ha abba a csapdába esel, hogy fontosnak hiszed a jelentéktelent; ha rangot, dicsőséget és mulandó gazdagságot keresel, amelyek elmúlnak és elenyésznek, akkor már most is azt a keserves véget ízeled, amely felé az idő elkerülhetetlenül vezet” – írja egy helyen. – „Az isteni szeretet légkörében éppen ellenkezőleg: az idő nem az életet semmisíti meg, hanem felemészti a romlást, és megmutatja a romolhatatlanság fényét. Az idő múlásával az ember, aki megtanult önátadásban élni, megnyugszik, elcsöndesedik, megerősödik, megfiatalodik. Nem ér véget a nap, nem borul rá az éj, hanem hajnalodik.”¹

– Ennyi idő alatt sok minden változhatott még itt is – kockáztatom meg a felvetést, amikor szóba kerül, hogy – akkor még civilként, bár a szerzetességre nyitottan – a hatvanas évek közepén kezdett Áthoszra járni.

¹ Tér- és időszemlélet a Szent Hegyén. In: *A teremtetten és teremtetlen szépség*. Aposztoliki Diakonia-Magyarországi Exarchátus. (Megjelenés előtt)

- Mire gondol? - kérdez vissza.

- A sok zarándok, a földutak... - kezdem a felsorolást. De a Gerondasz csak mosolyog.

- Ugyan, mindez nem lényeges. A lényeg nem változik.

Csak mert sokan hangoztatják, hogy ma már a Hegy sem a régi...

- Minden a legnagyobb rendben van - mondja csitítóan. - Higgye el, minden rendben van. Ami eltűnik, az hat igazán.

Tétován bólintok. Alighanem látja, hogy amit mond, az további magyarázatra szorul.

- Tudja, hol vannak Porfiriosz atya ereklyéi?

Megrázom a fejem. Pedig illene tudnom, elvégre a keleti kereszténység egyik legismertebb, leginkább tisztelt huszadik századi szentjéről van szó; életrajza és tanítása még magyarul is hozzáférhető. Csupán annyit tudok, hogy Athénból visszatérve itt, Áthoszon halt meg, a félsziget déli fertályán, a „Szent Hegy sivatagaként” emlegetett sziklás vidéken.

- Porfiriosz atya azt kérte - folytatja a Gerondasz -, hogy miután csontjait kiásták, szórják szét azokat az erdőben. Senki sem tudja, hol vannak a földi maradványai, egyedül az a szerzetes, aki szétszórta őket valahol. Ha ugyan él még, Porfiriosz atyát ugyanakkor világszerte ismerik. Látja? Eltűnni, semmivé válni... Az ember akkor kezd ragyogni igazán. Isteni is semmi a világ számára. Visszahúzódik, helyet ad a létezőknek, és eközben Ő nemlétezővé válik a számukra. Ez jelenti Isten dicsőségét. A hallgatása, amely a legékesebb kinyilatkoztatással ér fel. Hagy minket lenni: szabadnak lenni, választani, kibontakozni. Amihez teret kell engednie. Hogy is mondjuk a liturgiában? „A láthatatlanul velünk itt együtt lévő.” Aki látítani akar, mindenáron látszani, véleményt nyilvánítani, jelen lenni, az hamis. Aki feltűnés nélkül szétszórta másoknak, az az igaz...

Kezdem kapizsgálni, miért mondta, hogy nem baj, ha látszólag eltűnt a „rég” Áthosz. Nem tűnhet el. Mint ahogy azt is érteni vélem, az archimandrita miért nincs jelen „láthatóbb” módon a monostor életében, és hogy miért nem lelhető föl róla egyetlen huncut életrajz sem az interneten, ami persze alaposan megnehezíti az előszóíró dolgát.

Aztán Magyarországról kérdez, a magyarországi ortodoxiáról, s hogy a többi egyház hogyan viszonyul mihozzánk.

- Érdekes nem? - kérdezi. - Amerre csak jártam régen a világban, azt tapasztaltam, hogy az ortodox kereszténység nem jár inkulturációval. Vagyis nem megváltoztatja az adott embert, áthelyezve egy tőle idegen hagyományba, hanem lehetővé teszi, hogy az valóban az legyen, ami. Egy francia még inkább francia tud lenni, egy magyar még inkább magyarrá lesz általa... De nem csak ebben az értelemben. A kereszténység működik így: Krisztus révén, az Istenembernek köszönhetően lesz igazán ember az ember... Hiszen visszakapja saját elvesztett távlatait. Az egyes emberek ugyanígy: számtalanszor láttam, hogy a kereszténység által lesz valaki igazán önazonossá, lesz valóban önmaga. Krisztus nem megváltoztatja az embert, hanem átváltoztatja. Nagy különbség... Nézze, én például krétai vagyok, Irákléből. Az általános iskolában volt egy tanárunk, nagy hazafi, ő mutogatta nekünk El Greco festményeit, aki ugye szintén krétai volt. „Nézétek gyerekek” - mondta -, „nézétek, milyenek mutatja, hogyan alakítja át vásznain az embert! Hogyan teszi tűzzé, lobogássá a testét!” Igen, mondtam akkor magamban, igaza van... Pontosan ez az, ami nekem kell!

Visszagondolva arra a délelőtti beszélgetésre, az volt benne igazán megindító, hogy most élőszóban, közvetlenül hallhattam mindazt, amit addig hónapokon át az íróasztalnál vagy itt-ott ülve fordítottam könyvek lapjairól, közvetetten. Most mindez a legkevésbé sem volt elméleti: testet kapott, az ablakokból áradó fényt, az erdő hangjait, a két pohár víz hűvösét, Vaszíliaosz atya nyugodt derűjét. A beszéd párbeszéddé lett. Most már jobban értem rövid mondatait, amit eddig sajátos írói eszköznek véltem. Nem az: sokkal inkább a beszéd ritmusa. Épp annyi, amennyit egy lélegzetvételre el lehet mondani. Többet pedig minnek.

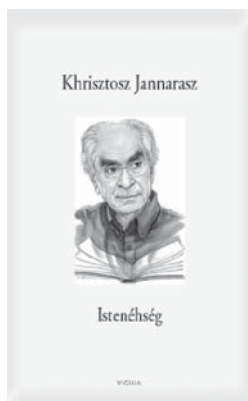
Délután elindulok a fölfelé vezető ösvényen, amely egy csendes völgyben kanyarog Áthosz közigazgatási központja, Kariesz felé. Fák és bokrok zöldellnek mindenütt, a völgy mélyén bővizű patak fut, idáig hallatszik a csobogása. Nemigen jár erre senki ebben az órában. Emlékszem, a monostortól nem messze kápolna áll közvetlenül az út mellett, egy megtermett tölgy árnyékában. Húsz percbe sem telik, míg odaérek. Pléhtető, apró épület. Fára akasztott szúette gerenda a *szimandron*. Ahol a fa törzse kettéágazik, egy sándarabra akasztott harang függ. A kápolna ajtaja zárva, üvegére feliratot ragasztottak: „Sürgős zarándoklat esetén hívja az alábbi telefonszámot...” Sürgős zarándoklat – az milyen lehet. Körös-körül lilomok nyílnak. Találok egy bicebóca sámlit, letelepszem a kápolna árnyékában: szemközt a Szent Hegy csúcsa az égnek támasztva. A csuklómra tekert imafüzéren verejtékkal keveredik a szentek ereklyéinek érintése. Illatozó csontok, fanyar veríték. Rozzant fakeresztet vadszőlő fut be. Íme, az egyszerű Áthosz, ami állítólag eltűnt.

Nem, tényleg nem fogom átírni a már leadott előszót.

Mindegy, merről éri a nap reggelente az ezeréves udvart.

A lényeg úgymint változatlan.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

KHRISZTOSZ JANNARASZ:

Istenéhség

A huszadik század egyik legkiemelkedőbb és legtermékenyebb ortodox keresztény gondolkodója, a nemrég elhunyt Khrisztosz Jannarasz korai munkáját tartja kezében az Olvasó. Az irodalmi igénnyel megírt, rövid elmélkedésekből álló könyv az istenkeresést nem elméleti síkon közelíti meg, hanem éhséghez és szomjúsághoz hasonló, elemi tapasztalatként látatja. Egy élethosszig tartó utazás krónikája is ez a könyv: „Ezt az utat azonban nem lehet idővel mérni. A szív méri ki azt, a maga mértéke szerint. Ezért is jövők zavarba, életem hosszát méricskélve. Bennem ugyanis egy hatalmas élet bomlik ki, halálokkal és feltámadásokkal gazdagon...”

Ára: 2.900 Ft

SZINODÁLIS LELKISÉG

Napjainkban magyar nyelvterületen is egyre fokozódik az érdeklődés a szinodalitás témája iránt, annál is inkább, hiszen XIV. Leó pápa eddigi megnyilatkozásából is azt olvashatjuk ki, hogy a szinodalitás útja valóban olyan út, amely meghatározó lesz a harmadik évezred egyháza számára (vö. Ferenc pápa 2015. októberi beszédével) – de mindenesetre a 21. század egyházának életét és működésmódját alapvetően meg fogja határozni. Ennek konkrét jeleként még Ferenc pápa engedélyével jelent meg a Szinódus Általános Titkársága vezetőjének levele 2025 márciusában a Püspöki Szinódus XVI. Rendes Közgyűlése végrehajtási fázisának soron következő lépéseiről, amelyet július elején már konkrét cselekvési javaslatokkal ellátva erősítettek meg.¹ Ennek értelmében idén nyártól közel két éven át a helyi egyházak kapnak meghívást a szinódusi záródokumentumban² foglaltak megvitatására, a javaslatok életre váltására, valamint az addig elért gyümölcsök számba vételére; majd 2027 második felétől 2028 nyaráig a nemzeti és nemzetközi püspöki konferenciáké lesz a főszerep, továbbá a szinódus előkészítő szakaszából ismert kontinentális szintű tanácskozásokon tekintik át az addig megtett utat; végül 2028 októberében Isten egész népének részvételével a Vatikánban megrendezendő egyházi gyűlés során zárják le a szinódus végrehajtó szakaszát.

Egyházi közösségeinkre tehát nem kis feladat és munka vár, ezért a jelen áttekintés csak egyetlen szempontra hivatkozik, mégpedig a szinodális lelkiség előmozdításának kívánalmára, amely a Titkárság megfogalmazása szerint is az egyik legfontosabb tennivaló (vö. Ösvények, 3. fejezet). Ennek fundamentuma pedig a személyes és közösségi szintű megtérés, hogy korábbi életmódunkon túllépve késszé váljunk befogadni Istennek ma nekünk ajándékozandó újdonságát, amely elsősorban a személy belső életét, és így életmódját hatja át – és majd csak ezzel kölcsönhatásban lehet/van hatással a közösségi, egyházi struktúrák megváltozására. A szinodalitás ebből a szempontból tehát a Szentlélek eseménye, azé a Léleké, aki az Istenhez, önmagunkhoz, a felebarátunkhoz és a teremtett világhoz való viszonyunk megújulását munkálja bennünk.³ Lelkiségről beszélni tehát annyit jelent – Maria Ignazia Angelini bencés nővér szavaival élve –, hogy a hit tapasztalati dimenzióját, a Szentlélek ajándékaira megnyíló szubjektumot szemléljük, aki teljes emberi valójában nyílik meg a megtestesült Ige misztériumának egyedülálló transzcendenciája előtt a húsvéti Jézus-esemény erőterében. A személy teljes emberi valója pedig történetiségében, tapasztalatiságában, testiségében, érzelmi és intellektuális dimenziójában egyaránt feltárul, amelyre így egészében van hatással a szinodális együtt-haladás élménye.⁴

1 *Tracce per la fase attuativa del sinodo 2025-2028* (a továbbiakban: *Ösvények*). A dokumentum munkafordítása elérhető magyar nyelven: https://megujul.hu/wp-content/uploads/2025/07/pathways_hun.pdf (2025. augusztus 13.).

2 *Per una Chiesa sinodale: comunione, partecipazione, missione. Documento finale* (a továbbiakban: *Záródokumentum*). A dokumentum munkafordítása elérhető magyar nyelven: https://www.synod.va/content/dam/synod/news/2024-10-26_final-document/HUN--Documento-finale_without-annexes.pdf (2025. augusztus 13.).

3 Vö. Katarzyna Wasutyńska: *Rinnovamento sinodale. Un' esperienza spirituale. Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis* 20 (2023/1), 14–21, 18.

4 Maria Ignazia Angelini: *Spiritualità sinodale? Un affondo teologico. La Rivista del Clero Italiano* 106 (2025/2), 104–118, 107–108.

Kisnémet Fülöp OSB

1992-ban született

Jászberényben.

Pannonhalmi bencés

szertesz, teológus, a

Sapientia Szerzetesi

Hittudományi Főiskola

Fundamentális

Teológia Tanszékének

oktatója, a

Pannonhalmi

Szemle és a *Vigilia*

szerkesztője.

Legutóbbi írását

2025. 7. számunkban

közöltük.

Források
a szinodális
lelkiséghez

Mielőtt elmélyednénk a szinodális lelkiség lényeges vonásaiban, érdemes felkutatnunk, hogy milyen forrásokban olvashatunk minderről. Előjáróban azonban megjegyezhetjük, hogy ne számítsunk „bombasztikusan új”, és más lelkiségektől jól lehatárolható, átfogó szinodális spiritualításra, mert sokkal inkább a keresztségben nekünk ajándékozott Krisztus-követést jellemző erények aktivizálására vagyunk meghívva. Természetesen ezek közül kiemelkedik néhány sajátos vonás és gyakorlat, ugyanakkor ezek nem ismeretlenek a keresztény lelkiség történetéből és jelenéből.

A Nemzetközi Teológiai Bizottság szinodalitásról szóló 2018-as dokumentumának⁵ 4. fejezete lényegében egy szinodális lelkiség foglatát adja, amelyet elsősorban a *communio*-lelkiség határoz meg, de annak a közösségi megkülönböztetést kimunkáló hallgatás és a dialógus is meghatározó elemei (e két szempontra az alábbiakban részletesen is kitérünk). Egyfajta gyakorlati következményei a lelkiségnek a szinodalitás ökumenikus vonatkozásai, továbbá a diakóniában megélt együtt-haladás. A szinódus előkészítő szakaszában a Titkárság spiritualitással foglalkozó bizottsága több olyan segédanyagot is közzétett, amelyek már közvetlenebb és praktikus módon tárgyalták a szinodális lelkiséget – ezek sajnos magyar nyelven egyelőre nem elérhetőek. A szóban forgó bizottság biblikus alcsoportja egy lelkiségtörténeti bevezetővel ellátott dokumentumban⁶ kilenc szentírási szakaszt mutatott be oly módon (például Neh 8,1–12; ApCsel 15,1–35; Ef 4,5–16–5,2), hogy azok alkalmassá váljanak a szinodális jellegű találkozások közösségi reflexiójára; áttekintve a szakaszok lényegét, kulcsgondolatait, a szinodális vízióhoz való kapcsolódásukat, és néhány reflexiók kérdést javasolva a beszélgetésekhez. A spiritualitással foglalkozó alcsoport ugyancsak 2022-ben tette közzé a szinodális lelkiséget átfogó módon bemutató dokumentumát,⁷ amelyet közel tucatnyi dokumentum is kísért, melyek egy-egy szerzetesi vagy lelkiségi hagyománynak a szinodalitáshoz való kapcsolódását mutatják be röviden. A bencés hagyományról szóló írást az akkori prímás apát, Gregory Polan jegyezte, aki a benedeki regula 3. fejezetét (*A testvéreket meg kell hívni a tanácskozáshoz*) kommentálta, kiemelve a regula lelkiségének vonatkozó tanítását: az oda-hallgatás kívánalmát; minden testvér részvételét a tanácskozáson; a döntések kisebb kör vagy az apát általi meghozatalát, és az irántuk elvárt engedelmességet; Isten szavának minden testvéren keresztül megvalósuló hangzását; valamint a Szentírásnak engedelmeskedő, bölcs megkülönböztetést.⁸

Az elérhető források rövid ismertetése után a továbbiakban három pontban összegezhetjük a szinodális lelkiség alapvonásait.

A szinodális
lelkiség
eucharisztikus
fundamentuma

A szinodusi záródokumentum – amelyet Ferenc pápa kézjeggyével ellátva a Rendes Tanítóhivatal részévé tett – megfogalmazása szerint szoros kapcsolat van a *szünaxisz* (az eucharisziát ünneplő gyüleke-

5 Commissione Teologica Internazionale: *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*, 2018 (a továbbiakban: *NTB Szinodalitás*). https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20180302_sinodalita_it.html (2025. augusztus 13.).

6 *Risorse bibliche per la sinodalità* (a továbbiakban: *Források*). <https://www.synod.va/it/news/risorse-bibliche-per-la-sinodalita.html> (2025. augusztus 13.).

7 *Per una Spiritualità della sinodalità* (a továbbiakban: *Lelkiség*). <https://www.synod.va/it/resources/documenti/risorse-bibliche-teologiche-spirituali-e-liturgiche/risorse-spirituali/per-una-spiritualita-della-sinodalita.html> (2025. augusztus 13.).

8 *Spiritualità Benedettina*. https://www.synod.va/content/dam/synod/common/resources/spirituality/benedict/IT_Spiri_Polan.pdf (2025. augusztus 13.).

zet) és a *szünodosz* között, hiszen az eucharisztia az első és alapvető módja annak, hogy Isten népe összegyűljön. Éppen az eucharisztikus gyülekezetben élhető át a különbözőségek egységbe kapcsoltsága (vö. helyi egyház és egyetemes egyház, különböző liturgikus hagyományok, különböző liturgikus szolgálatok), amely nem egyformaságot, hanem harmóniát jelent. Mind a liturgia, mind a szinodális jellegű események a Krisztus Test egységét ünneplik, amely a Szentlélek műve azok között, akik összegyűlnek az Ő nevében; továbbá mindkét „összegyülekezés” alapját a Szentírás figyelmes hallgatása adja (vö. Záródokumentum, 26–27.). A már idézett teológiai iránymutatás is mintegy modellként mutatja be az eucharisztikus történetét, amely mintájává válhat a szinodális jellegű eseményeknek. (1) Hiszen minden közösség az Atya hívására, a Szentlélek kiadásának köszönhetően válik Krisztus élő szentségévé, amely (2) az Istennel és a testvérekkel való kölcsönös megbékélésben tisztul meg az Atya elének siető irgalmának köszönhetően. (3) Az Ige hallgatása és befogadása megvilágítja életünk útját, és ez tesz minket igazán alkalmassá testvéreink befogadására, amely a közösségi megkülönböztetés paradigmáját is jelenti – ti. hogy mielőtt egymásra hallgatnánk, az Úr Igéjére kell hallgatnunk. (4) Istennel a *communió*ban megélt egységünk egységet teremt testvéreinkkel is, és (5) ennek örömteli tapasztalata lesz annak a megosztásnak a tárgya, amelyre küldetést kapunk (vö. NTB Szinodalitás, 109.).

Az eucharisztia továbbá a világra néző tekintetünket is alakítja, hiszen alapvetően a hála érzületét táplálja bennünk, amelyet felebarátaink, a teremtett világ és a zajló történelem irányába is fontos fejlesztenünk – tehát az eucharisztia az egész világot is hálaadással tölti meg. Továbbá ahogyan az eucharisztia nekünk adott ajándék – amely Isten szentháromságos életében való részesedésünket táplálja, vagyis nem egyfajta kívülről való szeretést, hanem a Lélek általi bevonódást éljük meg –, úgy a szinodalitás is ajándék Isten Lelkének köszönhetően (vö. Lelkiség, 1. fejezet).

Végül az eucharisztikus alapzat azt is lehetővé teszi, hogy a szinodális lelkiségben átéljük a közös odatartozást és a befogadást, vagyis hogy elfogadjuk a vendégszeretetet, és azt továbbadjuk egymásnak. Az Úr asztalánál megélt befogadottság-élmény teszi azt lehetővé, hogy készségessé és nyitottá váljunk a másik ajándékának felismerésére és elismerésére; hogy vendégszeretetet felkínálva odaadjuk embertársunknak az időnket, a nagylelkűségünket és a figyelmünket, amely egy kölcsönösségen alapuló testvériességet bontakoztat ki közöttünk.⁹

Éppen a vendégfogadás gyakorlata vezethet át minket a kölcsönös meghallgatás kívánalmára, amely minden közösségi megkülönböztetés alapja – a megkülönböztetés pedig a szinodális lelkiség elemi gyakorlata. Amikor a záródokumentum számba vette a szinodusi folyamat gyümölcseit, akkor a „Lélekben való beszélgetés”, a közösségi megkülönböztetés és az ajándékok megosztása voltak a leginkább és legszélesebb körben megtapasztalt fejlemények (vö. Záródokumentum, 7.). Nemhiába mutatta be a Titkárság szinodális lelkiségről szóló dokumentuma a szinodális egyházat úgy, mint egy szemlélődő, meghallgató és megkülönböztető közösséget (vö. Lelkiség, 2. fejezet); de a szinodusi záródokumentumnak a szinodális

**A közösségi
megkülönböztetés
mint szinodális
praxis**

⁹ Vö. Glenn Morrison: A Spiritual Theology of Synodality. Towards a Thinking Heart in Catholic Education. *Religions* 14 (2023/2), 201. <https://doi.org/10.3390/rel14020201> (2025. augusztus 13.).

lelkiségről szóló néhány pontja is a meghallgatást állította a középpontba, amely az Ige meghallgatásában, az Isten Igéjéről való elmélkedésben, a csendben és a szív megtérésében bontakozik ki (vö. Záródokumentum, 43.). És amikor a Szentírás üzenetének befogadását kívánta segíteni a Szinódus Általános Titkársága, akkor a Biblia olvasásának két ősi módját, a *lectio divinát* és az imaginatív szemlélődést ajánlotta fel használható módszerként: az előbbi kapcsán a 12. századi Karthauzi Guigó négylépcsős tanítását (olvasás – elmélkedés – imádság – szemlélődés), az utóbbi kapcsán pedig a Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatos könyvében található, a képzelőerőn alapuló szívbeli imádságot javasolta (vö. Források, 1. fejezet).

Isten Igéjének közösségi hallgatása tehát a szinodális esemény kiindulópontja (vö. Záródokumentum, 83.) – ahogyan azt a szinódusi ülészakok napjai során is kifejezték, amikor Isten Igéjét ünnepélyesen elhelyezték és felolvasták a szinódusi aulában. Ezt a „sorrendiséget” követi a „Lélekben való beszélgetés” módszere, amelyet már a szinódust előkészítő dokumentumban kifejtett a Titkárság. A már hazánkban is egyre szélesebb körben elterjedő gyakorlat lépéseit itt csak címszavakban jelzem: a közös Lélekhívást (például *Adsumus Sancte Spiritus*) a szentírási igeszakasz meghallgatása követi, amely a személyes imaidőben bontakozik ki; ezt követi az első megosztás, amikor ki-ki elmondhatja, hogy miként szólalt meg számára a Szentírás üzenete, és ezt a közösség tagjai figyelmesen hallgatják, kérdést vagy közbeszólást nélkülözve; a megosztást újabb csendes szakasz követi, amikor a hallottak befogadására nyílik tér; majd egy újabb megosztásban ki-ki elmondhatja, hogy a másik megosztásában mi az, ami őt leginkább megérintette (közbeszólásra itt sincs lehetőség); majd egy újabb csendes idő után egy közös építkezésre kerül sor, amikor a beszélgetés résztvevői konszenzusra jutnak afelől, hogy melyek a beszélgetés legfontosabb gyümölcsei, majd a találkozást hálaadással zárják le.

Talán ebből a rövid leírásból is érzékelhető, hogy a Szent Ignác-i hagyományból a lelkek megkülönböztetése olyan lelkiségi muníció, amely révén ez a fajta lelki hozzáállás érthetőbbé, befogadhatóbbá és életre válthatóvá válik. Hiszen a megkülönböztetés két koordinátája is megjelenik: egyrészt az egyén belső világának rezdülése a vigasz vagy a vigasztalanság felé az érzések, vágyak és gondolatok révén; másrészt pedig a döntés meghozatala, a jó alternatívák számba vétele, és a legjobb, a több/nagyobb (*magis*) választása. Mindebből az is látszik, hogy ez a fajta megkülönböztetés többet jelent egyszerű párbeszédnél, és sokkal inkább a harmónia, a beszélgetés gyümölcseiben (azaz tanulságaiban) való konszenzus elérése a cél, semmint a beszélgetés tárgyát illető egyetértés. Továbbá a gondolatok és az érzelmek itt egy közös világot alkotnak, amely egyházi jellegű beszélgetéseinkre és vitáinkra manapság kevésbé jellemző.¹⁰ Talán a hallgatásban segítségünkre lehet a humor erénye is, amely a reményteli közös víziókeresés fáradtságát teszi emészthetővé.¹¹

¹⁰ A hatalmas téma kapcsán most csak a lelkek megkülönböztetésének és a szinodalitásnak a kapcsolatára vonatkozó tanulmányt idézem: Adelson Araújo dos Santos: La spiritualità ignaziana nell'assemblea sinodale. *Ignaziana. Rivista di ricerca nella tradizione della Compagnia di Gesù* (2024) n. 37. <https://ignaziana.org/rivista/37-2/la-spiritualita-ignaziana-nellassemblea-sinodale/> (2025. augusztus 13.).

¹¹ Morrison: *A Spiritual Theology of Synodality*, i. m.

A szinodális habitus kifejlesztésének útján néhány erényről érdemes külön is beszélnünk, amelyek közül talán az *alázat*ot érdemes elsőként említeni. Az alázat erénye egyrészt szorosan kapcsolódik a megtérés kívánalmához,¹² amelyet az itt tárgyalt dokumentumok mindegyike alapvető fontosságúnak tart; másrészt pedig az alázat teszi lehetővé azt, hogy egyéni és közösségi életünkben a megbékélést és a megbocsátást munkáljuk, amelyek révén képessé válunk arra, hogy testvéreink számára az egyház a gyógyító kegyelem eszköze tudjon lenni (vö. Lelkiség, 1. fejezet). Alázatos magatartást kell tanúsítanunk a megkülönböztetés folyamatában is, amely magában foglalja egymás türelmes meghallgatását, de az idő kivárásának türelmét is, hiszen a vigasz tapasztalata ajándékként érkezik, a Lélek által megszabott időben – mindez természetesen azt is jelenti, hogy alázatosan el kell fogadnunk, hogy a folyamat közben nem tudjuk, pontosan mi vár ránk az út egy későbbi állomásán vagy annak végén (vö. Lelkiség, 2. fejezet; Záródokumentum, 43.).

Felebarátaink iránt *nyitottsággal* és érdeklődéssel szükséges fordulnunk; ez megkívánja azt is, hogy azokat a hangokat is képessé válunk meghallani és befogadni, amelyek olykor tőlünk rendkívül távoliak vagy idegenek – éppen ezért hangsúlyozzák a szinodusi folyamat során a szegények és a periférián élők hangjának befogadását (vö. Lelkiség, 2. fejezet). Fontos megemlítenünk, hogy az újdonság iránti nyitottság nem a hagyomány iránti hűség ellentéte, hanem éppen e két komplementer hozzáállás révén tudunk ráhagyatkozni Isten Szentlelkének vezetésére. A másik iránti érdeklődés pedig abban segít minket, hogy megértsük azt, amit testvérünk mondani akar, sőt, hogy a kölcsönös meghallgatás légkörében elősegítsük, hogy testvérünk a lehető legtöbbet tudjon elmondani arról, ami szívében visszhangra lelt a „Lélekben való beszélgetés” imádságos légkörében. Ez az egymás iránti nyitottság és érdeklődés fogja táplálni a megszólaló bátorságát és őszinteségét (vö. NTB Szinodalitás, 111.).¹³

A szinodális habitus elképzelhetetlen a *belső élet* nélkül, amely annak garanciáját jelenti, hogy a szinodusi folyamat során szabaddá válunk, hogy közösségi megkülönböztetésünk *belső szabadságban* történik – vagyis hogy Istenre összpontosítunk, és annak meghallására, hogy mit üzen Lelke révén az Úr a ma egyházának. A *belső élet* azt jelöli, hogy tudatában vagyunk *belső világunk* rezdüléseinek, imádságos életet élünk és tudatosítjuk magunkban azokat az ajándékokat (karizmákat), amelyeket Isten Lelke azért adott nekünk, hogy általuk az egyház és a világ szolgálatára legyünk. Az Atya akaratának keresése azt is jelenti, hogy ha ráleltünk arra, akkor engedelmeskedünk annak; vagyis a szinodális lelkiségnek része az a fajta engedelmesség is, amelynek segítségével elfogadjuk a konszenzussal meghozott döntéseket, és a döntéseket artikuláló egyházi eljárókat, akiknek ugyanakkor felelőssége a döntéshozatal átlátható reprezentációja (vö. NTB Szinodalitás, 112; Lelkiség, 2. fejezet).¹⁴

¹² Uo.

¹³ Vö. Jos Moons: A Comprehensive Introduction to Synodality. Reconfiguring Ecclesiology and Ecclesial Practice. *Annals of Theology* (The Learned Society of Catholic University of Lublin) 69 (2022/2), 73–93, 85–90. <https://doi.org/10.18290/rt22692.5> (2025. augusztus 13.).

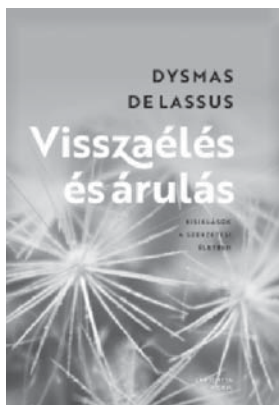
¹⁴ Vö. uo.

Végül fontos említünk a *hálát*, amelyre már a szinodális együtt-haladás eucharisztikus fundamentuma kapcsán kitértünk. Hálát adni már a folyamatok kezdetén Istennek az ő múltbeli, jelenbeli és jövőbeli műveiért; azért, hogy ő összegyűjt bennünket, hogy ő támogat minket elakadásainkban, és hogy ő saját népeként vezeti közösségünket. Háladásunk pedig arra is kiterjed, hogy Mária, mint *Theotokosz Hodégéttria* – az útmutató Istenszülő – folytonosan Jézusra mutat, és az úton gondoskodón velünk tart szinodális együtt-haladásunk során (vö. Lelkiség, 2–3. fejezet).

És tovább...

E rövid áttekintés talán abban nyújt segítséget, hogy magunkévá tegyük a szinodusi záródokumentum azon megállapítását, miszerint közös és folyamatos képzésre van szükségünk ahhoz, hogy a szinodalitást ne redukáljuk egyházszervezési technikára vagy az egyházi közösségeinket érintő reformra, hanem mélyedjünk el annak biblikus, teológiai és spirituális jellegű tanításában, amely révén egyre inkább magunkra ölthetjük a szinodális lelkiség habitusát (vö. Záródokumentum, 80.). Úgy vélem, hogy most minden olyan egyházi közösség – legyen az szerzetesrend, lelkiségi mozgalom, plébánia stb. –, amely komoly múltra visszatekintő lelkiségi municiókkal rendelkezik, arra kap meghívást, hogy mélyedjen el saját hagyományában, és fedezze fel a kapott javakat, amelyek a szinodális együtt-haladás során hűsítő, lelkesítő és erőt adó források lehetnek. Járjunk együtt a szinodális lelkiség iskolájában, hogy Szent Benedek szavaival élve, egyre táguló szívvel futhassunk az Isten parancsainak útján (vö. RB Prol 49)!

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

DYSMAS DE LASSUS:

Visszaélés és áruulás

Kisiklások a szerzetesi életben

A karthauzi rend vezetőjének a tekintélyes francia Cerf kiadónál megjelent könyvét 2020 óta gyors egymásutánban számos nyelvre lefordították. A könyv iránt mind Franciaországban, mind nemzetközi kontextusban tanúsított kiemelkedő figyelem magyarázata, hogy a szerző olyan jelenséget vizsgál szokatlanul részletesen és behatóan, amely másfél évtizede központi kérdés lett nemcsak a keresztény egyházakban, főként a katolikus közösségekben és a katolikus szerzetesrendekben, de a tágabb nyilvánosságban is: a hatalommal és a tekintéllyel való visszaélés jelenségét, amelyhez a szexuális bántalmazások is hozzátartoznak.

Ára: 4.800 Ft

*A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola
és a Vigília Kiadó közös kiadványa*

MÁRIA BETEG. MÁRTA ÁPOLJA.

Fürjes Gabriella

itatja, a homlokát borogatja.
 a testét lemossa. a szemét
 megcsókolja. az ajkára vizet
 csöpögtet, a száját kitörli.
 a kezét fogja, míg lassan
 megáll ereiben a vér. és
 beszél hozzá, míg utolsót
 sóhajt, fönnakad a tekintete.
 és nem szól többet. tartja
 az állát. a szemét becsukja,
 gyertyát gyújt, elmond
 egy imát, és vár, amíg.

ÖLELJ.

egy hosszú folyosón sírok, aminek nincs
 vége. *kyrie eleison*. a sarkammal igyekszem
 kipöckölni magam a rám kötött pólyából.
kyrie eleison. de csak a bőröm jön le.
 nézek körbe, hideg fényben fekszem, fáj
 a sarkam, a szemem, minden, aki vagyok.
kyrie eleison. nélküled, amióta élek. várom,
 hogy hozzád érjek. és bár nem kérem, *kyrie
 eleison*: ömöljön számba a tej. s én melegen
 nézlek, és te szorosan magadhoz ölelsz.

HA INDULSZ.

kopogtatás nélkül benyitnak,
 és körbeveszik az ágyadat.
 kiáltasz. el akarod küldeni
 őket, de nem hallja senki,
 a hangodat. álmomban azt
 álmodod, hogy zörgetsz
 az ablakon, és hívsz,
 menjek veled. hajnalban
 fölébreds, s elfelejtet
 minden kérésedet. álmodat
 álmodom, ha hazatérsz,
 együtt utazunk a buszon.
 az ablak nyitva, bezúg
 a motor, nyelved alatt
 ott az érme. ha indulsz,
 mégis száz évig bolyongsz.

MÁRTÁBÓL MÁRIA.

gyöngéden az oldalára fordítod.
 átdörzsölöd a hátát, és arra kéred,
 segítsen, pedig tudod, már nem
 megy. a kérdés az, tudsz-e valóban
 zuhanni. egy pillanatra föladni
 mindent, és aztán. észreveszed-e.
 gyöngéden az oldalára fordítod,
 injekciós tűvel tápszert spriccelsz
 a szájába, vársz egy kicsit, hogy
 lenyelje, majd kitörölöd, ami benne
 maradt, nehogy. a kérdés az, hogy
 leszel Mártából Mária egy következő
 pillanatban, és választod a jobb
 részt, amely, míg élsz, a tied marad.
 gyöngéden mellé fekszel, és megfogod
 a kezét. egy pillanatra mindent
 föladsz. tartod erősen, hogy amíg
 él, vele együtt zuhanj.

Lackfi János

KASTÉLY ÉS PÁLMA

(Ervin Gábor emlékezete)

Kastélyt építettünk homokból, emeleteset
 a Balaton-parton, de megjött elvinni engemet
 a dadám, ebédhez hívott, nyilván kiadták neki
 parancsba, játszótársam üvölt, hogy nem, Gabi
 nem mehet még haza, s közben vörös
 fejjel szegény cseléd lábát rugdossa, körkörös
 hullámokat vet a vízfelszín, nézem, nem hiszek
 az erőszakban, pedig hazaúton lám, biceg
 Ancsa, akit megvigasztalnék, de hogyan?,
 pajtásom helyett szégyellem magam.

Mókás köznapi dolgokról beszélni latinul,
 ki nem képes rá, ugyan minek tanul?
 Az életről szól a nyelv, ha viszket a bokám,
 az prurit talus meus, érted-e, komám,
 adj egy pohár vizet, kérésnek nem merész,
 da mihi poculum aquae, ez az egész,
 male dormivi nocte proxima, tehát
 rosszul aludtam éjjel, jóccakát...
 A nyelvi átkódolás játék, de vajon
 megváltozik-e tőle a tartalom?
 Melyik áradóbb, szeretet vagy caritas?
 Mivégre olyan iskolába járni, hol nem lehet
 legfőbb tantárgy maga a szeretet?

A felnőtt is csak gyerek Isten előtt,
 benne a tudás akármi nagyra nőtt,
 s a hatalmas tölgy is kiszolgáltatott
 ha hajszályököre nem ad tápanyagot,
 egyszerűen kidől, mert a növekedés
 megáll benne, mint asztallapban a kés.
 Milyen rejtelmes dolog, hogy ki-ki
 ábrázatán szülei arcát továbbviszi...
 De Isten-arcunkat visszük-e tovább,
 vagy letörlik rólunk ostobák?

Keresztény vagyok, zsidónak mondanak,
 mintha más valóság élne a bőr alatt,
 s most felfedezték volna titkom, kiderült,
 nálam jobban tudják, mi van belül.
 Keresztény ember nem pincsikutya,
 nem trükközik, nem pitizik, hogy az Atya
 zordan megvakargassa a füle tövét,
 vagy a világ hümmögjön, ej, de szépen élt!
 Öntörvényű áramlás a lelki életünk,

nem elméleti gönc, mit magunkra veszünk,
nem elvont akarat vagy gondolat,
hanem minden sajátos érzelmet átítat.

A tűzföldi vadászt és a pekingi kult,
a chicagói nagyiparost összefogja itt
egy láthatatlan kapocs, szerteágazó
nagy család vagyunk, mondhatni zsidó,
ki létezik, ahogy Jézus Krisztus is az,
egymáshoz tartozunk, egyetlen igaz
identitásunk bizony nem másban áll,
XY vagyunk, Péter, vagy ugye Pál
és nem maga az ember... E nevet
Urunkon kívül más nem érdemli meg.
Legyek egyedi és legyek egyetemes,
e kettősség mindennél jobban jellemez.
Kik szimplán rám aggatják, izraelita,
azokhoz semmilyen érdemi vita,
sem belső feszültség nem jut el,
a zsarnokot felbószíti az entellektüel.

Jó hír, az ember boldog is lehet,
a létteljesség nem pusztán keret,
de létem legmélyét töltheti be,
hisz átforrósíthat Jelenlét és Ige.
Az asztalomon korrektúra, cikk,
az nekem, mint másnak féldecik.
Diákarcok tükrén ítélni meg,
lángra lobbant-e, amit művelek.
Rám a csillagot kitűzködhetik,
de hogy hol lakom, az rejtély nekik.
Nevetek rajtuk, míg ordítanak,
pár lépés a mennyek országa csak.

Adminisztrálok, élelmet hozok,
a reverenda tán még védeni fog.
Ki tudja, meddig... Dokumenteket
viszek alatta, életet mentenek.
Préda lettem, kit valahol egy golyó
vagy egy késpenge vár, és ha jó
a sorsom, nem kínoznak majd hosszasan,
a szenvedésnek józan értelme van,
és másokért mind felajánhatom.
De vágyakozzam utána vajon?

Pár polcnyi könyv, köteg kézirat
oldal, s ingem mögött a titokzatos,
az észfeletti, mit befogadnom lehet.
Az életem dossziényi lelet?

A halotti bizonyítványom én vagyok?
 Vagy a köntös, mit az Atya rám szabott?
 Elvárásolt királyfiak vagyunk,
 nem csak kartotékrendszer az agyunk.
 Három datolyapálma állt szobám
 sarkában, de nem értek édig ám.
 Tengődtek, mint lélek, mely át nem haladt
 a megtérés mindhárom kapuja alatt.

Én az Istent már nem lobogtatom,
 ki van nyomtatva ruhámon, arcomon,
 le sem tagadhatnám, olyan zsigeri
 módon vagyunk egyek, ahogyan foci
 közben a labdát kapásból passzolod,
 bármely irányból jön, természetes dolog.
 A jel akkor működő, ha észre is veszik.
 Jel vagyok, látszom-e messzi határokig?
 Lettem áldozat, mely teljesen elég:
 jöjj, érezd, még ma is forró bennem a lét.

Fellinger Károly

TÁRGY

Agyagmadár repüli be az eget,
 majd rászáll az Isten által elképzelt
 angyal bal vállára, aki ezáltal
 valóságossá lesz; mint a lépcsőház

korlátjába, úgy kapaszkodik belé
 a tükörképe, az angyal megpihen,
 sebeket ejtő árnyéka lerázza
 magáról, vissza a hős árnyak közé.

REZERVA

János tudja, rezervával kell venni,
 amit mond, hogy hajlamos túlozni, mert
 csakis ez ad okot derűlátásra,
 a remény nem más, mint ennek az egynek
 a számbavétele, megrágása, gyors
 kiköpése, nem lekicsinyítve a
 bajt, a semmit, ahogy a realisták.

SZENT ÁGOSTONTÓL SZENT GENET-IG AVAGY A HETEDIK PARANCSOLAT

„Isten szeme mindent lát, ne lopd el a léniát.”

„Egy teljesen új világot kell kezdeni, s az elsőnek,
aki belenyúl a pénztárba. le fogjuk vágni a kezét.”
(2010. március 26.)

Szávai János

1940-ben született
Budapesten.

Irodalomtörténész,
kritikus, műfordító, az
ELTE BTK professor
emeritusa.

1. Amikor az önéletrírókat, vallomásokat, másként mondva: az én-irodalom kiemelkedő alkotásait számba vesszük, akkor a strukturális hasonlóságok mellett hamar feltűnik, hogy szinte mindenütt jelen van egy mellék-téma: a gyermekkori, vagy kamaszkori, olykor késő kamaszkori lopások felidézése, s ami többnyire vele jár: ennek a transzgresszióknak az elemzése. Jelen van a téma Szent Ágostonnál, többféleképpen is Rousseau-nál, és Dosztojevszkijnek a regényszövegbe beledolgozott vallomásában, az *Ördögök* két Sztavrogin–Tyihon fejezetében is.

2. A lopást tiltják az erkölcsi parancsok, és tiltják, sőt többnyire drasztikus módon büntetik a társadalom törvényei. A lopás a tízparancsolat hat tiltó rendelkezéseinek egyike. Első látásra éppúgy büntetendő bűn, mint a többi, vagyis a ne ölj, a ne paráználkodj, a ne hazudj. A Kivonulás könyvében olvasható parancs (parancsolat) az elkövető szempontjából fogalmazódik meg. Általános tiltás, mely ellentétben a kilencedik és tizedik parancsolat felsoroló jellegével, nem veszi figyelembe sem a lopás tárgyát, sem a meglopott helyzetét. Szigorúsága, amely akkor és később brutális törvényekben testesül meg, nem ad teret semmiféle diskurzusnak. A Kivonulás könyve tartalmaz egy konkrét büntetéseket felsoroló fejezetet is, amelyből rögtön kitűnik, hogy a bűn súlyosságának megítélése alapvetően más, mint a modernításban megfigyelhető megítélések. A Szent István-i és Szent László-i törvények talán nem annyira drasztikusak, mint azt a közbeszéd tartja, de a modern kori törvényekhez képest mindenképpen ijesztően kegyetlenek.¹

3. A lopás bűn. A problematika hátterét Emmanuel Lévinas egyik kevésbé ismert tanulmányával szeretném megvilágítani, amely 1934-ben jelent meg *Quelques réflexions sur la philosophie de l'hitlérisme* címmel.² Lévinas, akinek számára az etika elsődleges filozófia, abból indul ki, hogy a *fait accompli* az ember számára megváltoztathatatlan, s ennél fogva súlyosan terheli sorsát. „A dolgok örök folyásának melankóliája mögött ott a kitörölhetetlen múlt mozdíthatatlansága, amely minden kezdeményezést arra ítél, hogy legfeljebb annak folytatása legyen. A valódi szabadság, a valódi kezdet valódi jelent feltételez, mely sorstörténetének csúcspontján mindig újratekintést jelent.” A dilemmára, mondja Lévinas, a judaizmus ad nagyszerű választ. „A lelkipurdalás adta megbánás hozza a gyógyító megbocsá-

1 Vö. Dóczy Márta: *Az Árpád-házi királyok büntetőjogi rendelkezései*. Jogi Fórum, 2024. <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2024/09/25/az-arpad-hazi-kiralyok-buntetojogi-rendelkezesei/>

2 Emmanuel Lévinas: *Quelques réflexions sur la philosophie de l'hitlérisme*. *Esprit* 3 (1934. november), 199–208.

tást.” A kereszténység nemcsak hogy átveszi a judaizmustól a *metanoiát*, az újrakezdés lehetőségét, hanem az eucharisziával mindennaposá teszi azt.

A folytatás a gondolatmenet leginkább vitatható része. Lévinas ugyanis úgy véli, hogy a felvilágosodás átvette, ugyanakkor profanizálta is a *metanoiát*, s így egy olyan társadalmi modellt hozott létre, amelyben van helye a tévedések beismerésének, ezáltal az önkorrekcióra való képességnek.

4. Augustinus a *Vallomások*³ 2. könyvében hosszan beszél gyermekkori lopásairól. Mondhatnánk, hogy a kamasz Ágoston lopásai az *acte gratuit* ókori megnyilvánulásai, hiszen semmiféle haszon sem származik belőle. A suhancok egy gazdagon termő körtefát dézsmálnak meg, s olyan sokat zsákmányolnak belőle, hogy megenni nem tudják, csak szétdobálják, mert már a disznóknak sem jó, ami megmaradt. A történetből mindemellett később megtudjuk, hogy mégis valamiféle értékről van szó, mások tulajdonáról, vagyis a lopás egy tilalom tudatos áthágása. Egyetlen pillanatig sem kétséges, hogy amit a kamasz elkövet, az nemcsak az elbeszélő szemében, de a történet hőse szemében is bűn.

Majd következik a lopási história elemzése, amit Ágoston egy érdekes megjegyzéssel vezet be. Kinek írom ezeket? – teszi fel a kérdést. Nem Istennek, hiszen ő mindent tud, hanem embertársaimnak, hogy okuljanak belőle. Maga a transzgresszió az, mondja, ami vonzóvá teszi a bűn elkövetését, és a bűn vonzása rendkívül erős. Az elbeszélő másik magyarázata a társak véleményének alakítása: a tolvaj tekintélyt vív ki magának a tilalom áthágásával. A következő megállapítás még meghökkentőbb: tetteivel a kamasz Ágoston, amint a magyarázatban mondja, a Teremtőt próbálta utánozni. Vagyis a lopás egy olyan térben történik meg, ahol az elkövetőn kívül Isten is jelen van, s a tolvaj tudja, hogy bűnt követ el, és tudja azt is, hogy megbocsátást nyerhet.

A dantei pokolban a lopás nem tartozik a legfontosabb bűnök közé, a hetedik körben kerül említésre a ‘csalás’ címszó alatt.⁴ Annál inkább jelentős helyet kap Rousseau-nál. Az ágostoninál több mint egy évezreddel későbbi rousseau-i *Vallomások*⁵ tekinthető az ágostoni önéletírás profán változatának. A műfajra jellemző nagy fordulópont a beszélő megvilágosodása. Ami Ágostonnál a megtérés, az Rousseau-nál a vincennes-i börtönben raboskodó Diderot látogatására induló fiatalember villámszerű ráébredése: elolvassa a dijoni akadémia felhívását, s máris tudja, hogyan indítja filozófusi működését, mit fog írni értekezésében.

Ahogy nem maradhat el a műfajt meghatározó fordulópont, akként a melléktema, a lopás is központi helyen jelenik meg a narrációban. A selyemszalag, amelyet Torinóban a neki otthont és munkát adó családnál ellop, lehet, hogy értékes, de a tizenhat éves kamasz számára semmi haszonnal nem járhat. Különösen azért, mert megtalálják, számon kéri, mire Jean-Jacques az egyik szobalányt vádolja meg az elkövetéssel. Vagyis itt a hetedik parancsolathoz hozzájön még a nyolcadik is: hazug bizonyosságot ne tégy. Bizony tesz, s körömszakadtáig tagad.

3 Aurelius Augustinus: *Vallomások*. (Ford. Városi István.) Gondolat, Budapest 1982.

4 Dante Alighieri: *Pokol*. (Ford. Babits Mihály.) <https://mek.oszk.hu/00300/00363/00363.pdf>; újabb fordítása: *Komédia I. Pokol. Kommentár*. (Szerk. Kelemen János.) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.

5 Jean-Jacques Rousseau: *Vallomások*. (Ford. Benedek István, Benedek Marcell.) Atlantisz, Budapest, 2023.

Ágoston szövegének hitelességét, amint Jean Starobinski mondja,⁶ maga Isten garantálja. A profán vallomásban egészen más a helyzet; azaz, hogy feltárja olvasói előtt – még ha évtizedekkel később is – szégyellni való titkát, az elbeszélő mintegy bizonyítottnak veszi a maga hitelességét. A *metanoia* így sajátosan áll össze, a bűn és a megbánás Rousseau-é, a megbocsátás az olvasóra vár.

A szalag-história akkor játszódik, amikor Rousseau épp áttérőben van szülei vallásáról, a reformátusról a mama, Madame de Warens vallására, a katolikusra. A *metanoia*, mondja tehát Lévinas, teljesen új helyzetet teremt. De ez a bevallás, megbánás, megbocsátás hármas mindvégig megmarad az etikai világ keretei között, a lopás bűn. Még akkor is, ha nem célja a haszonszerzés, ha tudatosan megmarad a *l'art pour l'art* felfogásnál, mint Jean Cocteau *Les Enfants terribles*-je,⁷ vagy Márai Sándor *Zendülők*-je.⁸

Dosztojevszkij felfogása szerint a bűnös cselekedetek egy skálán helyezkednek el, s egymásra épülnek, ez figyelhető meg például az *Egy nevetséges ember álma* című kisregényben.⁹ A lista itt nemcselekvéssel, a segítséget kérő kislány elutasításával kezdődik, az álombeli mediterrán szigeten pedig egy egyszerű hazugságtól jut el a polgárháborúig, az öldöklésig.

Az *Ördögök*¹⁰ egy lopási jelenetet iktat be a pedofil történet két szakasza közé. A bűnök sorozata a regény betétszövegében, Sztavrogin nyomtatásba foglalt vallomásában jelenik meg. A beszélő kommentálja is cselekedetét: azt mondja, tréfából tette, vagy azért, mert el akarta terelni a figyelmét nagy bűnéről. A lopás áldozata a panzióban családostól lakó kishivatalnok, aki épp akkor kapta meg a fizetését. Sztavrogin bemegy a hivatalnok lakásába, s míg az a családjával a másik szobában ebédel, kiemeli egyenruhájából a pénztárcáját. „Alighanem látott is valamit, de mivel mégsem mindent látott, nyilván nem is hitt a szemének.” Sztavrogin közben talál még egy magyarázatot tette: „abban a percben csakugyan pénzre volt szükségem”.

A narratíva a narratívában, vagyis Sztavrogin szövege, gyónásnak készül. A transzgresszió kettős, egyszerre *crimen* és *peccatum*. Vonatkozik ez a lopás után következő bűnre is, a kis Matrjosa megrontására. Annál különösebb, hogy a gyónás olvasója, vagyis a szerzetes, először csak stilisztikai hibákat vél felfedezni Sztavrogin írásában. Tyihon világosan megjelöli a követendő utat. Csak a bűnbánat vezethet a megbocsátáshoz. Sztavrogin azonban menthetetlen. Kezdetől fogva relativizálja tetteit, melyek örömeire szolgálnak, akkor is, ha jót cselekszik, akkor is, ha rosszat. Relativizálja, de tudja, melyik a jó, melyik a rossz.

Még egy példát hozok a számtalan lehetséges közül, Kassák Lajosét. Az *Egy ember élete*¹¹ 17. fejezetéből. „Úgy ismertek, mint becsületes, semmi idegen holmihoz hozzá nem nyúló gyereket, s ha valahová úri lakásba hívtak bennünket dolgozni, a mester kivétel nélkül engem küldött el.” Az inas

6 Jean Starobinski: *L'œil vivant*. Gallimard, Paris, 1999.

7 Jean Cocteau: *Les Enfants terribles*. Grasset, Paris, 1929. Magyarul: *Rettenetes gyerekek*. (Ford. Gyergyai Albert.) Szépirodalmi, Budapest, 1971.

8 Márai Sándor: *Zendülők*. Révai, Budapest, 1930.

9 Dosztojevszkij: *Egy nevetséges ember álma*. (Ford. Devecseriné Guthi Erzsébet.) Európa, Budapest, 1980.

10 Dosztojevszkij: *Ördögök*. (Ford. Makai Imre.) Magyar Helikon, Budapest, 1972.

11 Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Dante, Budapest, 1932.

becsületesnek gondolja magát, „a magunk megbecsülésével megbecsültetjük magunkat másoktól is”. De aztán belekóstol a lopásba, galambokat lop, sokszor a tulajdonos szeme láttára, s nem tudja abbahagyni. Nincs semmi skrupulusa, inkább büszke az ügyességére, arra, hogy mindenkit képes átejtetni.

5. A hetedik parancsolatot teljesen új megvilágításba helyezi Jean-Jacques Rousseau *Az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól* szóló értekezése.¹² Az értekezés indítása kísérlet az ősi társadalom viszonyainak rekonstruálására. Rousseau itt szembeszegül Hobbes felfogásával, azáltal, hogy egy békés, konfliktusmentes világot mutat be. A civilizáció előtti ember kettős hajlamnak engedelmeskedik. Egyrészt első-sorban a maga javát akarja, másrészt a többiekkel szemben a könyörület vezet, s amíg nem ütközik a kettő, addig békések a körülmények. Ez az aranykor csak akkor ér véget, amikor az ember kisajátít s a magáénak hirdeti. „Az első ember, aki bekerített egy földdarabot és azt találta mondani, hogy ez az enyém, s oly együgyű (*simple*) emberekre akadt, akik ezt el is hitték neki, ez az ember teremtette meg a polgári (*civile*) társadalmat. Ez a fordulat eredményezi a bűnt, a háborút, a gyilkosságot, a nyomorúságot, minden szörnyűséget.”

Rousseau gondolatmenete látszólag együgyű, következményei mégis katasztrofálisak. A természetes állapotnak vége, „a tulajdon és az egyenlőtlenség törvénye jóvátehetetlenül megsemmisíti a természetes szabadságot”. Innét már csak egy lépés vezet Proudhon felfogásához, aki szerint a magántulajdon nem más, mint lopás.¹³

Proudhon állítása messze vezet. A hetedik parancsolat tiltása erejét veszti a többi tilalomhoz képest. Csak utalásként két mozzanatot idéznék föl a hetedik parancsolat történetének legújabb fejezeteiből; az egyik a Kádár-kor uralkodó felfogása a tulajdon és a lopás témakörében, a másik a 21. század első negyedének a gyakorlata. A Kádár-kori uralkodó felfogás szinte kiveszi a lopást a bűnök sorából. Aquinói Tamásnál találunk érvényes magyarázatot a jelenségre. Az állam nem bízik az egyénekben, az egyén sem bízik az államban, sőt, ellenségnek véli, akit minden esz-közzel be kell csapni. Ez az állam meglopja alattvalóit, és ha az alattvaló munkahelyéről ezt-azt elemel és hazavisz, akkor az nem lopás, hanem természetes következménye a szabadság megnyilvánulásának. A másik, a 21. századi eljárás ennél agyafúrta. Ahelyett hogy az éthoszból indulna ki, inkább a mindenkori jogrendet igazítja a tulajdonnal kapcsolatos tevékenységéhez.

6. Jean Genet 1949-ben *A tolvaj naplója* címen publikálja önéletrajzi jellegű írását.¹⁴ Genet, ha a szokásos megjelölési eljárást követve beszélünk róla, közönséges bűnöző. S több mint tolvaj, erőszakos, rablásokat szervez és hajt végre, élete jó részét börtönben tölti. Amellett provokatív módon homoszexuális. Genet a börtönben kezd írni, s első írásai olyan tehetségről árulkodnak, hogy a korszak legbefolyásosabb írói, Cocteau,

¹² Jean-Jacques Rousseau: *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*. (Ford. Kis János.) In uő: *Politikafilozófiai írások*. Atlantisz, Budapest, 2017, 61–200.

¹³ Pierre-Joseph Proudhon: *Qu'est-ce que la propriété?* 1840.

¹⁴ Jean Genet: *Journal du voleur*. Gallimard, Paris, 1949. Magyarul: *A tolvaj naplója*. (Ford. Györfly Miklós.) Holnap, Budapest, 1992.

Gide, majd Sartre karolják fel, s védelmezik egy-egy kínos szituációban, mintegy azt sugallva, hogy az írói tehetség felülírja a társadalom életét szabályozó törvényeket. Genet könyveit a Gallimard kiadó publikálja *Genet összes művei* címen, s az összes művekhez Sartre ír előszót. De ez az előszó egész könyvvé, egy hétszáz oldalas könyvvé dagad, és *Szent Genet, komédiás és mártír* címen végül úgy jelenik meg, mint az összes művek első kötete.¹⁵

Ha megnézzük, kiről írt könyvet vagy fontos tanulmányt Sartre, akkor láthatjuk, milyen előkelő társaságba került be Genet: Camus, Baudelaire, Flaubert, Mallarmé azok az írók, akiket Sartre elemzett, értelmezett, magyarázott. A cím, *komédiás és mártír*, megelőlegezi Sartre Genet-értékelését.

Roland Barthes a Collège de France-ban tartott nevezetes székfoglalójában¹⁶ azt állítja, hogy a nyelv a maga mozdíthatatlan indoeurópai struktúrájával a mindenkori társadalmi rend, a hatalom legfőbb támogatója. Különös módon az életét deviáns módon élő Jean Genet mégis azt a nyelvet használja, méghozzá felsőfokon, amelyiket Barthes burzsoának, sőt fasisztának nevez. Ha Genet-t szembeállítjuk Louis-Ferdinand Céline-nel, aki levonja a tanulságot, és regényeiben próbálja felbontani az alany-állítmány-bővítmények struktúráját, vagyis nyelverteremtőnek bizonyul, akkor azt mondhatjuk, hogy Genet viszont, paradox módon, a burzsoázia nyelvén mondja el, hogy totális lázadást indít ugyanezen burzsoázia ellen.

Könyvének címe határozott névelővel indít, Jean Genet nem egy tolvaj, hanem maga a tolvaj. Minthogy tízéves korában tolvajnak nevezték, mondja, vállalja, hogy tolvaj lesz, sőt ő maga a tolvaj. A tolvaj szó jelentéstartománya így kitágul, magába foglalja mindazokat a devianciákat, amelyek Jean Genet életét képezik. Tolvaj mindenki, aki vitatja a fennálló rend primátusát. A *tolvaj naplója* így klasszicista nyelven fejt ki ellettikáját. Jean Cocteau, André Gide, Jean-Paul Sartre cinkosai annak a támadásnak, amely a legsebezhetőbb pontján támadja meg a keresztény és a kanti etikát.

Genet önéletrása életének a jelen idejével foglalkozik, az előzményekre éppen csak utal. „Elutasítottam azt a világot, amely elutasított engem.” És még egyszer: „Szükségét éreztem, hogy az legyek, aki a vád szerint voltam. 16 éves voltam, minden vádra tiszta szívből igennel válaszoltam.” A jelen elbeszélése viszonylag keveset tár föl az elbeszélő életéből. Két mozzanat dominál benne: csavargó életmódja, mely Barcelonából Közép-Európába, majd Franciaországba viszi, és a szép férfiakhoz való vonzódása. A történet hőse leginkább koldulásból, lopásból és önmaga prostituálásából él. „Ügyes tolvaj voltam. A tulajdon eszméjében fürdöm, miközben fosztogatom a tulajdont.” Az elbeszélő részletesen elmondja, mikor mennyire fél, hogy milyen érzelmek dúlnak benne, amikor a lopást elköveti. Fölveti azt is, hogy mit érezne, ha ölné. Több társa, barátja gyilkolt, volt olyan, akit guillotine-nal végezték ki: nem lát köztük és maga közt semmi különbséget. Nincsen semmiféle gátlása e tekintetben. A ti-

¹⁵ Jean-Paul Sartre: *Saint Genet, comédien et martyr*. Gallimard, Paris, 1952.

¹⁶ Roland Barthes: *Leçon inaugurale de la chaire de sémiologie littéraire du Collège de France, prononcée le 7 janvier 1977*. Seuil, Paris, 1978.

lalmak mintegy egyenrangúak, nincsen köztük lényeges különbség. De Genet nem öl, marad tolvaj.

A Jeannot nevet viselő elbeszélő értékrendjében egyetlen különös mozzanatot találunk: nagyon határozottan elítéli az árulást. Holott, saját elbeszélése szerint, korántsem volt kitartó a kapcsolataiban.

Sartre tehát szentnek nevezi Genet-t. Állítása Genet szövegein alapul, ugyanis a Tolvaj többször is megpendíti a szakralitás problémáját. A hagyományos etika elutasítását olyan mondatok egészítik ki, amelyek egy koherens gondolatmenet vázlatát adják. „Szentségnek nem egy állapotot nevezek, hanem azt az erkölcsi magatartást, amely feléje vezet.” Ahelyett, hogy megpróbálná kifejteni, miféle erkölcsi magatartásra gondol, az etikai szférából váratlanul az esztétikai szférába helyezi át problematikáját. „A tolvajokban, árulóknakban, gyilkosokban, gazemberekben, csalókban olyan mély szépséget látok, amelyet tőletek megtagadok.” Azután később: „Mivel és kizárólag az esztétika szempontjából vizsgállok egy cselekményt, nem értettem, amit mond. A moralisták jóindulata megtörik azon, amit ők az én rosszhiszeműségemnek neveznek. Ha be is tudják bizonyítani, hogy a cselekmény förtelmes, mert rosszat okoz, csak én tudom elutasítani vagy elfogadni aszerint, hogy milyen dallamot szólaltat meg bennem, hogy szép-e, elegáns-e.”

Itt jöhetne a konklúzió, ha ugyan volna lehetséges konklúzió. Kertész Imre elkéseredett viaskodása rémlik fel, amikor a *Táborok maradandóságában*¹⁷ arról beszél, hogy az elbeszélés szelleme helyettesíti Isten tekintetét. A lénia tekintete előtt élünk. Ha Nietzsche-nek van igaza, akkor mindenesetre már jó ideje ellopták. Félkarúakat viszont nem nagyon látni. Maradjunk talán akkor Augustinus gondolatánál: az elbeszélés arra való, hogy okuljunk belőle.

Halmosi Sándor

KI LEHET PÁSZTOR?

És ott állt tegnap este a műteremhez vezető lépcső közepén a sötétben, két nappal azután, hogy megjöttek a fecskék. Nem értenek, még mindig nem látnak. Egyedül a Sétalovaglásban nem tévednek és a Mária kútjában. De azok a külföldi párhuzamok! A drágán elkelt hamisítványok, a sok üres szakértői fecsegés! Bár maradtam volna a Bekaa-völgyben, vagy veszttem volna oda a tengeren. Legeltettem volna az Antilibánon folyosóin, láttam volna kétszer felkelni a torockói napot. A pulmogent is elfelejtették már, és nemcsak Nagycsarnokom nincs a Városligetben, de még emlékszóbam sem, emlékműtermem.

Zárás után mindig átmegyek az ókereszténynek
mondott sírkamrákhoz, az enyéimhez.
Ide most jöttem vissza először.
Akkor még nem fészkeltek itt fecskék.

GRABKAPELLE AUF DEM WÜRTEMBERG

A női szív stratégiai nyugalma Rotenbergben, a dombtetőn,
korábban várhegy, vagy Erdőszentgyörgyön, mintha lenne
az időnek érkezése a szerelemre és a szerelemnek füle
az őt hintáztató időre, akivel a férfi perel, itt lesz
kézzelfogható az irodalom és a megszemélyesítés,
az idő ugye, a nagyidő, és hát kinek ne lenne egy
Katharina Pawlownája vagy egy Rhédey Klaudiája,
akit elcsalni a haláltól tíz élet is kevés, és mi lehet
nagyobb halál a jelenlét hiányánál, a szőlő meg csak
terem, akár az Énekek énekében, az út mellett pad
és oszlop, a GoogleMapsen is így van fent, Säule
und Sitzbank in den Weinbergen, nyugalom és pazar
kilátás, lankák, barkák és a szívekben barackok,
a Neckaron túli nyüzsgő város, ami elnyüzsgi örökségét,
amit az ott lakók hagytak rá, akik éltek s érezték
az életet, akarták, teljes egészében, hatványán, mint
megannyi muszáj Herkules, naptüzelátott *fürge diák,*
nem is tudom, hogy van-e ilyen ige, hogy elnyüzsgi,
de nekem tetszik és a nyelv is engedi, sőt kéri, tehát van,
a szavakon túl mindig a nevek maradnak meg vagy esnek ki,
a Solitude nem látszik onnan, mi innen is, a vöröskő oszlop
önmagában is tanúhegy, a nagy, 1968-as területrendezés,
Flurbereinigung tanúja és az újrakezdésé, már a római korban
is természetettek itt szőlőt, itták borát is, gondolom, közben
hatalmaskodások, uradalomcserék, birtoklások és elbitorlások,
meg-megcsendülő zenék, szőlőhegyét bírták a Beutelsbachiak
és a württembergi grófok, apátok, kolostorok, szám szerint hét,
Blaubeuren és Bebenhausen, a kedves emlék és a kedves emléke,
a szív stratégiai nyugalma és a várhegy, mi most dombtető.

Juhász Pál Balázs

1987-ben született

Balassagyarmaton.

Katolikus teológus,

hittanár-nevelőtanár,

az Apor Vilmos

Katolikus Főiskola

oktatója. Legutóbbi

írását 2024. 11.

számunkban közzöltük.

ÁBEL ÉS AZ Ő ISTENE TEOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK TAMÁSI ÁRON ÁBEL-TRILÓGIÁJÁHOZ

Tamási Áron Ábel-trilógiájának egyes kötetei egymás után láttak napvilágot 1932 és 1934 között az ismert sorrendben: *Ábel a rengetegben*, majd az *Ábel az országban*, végül az *Ábel Amerikában*. A szerző saját élményanyagából is merített a műhöz, így a valóság és a fikció elegyének gyümölcseként áll előttünk ennek a székely fiatalembernek az élettörténete, legalábbis az, amit megismerhetünk belőle a három kötetben.¹

Rövid írásomban nem célozom Tamási életrajzában bemutatása és összevetése a trilógiával, a teljes életmű áttekintése és magasirodalmi elemzése. Csupán egyetlen szempontot emelek ki – ezt is a teljesség igénye nélkül – és efelől tájékozodom: milyen Ábel istenképe és -kapcsolata? Van-e neki Istene, és ha igen, akkor mit tudunk róla és Ábel hozzá fűződő kapcsolatáról a trilógia kötetei alapján? Ez természetesen nem Tamási Áron istenképe, de talán főhősének karaktere rávilágíthat kissé alkotójának hitvilágára is. Meglátásaimat hét pontban kínálok továbbgondolásra, néhány idézettel kísérve.

1. Ábelnek van Istene

Ez a tény egyáltalán nem magától értetődő egy 20. századi regényfolyamban, amikor mind az irodalomban, mind a művészetekben, mind a pszichológiában, illetve egyéb tudományokban vannak olyan irányzatok, amelyek nem számolnak Isten létevel, illetve nem állnak meg az egyszerű neutrális álláspontonál, hanem kifejezetten ellenséges magatartást tanúsítanak.

Ha a Magyar Elektronikus Könyvtár állományában fellelhető Ábel-kötevekben² rákeresünk az „Isten” szóra, akkor a következő képet kapjuk: az *Ábel a rengetegben* szövegében 79, az *Ábel az országban* 53, míg az *Ábel Amerikában* 51 találatot mutat, természetesen ebben minden jellegű említés szerepel, legyen akár teológiai, vagy csupán kulturális relevanciája. Véleményem szerint ez figyelemreméltó, de a kötetek végigolvasása is azt a meggyőző benyomást kelti, hogy Ábel hisz Isten léteben, valóságos létezőnek fogadja el és személyként viszonyul hozzá. Ábel számol Isten létevel, fogalomhasználatának és gondolatvilágának természetes része, életének transzcendens aspektusa számára természetesnek tűnik.

2. A katolikus Ábel Istene

Általánosságban elmondható, hogy a székely nép katolikus vallású és kultúrájú. Ez nyomot hagy Ábelben is, illetve megjelenik környezetében. Saját maga vallja meg vallási hovatartozását a rabbi előtt: „Én az a keresztény katolikus fiú vagyok, aki Garmada úrnál lakom, s akit ezen az illetékes helyen bemocskolt valaki” (*Ábel az országban*, 121.). Vallási karakterének talán legerősebb megnyilvánulása, amikor némi hideg víz segítségével sikerül elkerülni a hatodik parancsolat elleni vétket, és ezt követően éppen a Szent Családot látja meg, és Máriát külön is megnevezi (*Ábel Amerikában*, 97–98.). Ábel katolikus környezetére jó példa Kelemen pap

¹ <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom/irodalom-12-osztaly/tamasi-aron-elete-elbeszelesei-az-abel-trilogia/tamasi-aron-az-abel-trilogia>.

² *Ábel a rengetegben*: <https://mek.oszk.hu/01000/01082/01082.pdf>; *Ábel az országban*: <https://mek.oszk.hu/01000/01083/01083.pdf>; *Ábel Amerikában*: <https://mek.oszk.hu/01000/01084/01084.pdf>.

alakja és a világijáró katolikus kuffer is (Ábel Amerikában). Magától értetődő, hogy egy katolikus pap jelen van a faluban, továbbá Ábel édesanyjánk sírja kapcsán nem említi, hogy a temető felekezeti lenne, mert véleményem szerint magától értetődő, hogy csak katolikus temető van a faluban. A betegek kenetét kiszolgáltató ferences barát alakja is kapcsolódási pont a katolicizmushoz (Ábel az országban), ahogyan a csíksomlyói szerzetesek, közülük különösen is Márkus alakja (Ábel a rengetegben).

Ábel magatartása ebben a magától értetődő katolikus környezetben mégis távolságtartónak tűnik. Mintha inkább leírná, mint élné, inkább kívülről szemlélné és adottságként elfogadná, mintsem belső tapasztalatként élné meg az Istennel való kapcsolatát a katolikus hitgyakorlaton keresztül. A trilógiában egyetlen egyszer jár templomban (a zsidó imaházban történt látogatását nem számolom ide), a több száz oldalas trilógia utolsó lapjain, akkor is nem katolikus templomba tér be, csak rövid időre, és nem kapcsolódik be a közösség imádságába. Vasárnaponként nem jár a templomba erdőpásztori tevékenysége során, amiről onnan értesülünk, hogy édesanyja ekkor lepi őt meg: „Éppen vasárnap lévén s délidő, így akart nekem tyúklevéses ünnepet szerezni” (Ábel a rengetegben, 27.). Arról, hogy Ábel vasárnaponként templomba járna, később sem olvasunk. Amikor hazatér az erdőről, és már csak ketten vannak édesapjával, akkor apját küldi a templomba, amíg ő előkészíti az ebédet. „Ő ellenben menjen el, s a hargitai bútortzatot a templomban imádkozza le. Így is lett a dolog, vagyis édesapám elment a templomba, én pedig egy tyúknak az aprólékjából levest főztem, s a többit megsütöttem” (Ábel az országban, 5.). Miközben a papnál szolgál hónapokon keresztül, akkor sem olvasunk arról, hogy részt venne bármilyen áhitatgyakorlaton. Vallásos tárgyai nem igazán vannak, a paptól kap elutazása előtt a katolikus kufferben egy imakönyvet és egy rózsafüzért. Az imakönyv használatáról ezt követően egy alkalommal olvasunk, a rózsafüzért egyáltalán nem használja. Ábel tehát hisz Isten létében, és kapcsolatba is lép vele, de ezt alapvetően nem a katolikus vallás keretei között teszi. Vallásgyakorlásának alig van külső formája. De amikor Márkus meghal, akkor saját bevallása szerint: „Letérdeltem melléje és imádkoztam” (Ábel a rengetegben, 131.).

„Én nem is búsulok, mert tudom jól, hogy az Isten ott is jelen van” (Ábel a rengetegben, 10.) – mondja ezt a váratlan mondatot szinte önmaga biztatására a 15 éves fiú, amikor apja bejelenti neki, hogy másnaptól az erdőben fog élni teljesen egyedül. Természetesen lehet ez egy odavetett mondat, de mindenképpen figyelemreméltó, hogy Ábel ebben a nehéz lélektani helyzetben mégiscsak Istenhez fordul, és az ő mindenütt jelenvalóságát (*ubiquitas*) emlékezetbe idézve erősíti önmagát. Ábel tehát egyáltalán ismeri ezt a hittételt! Ez a mondat azonban arról is szól, hogy bízik Istenben, mert bízhat benne, vagyis Ábel itt áttételesen egy gondviselő Istenbe vetett hitet fejez ki, és egyúttal rá is hagyatkozik. Mind a három kötetben jelen van Isten Ábel életében: az erdőben, a faluban, a városban és környezetében, valamint egy másik kontinensen is.

Egy helyen gondolatmenetében így elmélkedik: „S aztán elgondoltam, hogy milyen titkos teremtmény is az ember!” (Ábel a rengetegben, 53.). Ez azt jelenti, hogy különbséget tesz a Teremtő és a teremtmény között, és az embereket ez utóbbi kategóriába sorolja. Egy másik helyen: „Az Isten nem jól teremtette volt az embert” (Ábel a rengetegben, 126.), ami egy vicces megszólalást vezet fel, de mégis benne van egy alapvető igazság, ami közös kulturális

3. Ábel Istene nem intézményesült és formalizált

4. Ábel Istene transzcendens, nem helyhez kötött és teremtő

kincs a beszélők között, hiszen csak így tud felvezetés lenni a humoros mondáshoz.

Végül így gondolkodik magában: „Még a felettünk állón, kit a Mindenek Urának neveznek, még Őrajta is csodálkozni kell, hogy akkora világmozgató tudománya s annyi teremtő gondolata van, s mégis meg tudja állani, hogy élőszóval nem mondja senkinek! Ha én olyan hatalmas lettem volna, amilyen hatalmas Ő, még azt is megpróbáltam volna, hogy a bent heverésző csendőrt, onnét a tábori ágyról, az égbe vigyem” (Ábel a rengetegben, 72.). Talán ez tekinthető a leghosszabb egybefüggő szövegnek a trilógiában Istenre vonatkozóan, ami bizonyos hitvallási elemeket is tartalmaz. Végül összefoglalóan megállapítható, hogy Ábel az első kötet nagy részében az erdőn él és dolgozik, de nem azonosítja a természetet Istennel, vagyis nem panteista.

5. Ábel Istene megszólítható

Ábel rendszeresen megszólítja Istent, aminek egy része pusztán nyelvi jelenség, kulturális adottság, de van, amikor imádság. Ahogyan utaltam már rá korábban, imádkozik Márkus halálos ágya mellett, valamint imádkozik, amikor apjától el kell köszönnie Kelemen papnál. „Az én szívem nem bírta keserű apját nézni, s azért bémentem a belső szobába, s ott az imádságos könyvet kezdtem forgatni” (Ábel Amerikában, 11.). Megvallja, hogy „erre én összekulcsoltam a hasamon a két kezemet, a szememet felfelé fordítottam, és arcot is olyant csináltam, mint ahogy engemet imádkozni tanítottak volt” (Ábel az országban, 121.).

Itt jegyzem meg, hogy Ábelnek a zsidó imaházban tett látogatását nem tekintem vallásilag értelmezhető cselekedetnek, hiszen egyértelműen csak a kíváncsiság vezeti őt oda, és igazából vallásgyalázó módon viselkedik.

6. Ábel Istene a kultúra része

A regények tele vannak vallási utalásokkal, vallási alakokkal. Ilyen például Kelemen pap, a csíksomlyói barátok, a kolozsvári rabbi. Számtalan esetben használ Ábel olyan szófordulatot vagy kifejezést, amiben benne van Isten neve, lásd a már említett vicces megszólalás felvezetését. Továbbá Ábel egyszer Máté evangéliumából idéz: „Arra nézve, hogy nemcsak kenyérrel él az ember, hanem igével is” (Ábel a rengetegben, 44.), máskor megjegyzi, hogy „de azért mégis furcsának találtam, hogy egy kurta aluvás alatt ennyire Noé bárkájává változzék a szobám” (Ábel Amerikában, 13.). Ábelnek tehát van mind ó-, mind újszövetségi bibliaismerete. Isten léte és személye, a vallásos ismeretek részét képezik kultúrájának.

7. Ábel nyitott Istenre

Ábel tudatosan és explicit formában nem keresi Istent, számára ő egy adottság, aki jelen van az életében, de nem mondható, hogy buzgón hozzá fordulna, közösségi vallásgyakorlatáról pedig egyáltalán nem beszélhetünk. Ám joggal feltételezhetjük, hogy Ábel alapvetően erkölcsösnek nevezhető magatartása mögött egy gyermekkori, alapos katolikus vallásérkölcsei tanítás húzódhat meg, amely egész életvezetésére kihatással van. Márkus alakja és a megtérésre vezető igehirdetése az első kötet csúcspontjának tekinthető, ami változásokat indít el Surgyelán, Fuszulán és Ábel életében, bár a barát prédikációja talán inkább pszichológiai karakterű, mintsem teológiai a földi édesanya képének a felidézésével.

A trilógia csúcspontja és megoldása érdekes módon mégis egy bizonyos spirituális kereséssel függ össze, mely a második kötetben jelenik meg, és igen hangsúlyossá válik a harmadik műben, különösen is annak végén: „Mi célra vagyunk a világon?”, kérdezi és kutatja visszatérően Ábel. A mű vallási szempontból egyik legmegrendítőbb pontján ezt a kérdést felteszi mind Krisztusnak, mind az ördögnek. A válaszokat követően az ördögöt elza-

varja, Krisztus feleletén pedig elkezd törni a fejét, vagyis elmélkedik. Majd gyakorlatilag ezt követően az egész trilógia végső kifejtéséhez érkezünk, ami ehhez a kérdéshez kapcsolódik a harmadik kötet végén. Már maga a helyszín is szentírási karakterű, hiszen a hegy az Istennel való találkozás helye mind az Ószövetségben (például a Sínai-hegy és Sion hegye), mind az Újszövetségben (például a Tábor-hegye, Olajfák-hegye, Golgota). A hegyen épült templom magában is beszédes kép, de izgalmas az is, hogy egy fekete többségű, karizmatikus (ma talán úgy mondanánk, hogy pünkösdistá) közösség imádságába csöppen bele Ábel. Ez azon kevés helyek egyike a trilógiában, ahol közösségi imádság történik, de Ábel ebbe valójában nem kapcsolódik be, hanem külső szemlélő marad. Érdekes módon itt is jelen van az ördög, hiszen a megszállottból éppen most akarják kiűzni imádság közben. Ábel a megtisztult embertől is tanácsot kér abban a reményben, hogy segíthet neki megtalálni a választ kérdésére. Ekkor hangzik el a trilógia sokszor idézett mondata: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” (Ábel Amerikában, 128.).

Milyen izgalmas, hogy a *Katolikus Egyház Ifjúsági Katekizmusának* lényegében ugyanaz az első kérdése, mint Ábelnek: „Miért vagyunk a világon?”,³ amire markánsan mást választ kapunk, mint amit Ábel. „Azért vagyunk a világon, hogy Istent megismerjük és szeressük, akarata szerint a jót tegyük, és majd eljussunk a mennyek országába.”⁴ Ábelnek hasonlóan mond Krisztus, de valójában kevés a kapcsolódási pont: „Hogy végbevi-gyed azt a jót, amiben hiszel” (Ábel Amerikában, 126).

Ábel az őt foglalkoztató alapvető, egzisztenciális kérdésére spirituális körülmények között kapja meg a számára végső választ, ami kihat életére: hazatér. A trilógia utolsó csúcspontjából tehát úgy tűnik, hogy valójában Ábel is Istenre nyitott ember, még ha ez nem is foglal el központi szerepet az életében.

* * *

Mindezek alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Ábelnek összetett a kapcsolata Istennel. Hisz a létében, és van ismerete róla, valamint kapcsolatba is lép vele, amit alapvetően alkalomszerűen tesz és egyedül. Katolikus környezetét nem tagadja meg, de nem is válik belsővé számára a katolikus istentapasztalat. Nyitott Istenre, azért viszont, hogy saját, személyes, megküzdött istenkapcsolata legyen, nem veszi igénybe a katolikus hitgyakorlás hagyományos eszközeit. Ebből a szempontból Ábel könnyen lehet a posztmodern ember típusa. Továbbá néhány szövegben Ábel mély, személyes bizalomról tesz tanúbizonyságot, de pár oldallal odébb szinte a blaszfémiaát súrolja. Ennek a váltakozása az első kötetben világosan nyomon követhető, ami érezhető hullámozást kölcsönöz Ábel Istenhez fűződő kapcsolatának.

Tamási Áron Ábel-trilógiája nem teológiai mű, és nem vallásos szépirodalmi szöveg. Ez a vonulat mégis rendkívül izgalmas rétege a regénynek, melynek felfedezése – meglátásom szerint – tartogat még mind teológiai, mind irodalmi érdekességeket, valamint provokálhat minket a saját istenképünk és -kapcsolatunk megtisztítására is.

3 Youcat. *A Katolikus Egyház Ifjúsági Katekizmususa*. (Ford. Kerényi Dénes.) Kairosz, Budapest 2013, 16, 1. pont.

4 Uo.

Szeles Judit

AZ ÖSVÉNYEN

Ha az erdőben sétálok,
 a keskenyebb, természetes
 ösvényeket és csapásokat választom,
 nem a murvával felszórt futópályát.
 Amikor a csapáshoz érek,
 rendszerint leveszem a cipőmet,
 hogy a talpam közvetlen
 kapcsolatba kerüljön a talajjal.
 A föld bársonyos érintésű,
 de általában hideg.
 Figyelnem kell, nehogy
 rálépjek egy-egy kőre,
 kiálló gyökérre vagy pucércsigára.
 Azt is figyelem, az ágak
 ne csapódjanak az arcomba.
 Gyakran meghajolok az erdő előtt,
 amikor egy-egy kidőlt fa alatt
 kell óvatosan átbújnom.
 Ezek az utak nagyon keskenyek,
 de állatok és emberek járnak rajtuk.
*Minél többen megyünk rajta,
 annál szélesebb lesz az ösvény.*

SACRA COMMUNIO

Ha meg akarsz kóstolni az erdőmet,
 kelj korán, de várd meg, amíg felszárad a harmat,
 és a vándorbotoddal a kezeden indulj el
 azon az erdei ösvényen, ahol én járok –
 akkor megtalálod a gyógyvirágaimat
 és az összes titkos gombalelőhelyet.

Ha meg akarsz kóstolni a tavamat,
 válts ki egy horgászengedélyt,
 és bérelj egy evezős csónakot,
 hogy csendben megközelíthesd
 az iszap mélyén alvó halaimat.

Ha meg akarsz kóstolni engem is,
 vess alá hőkezelésnek, mint
 a nyersen csípős galambgombát,
 a legjobban a nyílt tüzet szeretem,
 ha egy vaslemezre rádobsz,
 megpuhulok, és édes lesznek a nyelveden –
 ahogy magadba helyezel, elolvadok.

TELEFONFÜLKE*Kürti László*

mégiscsak hazamentem néhány napra,
 vagyis nem haza – nincs már ott semmim,
 de mint teljes életnek cipője, kalapja...
 nekem ezek az utcák, cukrászdák, benzin-

gőz, repedt kipufogók falusi traktor zaja.
 felújított főtér, a park kivénhedt fái,
 ...az itt élőknek is megvan a maga baja,
 néhány égő pofon, fölszeletelt szalámi.

a család miatt utaztam ide,
 látod ott azt az irodai ablakot?
 – hány tükröződésnek lettem itt senkije.
 nálatok alszom a horpadt gyerekmatracon.

a fiadék már megint mennyit nőttek...
 belakták régi cukrászdáinkat az ifjak.
 velünk a szülők – más világ volt – alig törődtek,
 most meg, ha végeztek, mobilon hívnak.

alig jut eszembe a helyi könyvtár, sulis,
 színház. régi padokon új emberek ülnek.
 már zacskóba szedik itt is a kutyagumit,
 kitaposott gyalogút, kint felejtett telefonfülke.

CSÉSZE, FÉL DÉLUTÁN

túl sok a hab, mindegy, hogy kapucsínó,
 sör vagy nyári szalmakalap. két percre
 másfelé nézek – és tessék... máris szürcsöl.

– nem piálsz, látom rajtad – mondja.
 – fogytam is, persze. – és szóba hozza,
 hogy elhagyta a neje, van pénze,
 munkája, lassan itt a nyugdíj,
 lement a húsz évre vállalt hitele.

– nem törődik a nőekkel –
 amire kellene, mindig van – legyint.
 – semmi komoly kapcsolat, az mind megöl...

elsőbbbsége van az izgatottnak.
 végighallgat, ha közbeszólók,
 az idegállapot is egy tekintély.

én nem értem, hogy ki, mire...
 miféle szabályok és rendszer.
 haszon, használat, részvét, szerencse.
 tisztázott viszonyok: te is, ő is, együtt,
 hogy értsék. semmi csínybe lépés,
 vadászó vonzalom.

tele a csésze, mire a mondatnak vége.
 lemegy a hab.

Rakovszky Zsuzsa

BIZONYOSSÁGRembrandt: *Az emmauszi vacsora*

Abban a pillanatban hirtelen –
 De nem, nem jól mondom, nem abban a pillanatban,
 mert voltaképpen már régebben – vagy talán nem
 „gerjedezett bennünk a mi szívünk” már
 útközben – csak vajon
 hihet-e az ember saját szívének?
 Mert ki ne ébredt volna még szemében
 örömkönnyekkel, mert álmában ott volt
 egy bizonyos személy az ismerős szobákban,
 és mi fel-felkacagtunk a megkönnyebbüléstől,
 hogy eszerint álom volt minden: az a merev test,
 a fennakadt szemek, a temetés...
 S aztán, ahogy a tudatunk kitisztul,
 rájövünk, hol vagyunk, hogy milyen hónapot
 s napot írunk, és hogy nem, nem volt mégse álom...
 Ilyenkor mintha csak újra meg újra
 belöknének egy szakadékba –

Egyáltalában – napvilágnál
 sosem történik meg a hihetetlen.
 A tűző nap fényében van valami,
 amitől a remény elhal, akárha friss, de
 máris halott hajtásai egy fügefának. Déli fényben
 valahogy mintha minden
 összezsugorodna. „Csak ennyi vagy –
 mondja ezt a fény –, ennyi egy emberélet.
 Többet ne is remélj! Megölték, hát megölték,
 mint annyi mást előtte, és
 fognak majd ezután is!” Nappali fényben
 nem volt más, csak egy kedves ismeretlen.
 Ellenben alkonyatkor,
 amikor már sötétedett, érezni kezdtük,
 én és a társam: hogy nem válhatunk el így,
 hogy legjobb lenne el se válni többé.
 Aztán az asztalnál, a már sötét szobában,
 a meg-megcsukló gyertyaláng, a felborult szék,
 a görcsös kéz, amely érinteni szeretne,
 mindenáron, mikor már
 késő, mert nincs már kit többé – de láttuk!
 Csak hát hihet-e az ember a saját szemének?
 Hányszor megesik velünk, hogy az úton
 messziről egy szembejövőben látni véljük
 azt, akit mindennél jobban szeretnénk
 viszontlátni, s a szem,

mondhatni, megelőlegzi a látványt,
 megalkotja, mintegy saját erőből,
 azokat a kedves, legkedvesebb
 vonásokat – hogy aztán, mellette elmenőben,
 lássuk: nem is hasonlít.
 És az emlékezet – arról jobb nem is beszélni.
 Mi minden van, amire emlékezni vélünk,
 holott sosem történt meg! Összenéztünk,
 aztán a vacsora az asztalon
 érintetlenül – futni kezdtünk
 visszafelé, ugyanazon az úton,
 a holdtalan éjszakában rohantunk,
 hepehupás földúton botladozva,
 vittük, mint szélviharban gyöngye lámpást,
 elménkben azt a képet, azt az arcot,
 – rohantunk, hogy a láng
 ki ne hunyjon, mielőtt odaérünk,
 ahol mások bizonyosságának olajával
 tápláljuk a magunkét. Egyedül
 bizonyosnak lenni, mindenki ellenére –
 ehhez nem volt elég erőnk – nem, ez az út
 csak keveseké, s éppúgy vezethet
 szentséghez, mint az örülethez. Ehhez
 mi kevesek vagyunk. Tudjuk tapasztalatból,
 ha nincs más támasza, csak önmaga,
 egyetlen ember
 soká nem lehet biztos semmiben.

AMIKOR FÚJT

El Greco: *Pünkösöd*

Igen, ilyen, mikor a Lélek, akár a szélvihar,
 előnti a világot, nem marad mozdulatlan
 semmi, itt semmi sem szilárd, minden lobog,
 az összes test szélfúttá láng a szélben,
 a szinte már csonttalan végtagok
 elhajolnak, lobog test és lepel,
 higanyfényű felhők torlódnak szürke égen.
 Igen, ilyen, mikor a Lélek fúj, és a világot
 áthatja minden ízében: ilyenkor hagyja ott
 az ember foltozatlanul a hálót
 apja hajóján, a szülői házat,
 minden jószágát, szőlejét és
 apát, anyát, asszonyt és gyermeket, de
 ha kell, akár tulajdon életét is!
 Ilyenkor osztja szét mindazt, amit
 galád módon vagy tisztos iparkodással szerzett,

és nem, nem a, valljuk be, némileg különös
 ígéretben bízva, hogy százannyit kap helyette,
 hanem mert a Lélek nem szűnik meg zúgni, áthat
 mindent, jelentőssé teszi még a legköznapibb
 eseményt is, a halsütést, a halfogást,
 a hosszú gyaloglást tűző napon,
 a mosdást és vízmerítést a kútnál,
 a hajózást a viharos tavon, mert van egy arc,
 melyet látni, egy hang, amelyet hallani
 minden más látványnál és hangnál boldogítóbb,
 s amelyet elveszítenünk ezerszer rosszabb lenne,
 mint bármi mást, mint akár önmagunkat,
 hát hogyné hagynánk mindent félbe érte,
 hogyné szaggatnánk el minden ragaszkodás
 vékony kötelékét egy még erősebb,
 mindennél erősebb ragaszkodásért?

Csak amikor a szél elállt, mikor már
 újra meg újra erővel kell felidézniünk,
 emlékeztetniünk magunkat arra, hogy itt volt,
 mikor már csak könyvek lapjai közt fúj
 az a bizonyos szél, vagy itt, ezen a képen,
 néhány kivételes lélekben még, de már mi,
 többiek kezdünk egyre-másra visszatérni
 – előbb fokként, óvakodva, mintha
 hideg folyóba lépnénk, azután
 egyre gyorsabb ütemben – a világ megszokott
 rendjéhez, újra ragaszkodni kezdünk
 apánkhoz és anyánkhoz, otthonunkhoz,
 a szülővárosunkhoz, gyerekhez, feleséghez,
 egy-egy régi, kedves tárgyhoz, amelyet
 a nagy- vagy dédszülők hagytak ránk, és saját
 kemény munkánk gyümölcseihez nemkülönben.
 Amikor igyekszünk bebiztosítani
 unokáink jövőjét és a nyugodt öregkort,
 és már csak bosszúsan mosolyogva
 hallgatjuk az afféle beszédet, hogy „elég
 a holnapnak a holnap gondja”, meg hogy lám, a mezők
 líliomai sem, amikor tudván tudjuk,
 mennyi veszély les ránk bármelyik pillanatban,
 s megteszünk minden óvintézkedést,
 ajtónkon biztonsági zár, és ügyelünk a rendszeres
 testmozgásra, az egészséges étkezésre,
 mert száz évig akarunk élni – akkor, akkor...
 Mi lesz velünk, ha nem fúj soha többé?

A LÁTÁSTÓL A HITIG – EMMAUSZTÓL PÜNKÖSDIG

„Én pedig – mikor igazságom elismerve –
szemlélem arcod;
ébredéskor eltölt képmásod.”
(Zsolt 16,15)

Lukácsi Margit

Italianista, műfordító,

a PPKE BTK

Klasszikus és Újlatin

Nyelvek Intézete

Olasz Tanszékének

tanszékevezető

egyetemi docense.

Legutóbbi írását

2024. 12. számunkban

közzöltük.

Rakovszky Zsuzsa e két verse a 2023-ban megjelent *Vita élő időben* című kötetében¹ olvasható, amelyben a költői életmű egyik nagy témája tér vissza: az idő. Élő időnk, apokaliptikus jelenünk ideje feszül neki az emlékezet idejének, a „retro” időnek és az örökkévalóságnak a kötet két ciklusában, a címadó *Vita élő időben* öt egységből álló hosszúversében és a *Napok és napszakok* tíz pillanatképében. Mindkét részt megelőzi egy-egy képválogatás, a *Képtár I.* és a *Képtár II.* Séta egy képzeletbeli képtár termeiben, két felvonásban, megállva és elgondolkodva előbb tíz, majd nyolc festmény előtt. Milyen ez a képtár? Eklektikus, különböző korok és stílusok, magyar és külföldi festők egyetemes remekműnek számító művei és kevésbé ismert alkotások függenek a falakon egymás mellett, mint egy magángalériában, ahol a műgyűjtő saját ízlése, érdeklődése és szenvedélye rendezi a kollekción. A *Képtár I.* termében Édouard Vuillard, John Atkinson Grimshaw, Giorgione, Jean-Baptist Siméon Chardin, Ferenczy Károly, El Greco *Püнкösáje*, Rippl-Rónai József, Hieronymus Bosch, Rembrandt, Claude Monet festményei; míg a *Képtár II.* termében Anton van Dyck, ismét John Atkinson Grimshaw, Gustave Caillebotte, Camille Corot, Gerrit van Honthorst, még egy Rembrandt-kép, *Az emmauszi vacsora*, valamint Csontváry Kosztka Tivadar és Mednyánszky László egy-egy festménye látható.

Kép és szöveg találkozása Rakovszky Zsuzsa művészetében többször is megvalósult versben is, prózában is. Festészeti alkotások gondolatindítóként szerepelnek a Magyar Nemzeti Galéria és Szépművészeti Múzeum *Textúra* sorozatában, amelynek keretében kortárs magyar írók, költők egy-egy, az adott gyűjteményben őrzött festmény ihletésére írott monológiát színészek adják elő a helyszínen, a kiállítóterben, a múzeumlátogatók és a kép társaságában. Rakovszky Zsuzsának két ilyen *Textúra*-szövege is olvasható a sorozatot összefoglaló kiadványokban: 2015-ben Farkas István *Szirakúziai bolond* című festménye, majd 2016-ban Gulácsy Lajos *A varázsló kertje* ihlette a kép-írást.² A 2015-ös *Fortepan* című Rakovszky-kötet³ pedig a világhálón fellelhető régi fényképeket „hívja elő”, versnyelven bontja ki a képekben rejlő történeteket, élethelyzeteket.

De mi történik, amikor képek (festmények) előtt állunk? Sajátos beszédhelyzet ez. Kikerekedhet belőle egy leírás, vagyis egy fordítási folyamat mehet végbe, a vizualitás nyelvén létrejött alkotás értelmezése

1 Rakovszky Zsuzsa: *Vita élő időben*. Magvető, Budapest, 2023.

2 Rakovszky Zsuzsa: *Szirakúziai bolond*. In: *Textúra*. Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2015, 54–55.; *A varázsló kertje*. In: *Textúra*. Szépművészeti Múzeum–Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2016, 46–47.

3 Rakovszky Zsuzsa: *Fortepan*. Magvető, Budapest, 2015.

zajlik egy másik, ezúttal nyelvi-verbális kódrendszerben. Ennek a retorikai alakzataból kinőtt irodalmi műfaja az *ekphrasis*, azaz valamely képzőművészeti alkotás esztétikai igényű leírása. De a festménnyel vagy fotográfiával való találkozásból, a képi magból kicsírázhat egy attól teljesen független elbeszélés is. Italo Calvino az *Amerikai előadások* képszerűségéről szóló esszéjében úgy írja le ezt a folyamatot, mintha az ember elméjében folyamatosan működne egy „gondolati mozi” (*cinema mentale*), amely egyfelől belső látásunk számára képeket vetít, például olvasás közben, másfelől a külső látásunk által érzékelt képeket szavakkal kifejezett történetekké rendezi.⁴ Rakovszky Zsuzsa képekből kiinduló verseiben, prózai alkotásaiban az *ekphrasis*ra, a képi elbeszélésre, a monológra, a képmeditációra egyaránt találunk példát.

Rembrandt kétszer is megfestette az emmauszi vacsora témáját, először 1629-ben, egy kisméretű képen, majd 1648-ban,⁵ a két változat között jelentős kompozícióbeli különbséggel. Rakovszky Zsuzsa *Bizonyosság* című versének ihletforrása a korábbi változat lehetett. Mit látunk ezen a képen? Kopottas fogadó; a háttérben, bal oldalt, gyéren megvilágított hátsó helyiség (konyha?), egy asszony alakja ellenfényben, a fényforrást kitakarva, enyhén előre hajolva tevékenykedik, valamit előkészít. A kép előterében, a szoba egyik sarkában a vacsoraasztal, hárman ülnek körül, Jézus és a két tanítvány, de nem a megszokott elrendezésben. Középen, az asztal túloldalán, vagyis a kép szemlélőjével éppen szemközt az egyik tanítvány ül, az ő arcára esik a fény, az ő döbbsent arckifejezése van a festmény gyújtópontjában. Jézus a kép jobb oldalán, az asztalfőn foglal helyet, őt profilból látjuk, erős ellenfényben: egy fiatal, szakállas, hosszú hajú férfi ismerős arcéle van előttünk (ismerős, mert ikonikus arcél), olyan férfié, amilyenek Jézust általában elképzeljük. De valójában nem látjuk őt, inkább csak látni véljük (még) a bennünk élő képzet alapján. A festményen ugyanis nem látható természetes fényforrás: ha van is az asztalon gyertya vagy mécses, azt éppen Jézus alakja takarja ki, az ő jobb könyöke mögül érkezik a fény a tanítvány döbbsent arcára. Ám ez a fény erősebbnek tűnik egy gyertya vagy egy mécses világánál, Jézus feje és felsőteste körül reflektorszerűen világítja meg a fogadó málladozó vakolatú falát. Olyan, mintha gyűrűs napfogyatkozást néznénk szabad szemmel, mindjárt belevakulunk a sötét foltot (itt: Jézus alakját) körülölelő fénykoszorúba. A másik tanítvány társával szemközt, tehát a festmény szemlélőjének háttal ült egészen eddig a pillanatig; most döbbsenten térdre esik Jézus előtt. Döbbsentének erejét a háta mögött felborult szék mutatja. A kép feszültségét a fény-árnyék kontrasztján túl Jézus hátrahőkölő alakjának és a rá kiguvadt szemmel bámuló tanítvány másik irányba elhúzódó alakjának ellentétes mozgása adja. Jobban mondva az, ahogyan a festmény kimerevíti ezt a pillanatot. Mintha Jézus és a tanítvány vállát valami láthatatlan erő húzná-taszítaná el egymástól. Még az asztal lapja is szinte rézsútosan lejt Jézus kenyeret markoló kezétől lefelé, az asztalon lévő tárgyak (egy kehely formájú talpas ezüst

4 Italo Calvino: *Amerikai előadások. Hat feljegyzés az elkövetkezendő évezred számára.* (Ford. Szénási Ferenc.) Európa, Budapest, 1998, 104.

5 Rembrandt van Rijn: *Emmauszi vacsora*, 1628–29, olaj, fatábla, 37x42 cm, Párizs, Musée Jacquemert-André; *Emmauszi vacsora*, 1648, olaj, fatábla, 68x65 cm, Párizs, Musée du Louvre.

edény, az egyetlen értékes tárgy a festményen, a deszkán fekvő hús, egy másik tál, a kés, a ráncot vető terítő) mintha lecsúsznának az asztalról ennek a hatalmas erőnek a kiadásától. Melyik pillanatot ábrázolja a Rembrandt-festmény? A még nem tudás, a felismerés-megvilágosodás vagy az azt követő bizonyosság másodperc-töredékét? Azt, amikor Lukács evangéliuma szerint „Erre megnyílt a szemük, és felismerték. Ő azonban eltűnt előlük” (Lk 24,31). Végre tudják, kit látnak, „azt az arcot”, a bizonyosság pillanatát élik meg, és ennek tűnékenységét, ahogy a Rembrandt-festményen az élesen kirajzolódó, de sötét arcél mutatja. Olyan látvány-érzet ez, mint amikor hosszasan szemlélek egy ikont, és ha behunom a szemem, akkor néhány másodpercig még látom az alak belső szemhéjára vetülő körvonalát, egy optikailag negatív képet.

A Rembrandt-festmény erős fény-árnyék ellentét alkotta feszültségét a vers zaklatott beszédmódja adja vissza. Egyes szám első személyű beszélő szólal meg a vers elején, majd ez a hang többes szám első személyre vált. Ám ez a „mi” egyszer tényleges *mi* („én és a társam”), máskor pedig általános *mi* van mögötte, azaz összeméber tapasztalat kifejezéseként szólal meg. A beszélő egyben a kép egyik szereplője, az egyik tanítvány, aki még az átélt élmény okozta felindultság hatása alatt, mintha egy láthatatlan hallgatóságnak mesélné el a történeteket egyszerű, közvetlen szavakkal, az élőbeszéd esetlegességével: „De nem, nem jól mondom”; „mert voltaképpen”; „vagy talán nem”; „csak vajon”, hogy aztán a vers ily módon széttördelt kezdőmondata az első alapkérdésbe torkolljon: „hihet-e az ember saját szívének?”. A verset három felvetés tagolja három részre, a második még ugyancsak kérdés formájában fogalmazódik meg – „Csak hát hihet-e az ember saját szemének?” –, míg a harmadik már nem is kérdés, hiszen a válasz csakis a *nem* lehet: „És az emlékezet – arról jobb nem beszélni”. Szív – szem – emlékezet: különböző tapasztalati szintek, a szem az érzékszervi-empirikus, a szív az érzelmi-emocionális, az emlékezet (memória) az elmebeli-mentális tapasztalaté. A többes szám első személyű általános *mi* végül arra a következtetésre jut, hogy vannak élethelyzetek, amikor szívünk, szemünk, emlékezetünk egyaránt megcsal bennünket, az általuk közvetített kép vagy érzet érvénytelen. Az „én és a társam”, azaz a tanítványok ideje, a bibliai idő vetül rá az általános *mi* idejére, a mi jelenünkre, akiknek még annyi kézzelfogható, látható, tapintható bizonyossága sem lehet, mint a tanítványoknak.

A *Képtár* verseinek is fontos motívuma az idő, ez jelenti az összekötő kapcsolatot a kötet többi versével. A *Bizonyosság* című versben Jézus tanítványai olyanok, mint mi; amíg eljutnak a „gerjedezt bennünk a mi szívünk” bibliai versnyelven felidézett érzésétől az „érezni kezdtük” elmosódott, köznapi nyelven megfogalmazott sejtésén át a „de láttuk!” felkiáltásával kimondott bizonyosság pillanatáig, végig kétségek között hanyódnak. Szívük, szemük, emlékezetük elégtelenségét az általános *mi* magyarázza egy-egy olyan élethelyzettel, ami a bibliai időn túl is bárkivel megeshet, aki valaha is igazán mélyen kötődött egy másik emberhez, aki eltávozott az élők világából: szertefoszló álmkép a vele való találkozás, amelynek lehetetlensége napvilágon még kegyetlenebbül nyilvánvalóbb. Esetleg hétköznap, az utcán a „szem, mondhatni, megelőlegzi a látványt, megalkotja, mintegy saját erőből”, vagy emlékezetünk rajzol

elénk vágyott, de valójában soha meg nem történt dolgokat. A bibliai motívumhasználat fűzi össze a tanítványok jelen idejét az összembari *mi* idejével: az „akárha friss, de máris halott hajtásai egy fügefának” kép felidézí a terméketlen fügefáról szóló evangéliumi példázatot (Lk 13,6-8), de itt, a versben éppen a kegyelmi idő mulandósága a lényeg: kaptunk még egy esélyt, de reményünk elhalt. Mintha minden másként volna, mint ahogy várnánk: az erős déli verőfény nem kedvez a látásnak, elkápráztat, elvakít, sőt „zsugorít”, nem életető fény, hanem épp ellenkezőleg, az élet rövidségére figyelmeztet. Minden fordítva történik: az emmauszi tanítványok látását nappal valami akadályozza, csak alkonyattájt dereng fel bennük az érzés, hogy jó volna még a kedves idegen társaságában időzni. Több órán át mentek együtt Jézussal az Emmauszba vezető úton, közben mintegy másodlagos evangélistaként elmeséltek neki egy „zsugorított” szenvedéstörténetet, és amit a sírt meglátogató asszonyoktól hallottak, de még mindig nem látnak, nem ismerik fel Őt, akivel életében többször is találkozta, akit hallottak beszélni. „Déli fényben valahogy mintha minden összezugorodna” – olvassuk a versben. Az elcsüggedt tanítványok szíve, látószöge, elméje beszűkült. A Rembrandt-képen nincs semmilyen világítóeszköz, mintha Krisztusból áradna a fény egyenesen a megrettent tanítvány arcába, akinek a teste a ráismerés pillanatában megvilágosodott Jézus látásától. Jézus lett a tanítvány lámpása, az valósult meg egy pillanatra, amit Ő mondott egyik példabeszédében, amelyet Máté és Lukács evangéliumában is olvashatunk: „Tested lámpása a szemed. Ha a szemed egészséges, egész tested világos, de ha beteg, a tested is sötét. Vigyázz tehát, hogy a benned levő világosság sötétséggé ne legyen! *Ha tehát az egész tested világos, és nincsen benne egyetlen sötét rész sem, akkor olyan világos lesz az egész, mint amikor a lámpás rád ragyog*” (Lk 11,34-36).⁶ Az egészséges látásnak, vagyis a bizonyosságának – „de láttuk!” – a pillanatot ábrázolja a festmény a tanítvány fény borította arcával, hatalmasra tágult szemével. A Rakovszky-vers tovább fűzi a fény-sötétség ellentétét a lámpás és az olaj balga szüzeket felidéző bibliai motívumával: „vittük, mint szélviharban gyöngé lámpást, / elménkben azt a képet, azt az arcot, / – rohantunk, hogy a láng / ki ne hunyjon, mielőtt odaérünk, / ahol mások bizonyosságának olajával / tápláljuk a magunkét”.

Ez a szélvihar és a benne lobogó láng mint a bizonyosság záloga vezethet át a *Képtár* másik termébe, El Greco *Pünkösöd* című festményéhez⁷ és az *Amikor fűjt* című vershez. Az első hét-nyolc sor *ekphrasis*, a képleírást még nyomatékosabbá teszi a kétszer is elhangzó „Igen, ilyen, mikor” mondatkezdés, amit tovább erősít néhány sorral lejjebb az ugyancsak kétszer megismétlődő „ilyenkor” időhatározó, másodsor a mondat elején. Az El Greco-festmény egy *retablo* része, amely a madridi Colegio de la Encarnación temploma számára készült, és bár az oltárkép ma már nem látható eredeti formájában, egészben, a hat festmény – eredetileg az alsó sorban középen az *Angyali üdvözlet*, mellette kétoldalt a *Pásztorok imádása* és *Krisztus megkeresztelése* volt látható; a felső sorban középen a *Keresztrefeszítés*, mellette kétoldalt a *Feltámadás* és a *Pünkösöd* jelenete – között szoros kapcsolat

6 Simon Tamás László OSB fordítása.

7 El Greco: *Pünkösöd*, 1600, olaj, vásznon, 275x127 cm, Madrid, Museo Nacional del Prado.

van. Mindegyik festmény a Megtestesülés történetének egy-egy mozzanatát jeleníti meg. A Püskösdöt ábrázoló vásznon sajátos, függőleges perspektíva érvényesül, a hosszú, de keskeny képmezőt majdnem teljesen kitöltik a megnyújtott alakok, akik nem az utolsó vacsora termében, hanem egy látomásos térben vannak elhelyezve. A kompozíció a trónoló Madonna-ábrázolásokra vagy a *sacra conversazione* képtípusára emlékeztet: a Szűzanya ül középen, körülötte koszorúban egy lépcsőzetes emelvényen az apostolok és két másik nőalak, egyiknek csak a feje látható; az apostolok közül ketten a kép előterében térdepelnek a Szűzanya és a megjelent Szentlélek előtt. Majdnem mindannyian felfelé néznek, tekintetüket az ólomszürke, kupolaszerűen föléjük boruló égbolton napsárga fénykoszorúban lebegő fehér galambra emelik. A Szűzanya imára kulcsolja kezét, míg a többiek vagy a magasba emelik karjukat, mintha nyújtózkodnának a Lélek felé, vagy széttárják várakozón, de olyan is van, aki a feje fölött két kezével ernyőt formál, egy másik apostol pedig tenyerét ellenzőként tartja a szeme előtt, mintha így védené a fentről áradó kápráztató fénytől. A tizenöt szereplő mindegyikének feje fölött kis lángnyelv lobog, némelyik aprócska verdeső szárnyra, másik felnyúló kézre emlékeztet. Ugyanezek a lángocskák láthatók a *retablo* egy másik festményén, az *Angyali üdvözlés*en, Mária térdeplő alakja előtt, ugyancsak a Szentlélek megjelenítéseként. A szinte természetellenesen megnyújtott alakokat, valamint gazdagon és rendkívül plasztikusan redőzött, kék, zöld, sárga, rózsaszín, okker és fehér színű lepleiket felülről világítja meg a fény, és ők, mint egy kúszónövény indái, úgy nyújtóznak a fényforrás felé. Csupán hárman vannak, akik nem fölfelé néznek: az egyik nőalak a Szűzanya arcára tekint, miként a mellette álló zöld ruhás apostol is, ő a hagyomány szerint a festő fiának portréja, míg a közvetlenül mellette látható apostolban El Greco az önarcképét festette meg. Utóbbi az egyetlen szereplő a festményen, aki kinéz a képből, mintha a festmény szemlélőjének tekintetét keresné. Az alakok elhelyezése azért is izgalmas, mert más-más a látószögük. A Máriát körülvevő apostoloknak erőlködniük kell, hogy megláthassák a Lelket, hiszen az a fejük fölött lebeg, míg a másik kettő, akik a kép előterében, nekünk háttal térdepelnek, sokkal kényelmesebb látómezővel rendelkeznek, ők már látják a Lélek-leheletet, viszont mi nem látjuk az ő arcukat, csak testtartásukból következtethetünk arra, hogy milyen lenyűgöző erővel hat rájuk a jelenés: egyikük majdnem hanyatt esik a kegyelmi pillanat döbbségtől, másikuk nyitott tenyerét szinte röntgenként átvilágítja a rávetülő fény.

Az *Amikor fűjt* című versben is feltűnik a zaklatott beszédmód, a szag-gatott élőbeszéd heves izgalomról, megindultságról árulkodik. A központi gondolat a mozgás, a zúgás, a lobogás, a cselekvő erő a Lélek, aki „fúj és a világot áthatja”, aki „nem szűnik zúgni, áthat mindent, jelentőssé teszi még a legköznapiabb eseményt is”. A beszélő ebben a versben is többes szám első személyű, közösségi hang, és itt is kétféle *mi* szólal meg, ez a hangváltás egyben két idősíkot jelenít meg, és két egységre osztja a verset. Az első részben a tanítványok egyike fogalmazza meg mindannyiuk közös tapasztalatát, ez a bibliai idő. Ez egy hosszú felsorolás arról, hogy mi történik *ilyenkor*, amikor az ember *ilyen* jelenést lát, amelynek nyomán a leghétköznapibb dolgok is rendkívüli jelentéssel töltődnek fel, és arra készítetik az embert, hogy gyökeresen változtassa meg az életét. Itt a bibliai

motívumhasználat még erőteljesebb, mint a *Bizonyosság* című versben. A foltozatlan halászháló, a jószág, a szőlő, a javak szétoztása, a halsütés, a halfogás, a vihar a Tibériás-tavon, a szamáriai asszonnyal való találkozás a kútnál – megannyi evangéliumi jelenet villan fel egy-egy utalás erejéig. Az első szakasz utolsó hat sorában válik egyértelművé a többes szám első személyű hang, a tanítványok közös tapasztalata a megszólítotttság, az elhívás pillanata, amelyre az örökre szóló elköteleződés lehet az egyetlen válasz: „hát hogyan hagynánk mindent félbe érte, / hogyan szagatnánk el minden ragaszkodás / vékony kötelékét egy még erősebb, / mindennél erősebb ragaszkodásért?”

A vers második része egy másik idő, az *azután*, amikor a szélvihar elült, amikor nem fúj – ez az állhatatosság próbája. Képesek vagyunk-e kitartani akkor is, ha már nem kapunk mindennapi ösztönzést vagy jelet, amikor a bensőnket átrendező élmény már elhalványult? Ez a mai idő, a „mi, többiek” ideje, akik nem rendelkezünk közvetlen Krisztus-tapasztalattal: „mikor már csak könyvek lapjai közt fúj / az a bizonyos szél, vagy itt, ezen a képen, / néhány kivételes lélekben még”. Pislákol-e még a fejünk fölött a láng? Mindennapi létünkben napról napra halványul bennünk a kezdeti bizonyosság fénye, kézzelfogható kapaszkodókat keresünk, óvintézkedéseket teszünk, igyekszünk bebiztosítani magunkat, mert olyannyira elvesztettük a reményt és az isteni gondviselésre való ráhagyatkozás képességét. Útközben egymás után hagytuk el a Szentlélek ajándékait: az értelmet, a bölcsességet, a világos látás képességét és az erősséget, hogy Istenben vetett bizalmunk a nehézségek közepette se enyésszen el.

Mindkét versben az „arc” látása jelenti a bizonyosság zálogát. Ez az „arc-kép” a zsoltárokból is gyakran megjelenik úgy is, mint Isten arcának ragyogása és a belőle áradó fény életető és megtartó ereje. „Rólad mondta szívem: »Keressétek arcom!« Uram, arcod keresem. Ne rejtse el arcod előlem: ne utasítsd el szolgáló haragodban! Te vagy az én segítségem, ne hagyj cserben, ne hagyj el, szabadító Istenem!” (Zsolt 26,8-9). A *Bizonyosság* és az *Amikor fúj* című versekben úgy jelenik meg ez az arc, mint egy Krisztus-ikon – „Mert van egy arc” és „vittük [...] elménkben azt a képet, azt az arcot” –, amelyet a tanítványok maguk előtt tartva visznek Emmausból vissza, Jeruzsálembé, és amelyet már nem a test szerinti, hanem a Lélek szerinti látásukkal látnak.

„Mi lesz velünk, ha nem fúj soha többé?” – ezzel a kérdéssel zárul a pünkösdi jelenésről szóló vers. Minden azon múlik, hogy történik-e az életünkben egy olyan találkozás, amikor meglátjuk a másik emberben azt a bizonyos arcot, hogy találkozunk-e valakivel, aki a saját életével hitelesen tud tanúskodni számunkra arról a kétezer évvel ezelőtti Krisztus-arcról. A két Rakovszky-vers beszélőinek, az apostoli idők tanúinak és a jelenkori embernek, azaz a kétféle *mi* közös tapasztalata, hogy az ember egyedül nem lehet bizonyos semmiben, mert a rendelkezésére álló testi eszközök érzéksalódáshoz vezethetnek. Egyetlen hiteles tapasztalatunk, egyetlen tudásunk önmagunk elégtelen volta, hogy egyedül kevesek vagyunk. Ennek elhordozásában a közösségi hit segíthet – „tudjuk tapasztalatból”, azaz hisszük –, az jelentheti számunkra a világ megismerésének egyedül hiteles módját. Miképpen a Zsoltáros mondja: „Egyszer szólt az Isten, két dolgot értettem meg: Istennél van az erő, és nálad van, Uram, a jószág” (Zsolt 61,12-13).

A SZÉP TISZTESSÉGE

Csehly Zoltán

(Három kurta Hrabal-futam)

I.

A duzzadó-sietős sörhabos anekdota
 vagy a véres hurkába töltött,
 a sínek közé esett,
 a tornanadrágba csinált, a fémkohó
 női öltözőjében maradt, a leforrázott
 kacsatoll búzét elbeszélő,
 az elmetszett torkú birka méhéből váratlanul megindult
 báránnyal együtt cumisüvegből felnevelt,
 a Krisztus képét őrző öregasszonyalsók közé
 rejtett most nem érdekel.
 Csak az anyagisége,
 a meztelenség utáni levethetetlen szépsége,
 ahogy Pegazus szellentéshez emeli a farkát,
 ahogy a Múzsák a vasművek villanydrótjain
 sétálnak az ég felé, közelednek a füsthez,
 a hőhöz, a leghülyébb szavakhoz,
 és belefognak egy kocsmai hőskölteménybe,
 mely az égieket közönyösen hagyja. Az így pacifikált
 létezésben lehet vetkőztetni igazán.
 Levetkőztetni végre a kevély,
 koncerttermi hegedűt.
 De akkor mi, mi marad? – kérdezi kórusban a kétkedő,
 a tudós, a bizonytalan és a kurválkodó.
 Mi maradna? A tisztességes szépség:
 a kifeszített macskabél, a merített-pácolt fa,
 a minden vonásnál kiszálazó lószőr.

II.

A még folyékony gipszbe
 hulló fény ahogy nem merevedhet ki,
 a kastély barokk teste se
 találja meg a szilárd formát: az öregek
 a málló freskókon időnként kinéznek egy-egy feszes cicit,
 egy-egy jobb fertályt,
 combot vagy (van, aki, borzalom!) egyenesen egy
 töredékes, ezüstbevonatos
 angyalfart, és előbb kitartó munkával egésszé nézik,
 aztán elevenné,
 végül teremtő hatalmuktól megrémülve
 magukra húzzák a kórtermi paplant, és
 reggelig kuksolnak.
 A kápolnából, mely most kazánház,
 az ilyen kis alkalmi teremtés hatalmas pillanatában

rejtélyes ének szól: latinul, persze,
 ahogy a szépség biztos eretnekmentessége szokott.
 Eltűnik a korom,
 csak a zene habzik,
 előnt, befed
 véres eszmét, piszkos fantáziát, hanyagul beszerelt kazánt:
 és mi az, amire ilyenkor a száraz
 létezés vágyik, ha nem egy kis önkívület,
 valami betegség, valami spontán, barokk,
 vagy egyenesen szent epilepszia?

III.

Hová lett a hang,
 a pénzerméé, ahogy a fém teásdobozban
 csörren? A kockacukor gesztusa,
 mely minden szerelemnél
 tökéletesebben engedi át magát az ingyenteának?
 Mindig megelőztek a létezésben.
 Előbb volt a borotva, mint a szőröm.
 Előbb a hangszer, mint a kezem, a hangom.
 Előbb volt a bor, mint a szomjam.
 Előbb volt a kenyér, mint az éhem,
 előbb az itt van, mint a kérem,
 előbb a karácsonyfa, mint a karácsonyom,
 előbb a ház, mint hogy lakni vágytam,
 előbb a hal, mint a horgom,
 előbb volt ruhám, mint ahogyan hordom,
 előbb volt a vágy, minthogy vágyakozzam,
 előbb Izolda s csak aztán Trisztán.
 Az előtt tesz halandóvá.
 Juttat örök koldusbotra.
 Most már tudom tisztán.
 S immár akárki tudni fogja.

„AGYUNKBAN BOGARAK NÉLKÜL NEM LEHET ÉLNI”

Lukács Flóra

1994-ben született

Budapesten. Költő.

Legutóbbi írását

2025. 7. számunkban

közöltük.

„Az esztétika az én
 etikám”

Csehy Zoltán a szövegeiben úgy tud lelkesedni, ahogy – merem állítani – senki más ilyen erővel és intenzitással jelenleg a magyar irodalomban nem képes. Ezért mikor elém került *A szép tisztessége*, nem tudtam ellenállni, hogy elő ne vegyem a cseh író műveit, de azt előre nem sejtettem, hogy hónapokig benne ragadok a világában, egyik könyvét olvasom majd a másik után és nem tudok szabadulni tőle.

A leginkább az izgatott ezekben az írásokban, ahogy Hrabal költészetet csinál a banális eseményekből, például a *Sörgyári capriccióban* a disznóvágásból: „színben semmi sem oly szenvedélyes, mint a máj sötétbarnája, az epe smaragdijával díszítve, mint a viharfelhők, mint a selymes bárányszerű felhők, ugyanúgy vonul a belek mentén a göröngyös zsír, sárgán, mint a

szétszöppögött gyertya, mint a méhviasz”, vagy a *Vita nuova*ban a nagymosásból – szinte ünnepekké lényegülnek ezek a hétköznapiak és szakralizálódnak a cselekvéssorok. (A *Zsebcselek* címet viselő interjúregény záró kérdésére adott válaszában ahogy Prága madarairól beszél, az egészen lenyűgöző, galambokról, gerlékről, sirályokról, hattyúkról, magáról... ahhoz képest Nyina monológja csak ügyetlen, esetlen dadogás.)

Hrabal prózájában tobzódhatnak az ilyen mondatok: „és mind elcsodálkoztak, és én is csak bámultam, hogy az apu nemcsak szép, de a legeslegszebb az összes férfi közül, pedig azt hiszi magáról, hogy csúnya, hogy amolyan örök kis rabszolga” (A *városka, ahol megállt az idő*), „És én láttam, milyen gyönyörű a Birka Király, valami ragyogás áradt belőle, egészen világosan láttam, hogy dicsfény övezi, láttam az alkonyban” (*Díszgyász*), „és Hubicka forgalmista úr hirtelen megszépült, a ráncok a szája körül meg a kicsit ó-lába nagyon jól állt neki” (*Szigorúan ellenőrzött vonatok*). Hőseit mindig esendőségükben ábrázolja, olyannak látja és mutatja őket, mint akik gyengességükben erősek. Az előző idézetek is példázzák, hogy Hrabalnál a szépség mindig több önmagánál, mint aki arra tette fel az életét, hogy az olvasók elé tárja: a legkilátástalanabb helyzetekben, a reménytelenségben, a mélypontban is képes felfedezni valami apró részletet, valami kicsiséget, ami megragadja és kapaszkodóként szolgál. Ez az, amit az én értelmezésemben Csehy Zoltán *A szép tisztességének* nevez, ezért a cím. Valóban van valami csodálni való megszállottság abban, hogy a világot akkor is varázslatosnak akarja láttatni, miközben a borzalmait mutatja meg. Akiben ez a világnézet legmegrázóbban testet ölt, az Hant’a figurája, aki a papírhulladékgyűjtőben dolgozik, a bálákat műalkotássá komponálja a *Túlságosan zajos magányban*.

„A duzzadó-sietős sörhabos anekdota” – így indul az első futam, és ebben a sorban és az ezt követő felsorolásban benne van mindaz, amire Hrabal kapcsán elsőre asszociálunk. Csehy egy lendületes mondatban megidézi a nagy krónikásnak ezekből az apró történetekből összeálló életművét, de nem erről akar szólni valójában. Hanem Hrabal különös műzsáíról, az anyagiságáról, az anekdoták mélyén megbúvó kiszolgáltatottokról. Hrabal a *Vita nuova*ban maga fogalmazza meg, hogy „írónak azt nevezzük aki nekiül hogy leírja amit látott ami megvilágosodott előtte és ez nem más mint határtalan öröm afölött hogy van valami ami rajtad kívüli”. És ennek a prózának a leglényegét valahol itt kell keresni, ahogy nyugtalanul és megszállottan igyekszik megírni mindazt, ami őt magát körülveszi. Az írói és emberi alkatáról az előbb említett regényben beszél a felesége (akit mint elbeszélőt megalkotott): „Az uram igen nyugtalan ember volt csapongott mindig másutt akart lenni mint ahol éppen volt és bármihez fogott villámgyorsan csinálta csak hogy már túl legyen rajta és mehesse máshová ahol megint csak rosszul érezte magát és semmi mást nem kívánt mint hogy visszamenjen oda ahonnan elmenekült”, amely szöveget egyébként minden fiatal írónak ajánlanám (csodálatos, milyen öniróniával, egyszerre empátiával és kegyetlenül rajzolja meg a saját alakját, és láttatja magát a vele élő másik szemén keresztül). Írói alázatáról az is tanúskodik, hogy kiket választ műzsáírnak, akikről Csehy azt mondja: „a vasművek villanydrótjain / sétálnak az ég felé”, „és belefognak egy kocsmái hőskölteménybe, / mely az égieteket közönyösen hagyja”. Ilyen Pepin bácsi, aki „mint az isteni Dionüszosz halad végig az életen, örömmel tölti

Első futam

el a friss élmények folyamatos áradása, ezeket kötélidegzzettel, olthatatlan életkedvvel szívja magába”, és akiből egy legendát alkotott; ilyen az anya figurája, aki „gyakran megittasul az álmodozás önkínzó gyönyörétől”, aki olyan, akár egy „belga csődörpár” a maga lázongó természetével, vagy akár az apa, aki földöntúli örömét leli a motorszerelésben.

Második futam

„A régi és jó hősöket magával ragadta a történelem ritmusa, a korok gyors váltakozása. Hiszen nemcsak az ég szakadt le az istennel együtt, hanem odalett a mítosz, az allegória és a szimbólum is. Az ember és a társadalom önmagára van utalva. Ez egy illúzió jövője” – mondja Hrabal. Ez a *Harlekin millió*nak akár a mottója is lehetne, amely regény világát Csehy Zoltán a II. futamban eleveníti fel. Az egykori grófi kastélyból nyugdíjas otthon lett, a könyvtárból kazánház, a kolostorcellákból, a régi ebédlőkből karbantartóműhelyek, a kápolnába fecskék költöztek. Ez a szobrokkal és görög történelmi jeleneteket ábrázoló freskókkal díszített épület lett a kulisszája ennek a regénynek. Talán Hrabal összes műve közül ebben kapja a legnagyobb hangsúlyt a zene. Ahogy Csehy írja: „csak a zene habzik, / elönt, befed / véres eszmét, piszkos fantáziát”. A dal, ami végig hallható az egész regényen át, a *Harlekin milliói*, ami állandó szignálja lett a nyugdíjas otthonnak, s az eltűnt idő utáni nosztalgia fejeződik ki ebben a dallamban. A *városka, ahol megállt az idő* utolsó oldalain azt olvashatjuk, „hogy letűnt a bálozás, a Sokol-bálok kora, hogy volt-nincs falusi királyjárás, eltűntek az álarcos mulattságok, az allegorikus felvonulások és a farsangi Bacchus-menetek” – *Harlekin millió*nak zenéje ezt a kort idézi, az otthonban élő nyugdíjasok fiatalságát. Széttérül, hömpölyög, áramlik, csorog, folydogál végig a falak között, amely falakról úgy ír Hrabal, mintha az öregek arcáról beszélné: „néhol a sgraffitót is úgy lehántotta az idő, hogy kitetszett az eredeti, csupasz fal, a durva habarccsal összetapasztott nagy homokkő- és márgatömbök”. Bármilyen átható is az a tekintet, amellyel látja és megmutatja öregedő szereplőit, testi, lelki, szellemi valóságukat, amellyel esendőségüket és kiszolgáltatottságukat az ábrázolás tárgyává teszi, sosem sérülnek méltóságukban. Együttérző figyelemmel, részvétellel fordul minden szereplője felé.

Már Hrabal korábbi műveiben, *A szép Poldi*ban és *A szépséges Poldi*ban, az eposzban is megtalálható a *Harlekin millió*nak dala: „Csak a fürdőszoba rácsos ablakának párkányán feküdt annak a féltőrült fegyencnőnek a feje, aki arra fülelt, hogyan szól a verklin a lövölde felől a harlekin milliói” (*A szép Poldi*), „A szerencsétlen a lövölde színes nyomatokkal teleregasztott verkljét hallgatta könnyes szemmel” (*A szépséges Poldi*), és ezekben a szövegekben is valamiféle emlékjelként, reményfoszlányként jelenik meg egy olyan térben, amely el van zárva a külvilágtól.

Ez a dal a mozi nagy korszakát, a hangzása pedig egyes Fellini-filmek világát eleveníti föl. Csupa vonósok játszáka, hangzása azokhoz a darabokhoz hasonló, melyek Chaplin *Rivaldafényét* kísérték végig, vagy a Toulouse-Lautrec életéről szóló filmet, „szerelmi jelenetek, vallomások, csókok kísérezeneje volt”.

A másik meghatározó zene, amely szerepet kap a műben, Debussytól az *Egy faun délutánja*. A *Zsebcsel*ekben így beszél róla Hrabal: „imádtam az *Egy faun délutánját*. Akkoriban, húszévesen, imádtam Debussyt, ő valamiképpen hozzátartozott Nymburkhoz”. Ez indokolja a választását, miért hangzik el azon a délutánon, ami zenehallgatással indul, de az egész jelenet groteszk extázisba torkollik. Futnak a botladozó öregasszonyok

a zenétől révületbe eső doktor után, keresztül az otthonon, a lépcsőkön, a kerten át... „És véget ért az *Egy faun délutánja*. Holoubek doktor úr felocsúdott, felemelte a hangszedőt, és csak állt megrendülten, döbbsenten, tekintete hitetlenkedve bolyongott a teremben, az öregasszonyok csüngtek rajta a szemükkel, és igen, láttam, hogy a doktor úr egy faun, hogy a nők legalábbis erre a pillanatra szépséges összhangban nimfákká változtak.” Erre a frenetikusán megírt eseménysorra rezonál Csehy a versben: „és mi az, amire ilyenkor a száraz / létezés vágyik, ha nem egy kis önkívület, / valami betegség, valami spontán, barokk, / vagy egyenesen szent epilepszia”.

(Még egy rövid megjegyzés: Csehy Zoltán legutóbbi kötetében, a *Fogli d'albumban* szerepel egy *Kertek* című vers, s azonnal az jutott eszembe, mikor a fogorvos Maryskának a műfogsorához vesz mintát a szájából a gipsszel és „a rózsás ínybe ültetett gyöngyvirágok”-nak nevezi az új fogakat. Csehy versében a gyerekek mondják, „hogy a fogorvos néni virágmagokat ültet / a szájába, és ha szépen viselkedik, / pici, kis, illatos rózsák, miniatűr liliomok, / apró gyöngyvirágok nőnek majd ott”.)

„Már gyerekkorom óta csodálattal töltött el a valóság, amit nem én teremtettem, ami korábban keletkezett, mint én, aki csak arra vágytam, hogy tükrözsem ezt a valóságot, mert még a legszörnyűbb eseményekben is annyi szépséget láttam. Én mindig tökfilkó voltam, aki csörgővel sétál a napfényben, és a látszólagos bohócsipka ma is a fejemen van.” (Hogy egy másik klasszikust idézzek: *Nézd a Harlekint!*, aki eredetileg az olasz *commedia dell'arte* szolgafigurája, egyszerre játékos és brutális, vele valamilyen formán azonosul az író.) Csehy a harmadik futamban mintha erre reflektálna: „Mindig megelőztek a létezésben. / Előbb volt a borotva, mint a szőröm. / Előbb a hangszer, mint a kezem, a hangom. / Előbb volt a bor, mint a szomjam. / Előbb volt a kenyér, mint az éhem, / előbb az itt van, mint a kérem, / előbb a karácsonyfa, mint a karácsonyom, / előbb a ház, mint hogy lakni vágytam, / előbb a hal, mint a horgom, / előbb volt ruhám, mint ahogyan hordom, / előbb volt a vágy, minthogy vágyakozzam, / előbb Izolda s csak aztán Trisztán.” Mielőtt megszületnénk, már adottak a létezés kulisszái, különféle eszközök, az ünnepek jelképei, csak abban áll a szabadságunk, hogyan lakjuk be ezt a már előre berendezett játékkeret, mihez kezdünk a kellékekkel, mivé látjuk, mivé nézzük azt, ami körülvesz minket.

Hrabal mintha azért választana többnyire naiv elbeszélőket, gyermeket, bolondos asszonyt vagy hóbortos öreget, mert az ő szemükön keresztül rácsodálkozhat a világra, mániáik által megmutathatja, milyen apró cselekvésekben találják, vágyják megtalálni az élet értelmét, hogy sorsuk ne csak a halálhoz vezető út legyen. „A legszemélyesebb emberi érzések, mint a depresszió, az élet zsákutcába jutása, a magány, az elidegenedés – olyan síkra vetülnek, amely fölötté áll a személyes problémáknak, ezek a humanitás általános érdekeivel és következményével állnak kapcsolatba” – így Hrabal. Nála ezek sose az egyes emberek személyes tragédiáiként jelennek meg, hanem az emberi lét velejárójaként, amelyben valahogy mindannyian osztozunk. Alakjai azért tudnak az önsorsrontásig lelkesedni, azért ilyen szent bolondok, a végtelékig szenvedélyesek, mert így képesek megküzdeni a kínjaikkal. Rögeszmék nélkül nem lehet élni. A varázslatos *Kafkaland* végén ezt így fogalmazza meg: „Agyunkban bogarak nélkül nem lehet élni. Az embert nem lehet kizárólag a szabadságból, testvéreim. Érti?”

Harmadik futam

Görföl Tibor

HARTMUT ROSA ÉS A REZONANCIA ELMÉLETE

Önmagában véve akár triviálisnak is tűnhet az a problematika, amelynek feldolgozása korunk világszerte egyik legismertebb társadalomtudósává avatta a jénai egyetemen oktató Hartmut Rosát: a gyorsulás jelensége. A trivialis veszélyétől Rosa azért maradt mentes, mert a gyorsulást a társadalom felépítésének és folyamatainak teljes kiterjedésével összefüggésbe igyekezett hozni, és a gyorsulást kísérő problémák ellenszeréül nem a lassulást javasolta, hanem azt, amit rezonanciának nevez. „Ha a gyorsulás a probléma, akkor talán a rezonancia a megoldás” – így hangzik fő művének sokszor idézett első mondata. Szintén nem feltétlenül bátorító, hogy első megjelent írásaiban Rosa azt állítja, a késő modern társadalom „gyorsulási társadalomnak” tekinthető,² hiszen ezzel látszólag csupán újabb elemmel bővíti azoknak a minősítéseknek a sorát, amelyek hosszú egymásutánban kockázattársadalomnak (Ulrich Beck), élménytársadalomnak (Gerhard Schulze), hálózati társadalomnak (Manuel Castells), a sokféle választási lehetőség társadalmának (Peter Gross) vagy hasonlóan fogják fel a 20. század utolsó éveitől körvonalazódó együttélési formát. Csakhogy a gyorsulási társadalom koncepciója annyiban eltér ezektől a társadalomtudományi modellektől, hogy rámutat az alapvetőnek tekintett jelenségből (a gyorsulásból) fakadó patológiákra, és megoldást is kínál mindazokra a nehézségekre, amelyeket megállapít – természetesen magát a rezonanciát.

Patológiákról azért lehet szó, mert Hartmut Rosa alapvetően a frankfurti iskola, a kritikai elmélet képviselőjeként határozza meg magát, és számos ponton továbbfűzi a frankfurti örökséget, Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Walter Benjamin, Herbert Marcuse és Erik Fromm elemzéseit. Jogos az a megállapítás, mely szerint Rosa lényegében *A felvilágosodás dialektikáját*, Horkheimer és Adorno klasszikus művét írja tovább.³ Ahogyan az 1944-ben megjelent könyv azt ecseteli, miként fordult idővel ellenkezőjére a felvilágosodás erkölcsi és szellemi nagykorúságra vonatkozó ígérete, és miként lett a 20. század elejére második kiskorúság a remélt nagykorúságból, úgy Hartmut Rosa is abból indul ki, hogy a társadalom késő modern gyorsulása az autonómia elnyeréséről szóló modern ígéret kudarcával egyenértékű, vagyis önállóságától fosztja meg az embert, sőt totális uralmat gyakorol fölötte.⁴ A gyorsulás látszólag közhelyszámba menő emlegetése annak a felismerésnek köszönhetően válik egy széles távlatú modernitáselmélet kulcsfogalmává, hogy az idő „nem egyszerűen csak az *egyik* sajátos eleme a társadalmi valóságnak, hanem valamennyi társadalmi jelenség meghatározó összetevője”,⁵ és a késő modernitás leg-

1 Hartmut Rosa: *Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung*. Suhrkamp, Berlin, 2016, 13.

2 Hartmut Rosa: *Beschleunigung. Die Veränderung der Zeitstrukturen in der Moderne*. Suhrkamp, Frankfurt a. M., 2005, 17.

3 Lásd Werner Kutschmann recenzióját Rosa *Resonanz* című könyvéről: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 70 (2016), 614–619.

4 Hartmut Rosa: *Alienation and Acceleration. Towards a Critical Theory of Late-Modern Temporality*. NSU Press, Malmö–Aarhus, 2010, 117.

5 Hartmut Rosa: *Weltbeziehungen im Zeitalter der Beschleunigung. Umriss einer neuen Gesellschaftskritik*. Suhrkamp, Frankfurt a. M., 2013, 287.

sajátosabb vonása pontosan az idő struktúráinak változásában ismerhető fel: gyorsulás következik be a technika szférájában, vagyis egyre gyorsuló ütemben valósulnak meg a közlekedési, kommunikációs és termelési folyamatok; gyorsulás figyelhető meg általában a társadalom egészében, vagyis egyre csökken annak a stabil időtávnak, annak a „jelennek” a kiterjedése, amelyben megbízható következtetéseket lehet levonni a fennálló és várható viszonyokkal kapcsolatban; és szintén gyorsul az egyéni élet üteme, vagyis időegységenként egyre nagyobb számban kerül sor cselekvésekre és tapasztalatokra.⁶

A gyorsulás Rosa szerint nem önmagában véve visszás, hanem akkor válik problémává, ha elidegenedéshez vezet – a jénai társadalomfilozófus előszeretettel alkalmazza a marxi örökségnek ezt a fogalmát, egyebek mellett Rahel Jaeggihez kapcsolódva.⁷ Értelmezése szerint az elidegenedés olyan „sajátos formája a dolgok világához, az emberekhez és az önmagunkhoz fűződő viszonyoknak, amely nélkülözi a rezponzivitást, azaz híján van az értelmes belső kapcsolatnak”, s ezért azzal a következménnyel jár, hogy az ember nem tudja magáévá tenni a világot, amely ilyen módon mintegy „nem szólal meg”, szürke, színtelen és néma marad, s a „kiszáradt” szubjektum képtelen életteli kapcsolatba lépni vele.⁸ Rosa tehát az egyén és a világ kapcsolatát kívánja középpontba állítani, annak a meggyőződésnek a jegyében, hogy a szubjektum és a világ nem eleve adott valóság, hanem egymással való kölcsönhatásuk révén jönnek létre, s ezért a világtól való elszakadás egyúttal önmagától való elszakadást is eredményez az ember számára.⁹

A diagnózist Rosánál, mint már szó volt róla, megoldási javaslat követi. Visszatérően hangsúlyozza, hogy a különböző patológiák és szenvedések bemutatása mellett igen ritkán esik szó arról, vajon milyen irányban lehetne elindulni egy jobb élet felé, s a jó élet és a boldogság kérdése teljesen homályba vész a szociológián belül: „alig kerül szóba”.¹⁰ A jó élet kérdése a gyorsulás totalitárius vonásain kívül azért is merül fel elemi erővel Rosa írásaiban, mert a társadalmi gyorsulás paradox módon „eseménytelen unalmat” is kialakít, és a fokozódó tempó a megmerevedés, a bénultság vagy éppen az életet felemészítő időhiány és időzavar tapasztalatát is magával hozza. A rezonancia azért jelenthet megoldást az elidegenedés, az unalom, a bénultság és a folyamatos időhiány állapotára, mert lemond arról, ami a gyorsulási folyamat egyik motorja: az események ellenőrzésének, kezelésének és irányításának igényéről, és teret ad annak, ami „uralhatatlan” vagy „kezelhetetlen”. „Elevenség, érintettség és valódi tapasztalat azonban a kezelhetetlennel való találkozásból születik. Egy tökéletesen tudott, tervezett és uralt világ halott világ lenne. Ez nem metafizikai felismerés, hanem mindennapi tapasztalat: az élet folytonos

6 Uo. 190–200.

7 Lásd Rahel Jaeggi: *Entfremdung. Zur Aktualität eines sozialphilosophischen Programms*. Campus, Weinheim, 2005.

8 Hartmut Rosa: Available, accessible, attainable. The mindset of growth and the resonance conception of the good life. In Christoph Henning – Hartmut Rosa (eds.): *The Good Life Beyond Growth. New Perspectives*. Routledge, London–New York, 2017, 39–54.

9 Rosa: *Alienation and Acceleration*, 44.

10 Rosa: *Resonanz*, 37.

kölcsönhatásban zajlik aközött, ami leigázható, és aközött, ami leigázhatatlan marad, és mégis »közünk van hozzá«.¹¹

A jól élt élet kérdésével kapcsolatban Rosa alapvető meggyőződése, hogy annak függvénye, megvalósul-e „olyan sajátosan kognitív, affektív és testi világviszony, amelynek esetében a szubjektumok egyfelől megérintődnek és olykor idegrendszeri alapjukig hatolóan megrendülnek a világ valamely szeletétől, másfelől viszont maguk is válaszolva, cselekedve és hatást gyakorolva kapcsolódni tudnak a világhoz és hatékonynak tapasztalják magukat”.¹² A rezonanciának ebben a meghatározásában minden egyes szó hosszú-hosszú fejezeteket kap a fő műben: a kognitív tartalom és a világban való testi létezés éppúgy, mint a rezonáns tapasztalat passzivitása és aktivitása. Rosa három „rezonanciatengelyt” különböztet meg: a horizontális a családhoz, a baráti körhöz és a politikához köti az embert; a diagonális a tárgyak világához, a munkához, az iskolához és a sporthoz; a vertikális pedig a vallás, a természet és a művészet szférájában bontakozik ki. Óriási intellektuális teher nehezedik tehát a rezonancia egész koncepciójára, és aligha meglepő, hogy számos nyelvterületen sokrétű bírálatot váltott ki Hartmut Rosa metaforákban gazdag, az elméleti szociológia tudománytörténeti elemzéseit a hétköznapi élet triviálisnak tűnő (a sportra, a technikai vívmányokra vagy a könnyűzenére irányuló) megfigyeléseivel elegyítő, újfajta kifejezések alkotásában örömet lelő és ismétlésekben bővelkedő munkássága. A bírálatok között feltűnik az a megállapítás, hogy Rosa kizárólag a középosztály életmódjára alapozza a rezonanciával kapcsolatos elgondolásait, figyelmen kívül hagyva a gyárakban dolgozó munkásokat,¹³ mások azt kifogásolják, hogy nem mindig egyértelmű, vajon a nem elidegenedett, vagyis rezonáns viszonyok esetében ténylegesen a világ „szólal-e meg” az ember számára, vagy utóbbi csupán saját rezonanciaigényeit vetíti ki a világra, és az egész rezonanciakoncepció talán amúgy is csupán korunk visszás egységálmainak egyik megnyilvánulása.¹⁴

Egyáltalán nem magától értetődő, hogy korunk egyik meghatározó társadalomfilozófiai elméletében hangsúlyos szerepet kap a vallás – Rosánál viszont pontosan ez történik. E téren fontos szerepet játszik gondolkodásában Charles Taylor, főként a világra nyitott, a világot átengedő („porózus”) premodern szubjektivitás és a világtól elzárkózó modern én taylori szembeállítás.¹⁵ Ezen túlmenően *Demokrácia és vallás* című rövid könyve annak a vallás nyilvános szerepe iránt megélenkülő érdeklődésnek is tanúja, amelyet az elmúlt három évtizedben nem utolsósorban Charles Taylor neve fémjelzett. Miután kiderült, hogy a modernitás és a vallás összeegyeztethetlenségének jellegzetesen 20. századi tétele a 21. században már nem állja meg a helyét, hiszen a vallások nyilvános jelentősége sem Európában, sem globális összefüggésben nem szűnt meg,¹⁶ bár átalakult, élénk viták kezdődtek arról, hogy ez a nyilvános jelenlét milyen természetű lehet. E téren Taylor – egyebek mellett Jürgen Habermasszal

11 Hartmut Rosa: *A kezelhetetlen*. (Ford. Csordás Gábor.) Typotex, Budapest, 2024, 13.

12 Rosa: *Resonanz*, 279.

13 Isaac Ariail Reed: Hartmut Rosa's project for critical theory. *Thesis Eleven* 133 (2016), 122–129.

14 Dieter Thomä: Soziologie mit der Stimmgabel. *Die Zeit*, 2016. június 16.

15 Lásd erről Taylor *A Secular Age* című monumentális könyvét (Belknap Press, Cambridge, 2007).

16 José Casanova: *Public Religions in the Modern World*. Chicago University Press, Chicago, 1994.

vitázva – úgy véli, hogy egyetlen vallásos embertől sem várható el vallási meggyőződéseinek „leadása” a nyilvánosság „ruhatárában”,¹⁷ és bár Rosa vallással kapcsolatos megfontolásai javarészt megmaradnak a szubjektum és a világ tengelyénél (a nyilvános és személyközi szféra háttérbe szorításával), elgondolásai nehezen képzelhetők el Charles Taylor vallást érintő nézetei nélkül.

A következőkben a Typotex kiadó gondozásában megjelenés előtt álló *Demokrácia és vallás* zárógondolatai olvashatók; köszönet illeti a kiadót a részlet közlésének engedélyezéséért.

DEMOKRÁCIA ÉS VALLÁS

Hartmut Rosa

Ha megszületik a rezonancia, ha valóban tudunk kifelé figyelni, és belső kapcsolatba kerülünk azzal, ami eljut hozzánk, akkor megváltozunk, megváltozik a hangoltságunk, és másféle gondolatok ötlenek fel bennünk. Másként kezdjük látni a világot, és másként kezdünk gondolkodni. Ha viszont történetesen súlyos depresszió lesz úrrá rajtunk, vagy kiégünk, képtelenné válunk a rezonanciára. A rezonancia nem kognitív síkon megragadható értelmet közvetít, hiszen ezt a fajta értelmet nem érintené a kiégés. A kiégés mintegy az ellentéte a rezonanciának, olyan állapot, amelyben már képtelenek vagyunk a rezonanciára, már nem jut el hozzánk semmi, s már mi magunk sem tudunk eljutni semmihez és senkihez, nem vagyunk sem megszólíthatók, sem énhatékonyak, úgy érezzük, egész bensőnk megbénult, egyszerűen képtelen megmozdulni. Ha viszont rezonanciát élünk át, és megszólíthatók vagyunk, akkor azt is megtapasztaljuk, hogy megváltozunk: többé nem vagyunk ugyanolyanok, mint korábban, hanem tapasztalatunk folytán mások leszünk. Mint említettem, ez szorosan összefügg azzal, hogy úgy érezzük, igazán élünk.

Mindezzel kapcsolatban ugyanakkor az a legfontosabb, hogy ezt a pillanatot nem lehet kikényszeríteni. Vehetünk drága jegyet a legjobb koncertre, abban a reményben, hogy: „Na, majd ma este!” Amikor először voltam a Pink Floyd koncertjén, azt gondoltam magamban: „Ma átélem a megvilágosodást.” De valamiért nem így történt. Nem tudom, mi miatt, de unalmasnak találtam az egészet, jóllehet szinte istenkáromlásnak tűnik számomra ilyesmit mondani; hisz ők a kedvenc zenekarom, és a tagjai voltak ifjúkorom hősei. Egyébként efféle csalódás esetén általában megpróbáljuk erővel elhitetni magunkkal, hogy az egész mégis iszonyúan nagyszerű, hihetetlenül felemelő volt. Úgy vélem, minél harsányabban adnak hangot az emberek a lelkesültségüknek, annál kevesebb rezonanciát éltek át ténylegesen. A rezonanciát ugyanis nem lehet kikényszeríteni, még a legdrágább belépőjegyekkel és a körülmények legkedvezőbb elrendezésével sem. [...]

Ha viszont ezzel ellentétes esemény történik, ha valóban rezonancia születik meg, akkor átalakulásra is sor kerül. Ebben az az izgalmas (és azt hiszem, eddig nem vettem elég komolyan), hogy senki nem tudja

17 Lásd például Judith Butler – Jürgen Habermas – Charles Taylor – Cornel West: *The Power of Religion in the Public Sphere*. Columbia University Press, New York, 2011.

megmondani előre, milyen eredménnyel jár a változás. Természetesen megeshet, hogy az előadás után a kerekasztal-beszélgetésen majd arról fogok beszélni, amiről mindig is beszéltem, és pontosan tudom, mit fogok válaszolni bizonyos ellenvetésekre, hisz már százszor kerültem ilyen helyzetbe. A beszélgetés többi résztvevője talán ugyanígy jár el, azt fogják elmondani, amit már tucatszor korábban – ha így lesz, tudomásul kell vennünk, hogy a beszélgetésünk nélkülözni fogja a rezonanciát. De az is megeshet, hogy hirtelen el tudunk jutni egymáshoz, egyszer csak figyelni tudunk a másokra, és azt mondjuk: „Ezt még soha nem láttam így.” Ebben az esetben valami új fog születni, ám előre teljességgel lehetetlen megmondani, hogy bekövetkezik-e, mikor következik be, és mi sül ki belőle. A rezonancia irányíthatatlanságához tehát az is hozzájárul, hogy kiszámíthatatlan az eredménye. A rezonancia nem lesz megfelelő eszköz, ha csak az optimalizálás a cél: ha ugyanis pusztán ilyesmire törekszünk, akkor már előre hajszára tudjuk, hogy milyen végeredményt akarunk. Ezzel kapcsolatban kollégám, Hans Joas *a cselekvés kreativitásáról* beszél; az én kedvenc idevágó metaforám azonban Hannah Arendttől származik: a *natalitás* fogalmáról van szó, amelyet már említettem. Natalitásról akkor beszélhetünk, ha egyszer csak új gondolat ötlük fel bennünk, amely korábban meg sem fordult a fejünkben. Ennélfogva a rezonancia úgyszólván az új megszületésének közege. Ezt az új tartalmat azonban nem tudjuk irányítani, soha nem látjuk előre, és megjósolni sem tudjuk.

Mire van tehát szükségünk a mai társadalomban? Azt hiszem, társadalmunknak arra van szüksége, hogy elgondolkodjunk azon, megszólíthatók vagyunk-e, és át tudjuk-e élni az előre megjósolhatatlan eredményű énhatékonyságot. Az egész egyrészt beállítódás függvénye, vagyis annak kérdése, hogy szakítani tudunk-e agresszív hozzáállásunkkal, s egy pillanatra felhagyunk-e az efféle kérdésekkel: „Mire jó ez nekem? Mi a hasznom belőle? Mit akarok még elérni? Mit tudok az ellenőrzésem alá vonni? Mi nincs még a kezemben?” Talán egyenesen azt állíthatjuk, hogy mezítelennek kell lennünk, megérinthetővé kell válnunk, ami egyúttal mindig azt is jelenti, hogy sebezhetőek leszünk. Ez pedig természetesen mérhetetlenül kockázatos egy olyan társadalomban, amely versengésre épül és növekedésre törekszik. Mindenesetre legelőször is meghatározott hozzáállásra van szükségünk, bár ez a hozzáállás még nem szavatolja, hogy valóban megszületik-e a rezonancia. Megfelelő társas és anyagi terekre is szükség van hozzá.

Azt állítom, hogy a vallás valóban rendelkezésre tudja bocsátani ezeket a tereket, vagy legalábbis alapvetően az a szándéka, hogy elérhetővé tegye őket. Olyan tényezőkből épül fel, amelyek arra emlékeztetnek minket, hogy másként is lehet viszonyulni a világhoz, nem csak úgy, hogy kizárólag fejlődésre törekszünk, és mindent az ellenőrzésünk alá próbálunk vonni. Vegyük csak azt, ahogyan a vallás az időt kezeli; gondoljunk csak arra az egyházi énekre, mely így kezdődik: „A te kezében van életem ideje”, vagy gondoljunk az egyházi évre. Apám mindig azt mondta az utóbbiról: „Ez maga a teljes unalom, soha nem történik semmi, minden évben ugyanaz, kétezer éve egyfolytában.” Csakhogy erre én azt mondom: „Pontosan ez a lényeg! Semmi újítás, semmi növekedés, semmi fejlődés!” E téren az idő másféle felfogásával találkozunk, nem azzal, amely

ma uralkodik, és gazdasági erőforrásként kezeli az időt. A vallásban a térről alkotott felfogás is másféle: ha belépnek egy templomba, semmit sem találnak, amit, mondjuk így, a rendelkezési körükbe tudnának vonni, amit irányítani vagy uralni tudnának. Nincs semmi, amire az agressziójuk irányulhatna. Na jó, kivéve persze, ha gyűlölik az egyházat, és legszívesebben letépnék a keresztet a falról, mert hát persze ilyesmi is létezik. Akik viszont nem ilyen szándékkal lépnek be a templomba, olyan térbeli környezetbe kerülnek, amelyben egy pillanatra elpárolog agresszív viszonyulásuk.

A legfontosabbnak azonban az tűnik számomra, hogy az egész vallási gondolkodás, a teljes hagyomány, a legkiválóbb vallási elgondolások rezonáns viszonyok eszméjére és megvalósítására irányulnak. Erre csak nemrég jöttem rá, miután már megírtam a rezonanciáról szóló könyvemet. Vegyük csak például a *perikhóréziszt*, a Szentháromságot: e téren az Atya, a Fiú és a Szentlélek rezonáns kapcsolatával találkozunk, amely talán felénk, hívő emberek felé is rezonáns viszonyná válik. Egyszer már írtam arról, hogy a katolikus vallásban, a katolikus felekezetben vajon vannak-e olyan tényezők, amelyek rezonáns természetűek, és erre a kérdésre csak igennel tudok válaszolni. Ráadásul egészen sok efféle tényezőt fedezhetünk fel, és azt hiszem, talán többet is, de legalábbis másfélét, mint a protestantizmusban, olyanokat, amelyek jobban kötődnek az emberi testhez. Gyerekkoromban például mindig irigykedtem azokra, akik keresztet vehetnek, szenteltvízbe mártatják az ujjbegyüket, vagy imádkozhatnak a szentekhez. Ezek a mozdulatok és szertartások azon a meggyőződésen alapulnak, hogy valamiféle kapcsolatot létesítünk, rezonáns viszonyt e világgal és egy másik világgal. Valami megérint minket, s átalakító erejű hatást gyakorol ránk – ez az elgondolás érvényesül és válik tapasztalattá ilyenkor. [...]

Azt hiszem, a vallás hatalmas ereje pontosan abból fakad, hogy valamiféle vertikális rezonanciaígéretet nyújt, s azt állítja, hogy egzisztenciánk alapjánál nem a néma, hideg, ellenséges és közömbös világmindenség húzódik, hanem olyan kapcsolat, amelyet megszólítás és válaszadás kísér. Véleményem szerint ez alkotja a monoteista vallások gondolkodásának belső magvát, de alighanem másutt is felfedezhető, a hinduizmusban és a buddhizmusban például kétségkívül. De maradjunk csak a kereszténységnél: ahogyan én látom, a kereszténységnek az az alapvető meggyőződése, hogy egzisztenciánk gyökerénél nem a néma univerzum, valamilyen hűvös mechanizmus, a póre véletlen vagy akár ellenséges erő húzódik, hanem a megszólítás és a válaszadás eseménye. „Neveden szólítottalak, enyém vagy.” Ha ez nem rezonáns megszólítás, akkor semmi sem az. Valami megszólított, valakinek fontos vagyok. Vagy gondoljanak csak arra a kijelentésre, hogy „az élet leheletét leheltem az orrodba”. Mérhetetlen sok efféle kép található a Bibliában, s ezért értelmezésem szerint a Biblia teljes egészében olyan dokumentum, amelyben emberek azért kiáltanak, emelik fel a hangjukat és könyörögnek, hogy hallgassák meg őket, rezonanciára leljenek, és visszhang érkezzon hozzájuk, miközben a csillagok néma világa terül el előttük.

A Biblia, a hit, az egyház egyetlen válasszal szolgál, egyetlen ígérettel, mégpedig azzal, hogy van valaki, akinek *te* fontos vagy, aki megszólított

téged, és hall is *téged*, jóllehet itt és most nem érzékelhető közvetlenül. Önmagában véve a rezonancia lényegénél fogva irányíthatatlan (még egyazon térben elhelyezkedő emberek között is), az imént éppen erről beszéltünk; a legfontosabb azonban az az ígéret (vagy perspektíva?), hogy rezonáns kapcsolatban létezőnk. Ennek nyomán átérezhető, fizikailag is látható rezonanciatengely alakul ki, például akkor, ha imádkozunk; az imádságban testileg is érzékelhetővé válik, amiről beszéltem. Ezzel kapcsolatban szociológiai szempontból felmerült bennem a kérdés: „Ha valaki imádkozik, tulajdonképpen kifelé vagy befelé fordul?” És arra a bámulatos felismerésre jutottam, hogy egyszerre mindkét irányba! Ilyenkor rezonanciatengely alakul ki létünk alapjából kiindulva. Ott, egzisztenciájának gyökerénél az imádkozó ember kapcsolatban áll az átfogó Másikkal (hogy Karl Jaspers kifejezésével éljek). Egzisztenciánk lényege nem más, mint rezonáns kapcsolat.

Ez pedig nem csupán teológiai elgondolás, hanem valóra váltható vallási életgyakorlat. Gondoljunk csak például az úrvacsorára. Az istentiszteleten egyszerre három rezonanciatengely alakul ki: az emberek között, az emberek és a dolgok között, az emberek és az átfogó Másik között – ilyenkor *communio* születik meg, kapcsolat születik az emberek között, akik az átfogó egésszel is kapcsolatba kerülnek. Nem az a kérdés foglalkoztat, hogy racionális dolog-e a hit, bizonyítható-e Isten létezése, magyarázatot ad-e a Biblia a világra, Isten igéje-e a Biblia, vagy más hasonlók. A szociológia eszközeivel nemcsak hogy nem tudok választ adni ezekre a kérdésekre, de még csak értelmesen föltenni sem tudom őket. Az a kérdés foglalkoztat, hogy a vallási gyakorlat nyomán vagy vallásosan élve milyen viszonyba kerülnek az emberek a világgal. Ezért azzal szeretném befejezni, hogy a vallás olyan erővel rendelkezik, olyan eszméket tárol magában, olyan rituális eszköztára van, olyan énekeket, mozdulatokat, tereket, hagyományokat és cselekvésformákat bocsát rendelkezésre, amelyek érthetővé teszik, mit jelent megszólítotttnak lenni, átalakulni, rezonanciát átélni.

Ha *ezt* elveszíti a társadalom, ha megfélemedezik *erről* a kapcsolati lehetőségéről, akkor végérvényesen a pusztulás útjára lép. Ezért arra a kérdésre, hogy a mai társadalomnak szüksége van-e még az egyházra vagy a vallásra, csak az lehet a válasz, hogy – igen!

LAURENCE FREEMANNEL

A 20. században a keresztény közösségek mintha újra felfedezték volna a szemlélődő hagyományt, és a katolikus egyházon belül is számos helyütt a szemlélődő életstílus reneszánsza köszöntött be. Ön szerint kik voltak e reneszánsz meghatározó alakjai, és milyen mozgatórugói voltak e folyamatnak?

A 20. században az egész kereszténység egyik legfontosabb, de a katolikus egyház szempontjából kétségkívül a legjelentősebb esemény a II. Vatikáni zsinat volt. Nagyon érdekes, hogy felülről, a pápától kiinduló kezdeményezés nyomán valósult meg, s bár nem mindenki támogatta, a pápa tudta, hogyan kezelje a nehézségeket. Ugyanakkor a zsinat elején javarészt azt várták a pápától, hogy ítélje el a modern világot és a demokráciát, az új jelenségeket és az új gondolkodásmódokat. XXIII. János viszont világossá tette, hogy ez a zsinat nem elítélésekről fog szólni. Az elítélések korszaka ugyanis véget ért. Inkább új ablakokat nyitott ki, és ezt *aggiornamentónak* nevezte. Úgy vélem, szerencsés innen kiindulnunk, ha meg akarjuk érteni a 20. századi történéseket. Rendkívül megragadó eseménnyel van dolgunk, hiszen senki nem számított arra, hogy ebben az életkorban a pápa efféle belső forradalmat fog meghirdetni. Csak azért történhetett így, mert nyitott volt a Szentlélekre, s megértette, hogy a katolicizmus intézményi és teológiai légköre számos tekintetben beszűkült és steril lett. Szintén érdekes, hogy a zsinaton megszülető dokumentumok háttérében sokszor olyan teológusok és más személyek álltak, akiket korábban hallgatásra ítelt az egyház. A zsinaton valóban megtörtént, amit Jézus ígért, amikor arról beszélt, hogy a Szentlélek az idők végezetéig velünk lesz, és eszünkbe juttatja, amit elfelejtettünk. A zsinat olyan volt, mint egy szököár: hatalmas belső forradalom zajlott ekkor az egyházban. Nem hiszem, hogy a történelem során bármikor történt volna hasonló: megesett volna, hogy egy olyan hatalmas és régi intézmény, mint a katolikus egyház, kész lett volna ilyen rendkívüli mértékű önkritikára. A zsinat természetesen törésvonalakat is eredményezett, és ezek következményei máig körülvesznek minket.

Ami a kontemplatív életforma megújulását illeti, Thomas Mertonnak kiemelkedő szerepe volt abban, hogy a keresztények tudatára ébredjenek annak, mennyire jelentős kontemplatív hagyományuk van. A megújulás Merton élettörténetén belül is lejátszódott, hiszen Merton eleinte meglehetősen szűklátókörű volt a spiritualitás terén, ám fokozatosan kitágult a látótere. Ahogyan pedig egyre mélyebben megismerte (és másoknak is bemutatta) az egyház kontemplatív és misztikus dimenzióját, egyúttal a más vallásokkal folytatott párbeszédre is egyre nagyobb készséget mutatott. Akárcsak az egyházban, Merton élete során is egymással párhuzamosan halad az elmélyülés és a kitágulás folyamata. Ezt az elmélyülést és kitágulást természetesen mások is előmozdították, például Hans Urs von Balthasar, Teilhard de Chardin, aki természettudósként és misztikusként egyaránt óriási hatást gyakorolt, Yves Congar és Henri de Lubac. Mindannyian rendelkezésre álltak ebben a kiemelt történelmi pillanatban ahhoz, hogy hozzájáruljanak az egyház nyitottságához.

Laurence Freeman
1951-ben született
Angliában.
Oxfordban végzett
irodalomtudományi
tanulmányai után
belépett a bencés
rendbe, és 1975-től
a szintén bencés
John Mainnel
közös meditációs
központot hozott
létre Londonban.
1977-től a montreali
főegyházmegye
kérésére bencés
perjelséget alapítottak
Montréalban, ahol
laikus katolikusokat
vezettek be a
szemlélődő életbe.
Ennek nyomán
született meg
1990-ben a World
Community of
Christian Meditation
(WCCM: A Keresztény
Meditáció
Világközössége),
amelynek a mai napig
Laurence Freeman a
vezetője, Bonnevaux
központtal, ahol a
bencés regula szerint
élő szemlélődő
közösség is működik.
Számos könyve közül
magyarul olvasható:
Belső fény. A tiszta
imádságként végzett
meditáció (2019);
Csendbe hívogató szó
(2024).

Legyen szabad még megemlítenem ebből az időszakból Cipriano Vagaginit, aki liturgiatudományt tanított a zsinat idején éppen Rómában tanuló John Mainnek. John Main számára rendkívül izgalmas és felvillanyozó volt, hogy közvetlen közlelől figyelhette a Rómában zajló eseményeket. Aztán maga is a kontemplatív hagyomány egyik nagy tanúja, képviselője és tanítója lett, akárcsak ezzel egyidőben Thomas Keating és mások. Az egész tehát, ahogyan említettem, a Szentlélek műve volt, aki mindig az egység jegyében, de hatalmas sokféleséget magában foglaló egység jegyében cselekszik – ebben a hatalmas és egységes megújulási folyamatban is olyan emberekkel találkozunk, akik a saját tapasztalatuk alapján beszéltek, vagyis egyediek és egymástól különbözők voltak, ahogyan az összes misztikus is különbözik a többitől. Nemcsak a hivatalos formulákat mondják fel, hanem mélységesen mély személyes tudásuk alapján beszélnek, ugyanakkor a hagyományt követve, a hagyomány nyomdokain.

Véleménye szerint mi változott meg e folyamat hatására? Mennyiben gondolkodunk másként? Mennyiben van jelen másként a katolikus hívő közösség a világban?

Azt hiszem, az önbizalmunk alapja változott meg. A felvázolt folyamat előtt a katolikus önbizalom azon az elgondoláson alapult, hogy nálunk vannak a mennyország kulcsai, úgy, ahogyan egyetlen másik egyháznak sem, és az ellenőrzésünk alatt is tudunk tartani mindent, ami a mennyországgal kapcsolatos. Ez a fajta önbizalom pedig végül önpusztítóvá vált, mert nem volt nyitott a tényleges valóságra. Úgy vélem, abban is megváltoztunk, hogy alázatosabbak lettünk, az önbizalmunk pedig már inkább a valódi és a valósággal összhangban lévő evangéliumi értékeken alapul.

A zsinattal megkezdődő változások nemcsak az egyház életére hatottak ki, hanem az egyház kontemplatív gazdagságának újraéledését is eredményezték; megújultak a szemlélődő rendek, és közben az egész szemlélődő élet is megújult, mert mindenki számára hozzáférhetővé és megismerhetővé vált a szemlélődő rendekben felhalmozódott tudás – ami olykor zavarba is hozta magukat a rendeket. VI. Pál pápa kifejezetten megérte Thomas Mertont (akivel hosszú éveken át leveleket váltott), hogy behatóbban ismertesse meg az egész egyházzal a monasztikus szemlélődő hagyományt. Akkoriban ez rendkívüli kezdeményezés volt a pápa részéről.

Miközben széles körben ismertt vált a szemlélődő hagyomány, egyidejűleg paradox módon az is megmutatkozott, hogy a kereszténység, az evangélium, Jézus tanítása és példája a társadalom átalakítását célozza, s a béke és az igazságosság tevékeny előmozdítását igényli. Tudatosult tehát az egyházban, hogy nem szabad elszigetelt elefántcsonttoronynak maradnia, ahonnan ítéleteket szórhat a világra, amelyet alapvetően elutasít, arra várakozva, hogy végre mindenki megtérjen hozzá. Egyszerre ment végbe tehát a kontemplatív ébredés és az evangélium társadalmi vetületének felismerése. Ez paradoxnak tűnhet, de hát pontosan ennek találkozunk Jézus tanításában és életpéldájában.

bössé teszi, lényegében önmagába zárja az embert. Szintén közkeletű elképzelés, hogy a szemlélődés csak néhány kiválasztott, esetleg néhány szerzetes osztályrésze. Konzervatívnak tekinthető körök a hit tisztaságát is féltetik a kontemplatív kereszténységtől. Ön mit gondol arról a gyanúról, hogy a szemlélődésnek passzivitás, elitizmus vagy a hit beszennyeződése a mellékhatása?

Úgy rémlik, a kora újkorban minősítették eretnekségnek a kvietizmust. A tudósok mára persze kiderítették, hogy a kvietisták elítélését téves elképzelések vezérelték: valójában nem állították azt, aminek a képvelete miatt az egyházi hatóságok elítéléssel sújtották őket. Előítélet mozgatta tehát őket. Hasonló előítélettel találkozunk, amikor az Ön által említett elképzelések kapnak lábra a szemlélődéssel kapcsolatban. Az efféle előítéletek sokszor a hatalom és az ellenőrzés igényével függenek össze, és akik ily módon elítélik a szemlélődést, egyszerűen csak tudatában vannak annak, mennyire veszélyes lehet: veszélyes, mert megváltoztatja az embereket, megváltoztatja az intézményeket, és átalakítja azt, ahogyan a világot érzékeljük. Jóllehet a tudat átalakulása, vagyis a *metanoia* a keresztény tanítványság legfontosabb összetevője. Sokszor elmondjuk, hogy meg akarunk változni, töredelmesek akarunk lenni, másként akarjuk látni a dolgokat, és tiszta szívet akarunk, de hiába mondogatjuk, valójában nem nagyon engedjük, hogy meg is történjen mindez, mert annyira fenyegető veszélyt jelentene a *status quo*-ra. Teológiai táboroktól és társadalmi helyzetűtől függetlenül nagyon sokan be tudnának számolni ugyanis arról, mennyire megváltozott a tudatuk és a magatartásuk attól, hogy valamilyen szemlélődő gyakorlatot kezdtek folytatni, valamilyen szemlélődő útra léptek. És közben egyáltalán nem utasítottak el semmilyen lényeges teológiai igazságot, és nem vetették el a többi imaformát. Sokszor elmondjuk, hogy a meditáció nem helyettesít más imaformákat, és megrögzött konzervatívok éppúgy végezhetnek meditációt, ahogyan egészen formabontó személyiségek is vonzódnak hozzá.

Egyszer egy pap elmesélte, hogy amikor a plébániájára került, már működött ott egy kisebb keresztény meditációs csoport. Nem szüntette meg a csoportot, de nem különösebben érdekelte, és nem is támogatta, inkább csak kinevelte a tagjait. Csak úgy emlegette őket, hogy „az én kis köldök-nézőim” (mert kvietisták, csak magukkal törődnek, és nárcisztikusak). Sajnos ez a viszonyulás általános volt a papság részéről. Olyan pappal is találkoztam azonban, aki meditációs kurzusokat szervezett. Hatalmas örömet jelentett számára, hogy idős fejjel felfedezte a meditációt. Papnövendék korában ugyanis nagyon érdekelte az egyház kontemplációval kapcsolatos tanítása, és szerette volna behatóbban megismerni, de a lelkivezetője azt mondta neki, hogy ilyen érdeklődéssel nem a szeminárium-ban van a helye, hanem monostorban – papként ugyanis nem foglalkozhat ilyesmivel. Mára más sok minden megváltozott ezen a téren, de azért még közel sem minden. Különböző nehézségek és sok-sok szenvedés hatására számos pap felfedezte a kontemplatív hagyomány értelmét, és belátta, hogy mindenki számára elérhető. Ahogyan a zsinat is mondta: senki sincs kizárva az életszentség teljességéből. De közben az is megfigyelhető, hogy az új nemzedékek nem egyszer megismélik az előző nemzedékek maga-

tartásmódját, és elmarasztalják a kontemplatív életformát – mert valami konzervatívabbat akarnak. Esetükben valójában persze nem is beszélhetünk konzervativizmusról, mert nem őriznek meg semmit, hanem csak tönkreteszik az egyház szövetét. De hát az egyház mindig is sokszínű és mozgalmas hely volt, és ha megvizsgáljuk az Újszövetség teológiáját, azt láthatjuk, hogy már jelen vannak benne az összes későbbi vita csírái.

Talán szabad megemlítenem még egy előítéletet: az egész még bizonyultabb lesz attól, hogy néha komoly ellenérzést szül a távol-keleti hagyományok pozitív értékelése. Az Ön tanítása szerint a szemlélődő imádságban fontos szerepet játszik egyetlen szó folyamatos ismétlése, és ezt a szót Ön mantrának nevezi. Ennek hallatán egyesek nyomban szinkretizmust kiáltanak, és hallani sem akarnak az egészből.

Az ilyen hozzáállás mindig nagyon szomorú. „Te Izrael tanítója vagy, és nem érted?” De meg kell néznünk, mi rejlik a keresztény meditáció elutasításának hátterében. Ha valaki bizonyos előítéletek hatására vagy a *mantra* szó miatt elveti, vajon mi rejlik a háttérben? Azt hiszem, nagyrészt az, hogy nem ismeri a szemlélődő hagyományt, amely a mai napig igen mélyen gyökerezik az egyház bizonyos részeiben. Nemcsak egyszerűen csak ismerethiányról van szó, hanem arról, amit az angol *habitude*-nak, megrögzött, de akaratlagosan megrögzött hozzáállásnak nevez: a keresztény meditáció bírálói sokszor akaratlagosan tudatlanok, szándékosan nem is akarják megismerni a kontemplatív hagyományt. Néhány évvel ezelőtt a keresztény meditáció gyakorlatát kezdtük tanítani Brazília számos városában, amiben elevenen támogattak a helyi bencés közösségek. De az egyik szerzetes, aki meglehetően excentrikus volt, és sok követője is volt bizonyos konzervatív egyházi körökben, támadást intézett a keresztény meditáció ellen, és heti rendszerességek jelentetett meg kritikus írásokat. Beszélgetést kezdeményeztem vele, és bár nem volt könnyű szót értenünk, annyit megértettem, hogy az a benyomása, az egész a New Age-típusú vallásosság körébe tartozik. Erre azt mondtam, hogy a mi tanításunk John Maintól származik, aki szentháromsági horizontú teológiát dolgozott ki, de megkérdeztem, miért ez a véleménye, mire azt felelte, hogy John Main kristályokról beszél. Elő is vette John Main egyik könyvét, és rámutatott az egyik oldalra, ahol John Main arról beszél, hogy mielőtt szerzetes lett volna, katonaként a híradós egységénél szolgált, és amikor kvarckristályok kerültek a rádiókba, sokkal könnyebben meg tudták állapítani az ellenség pozícióit – és meditáció közben az imaszavunkat vagy a *mantrát* mondván mi is olyanok vagyunk, mint a kvarckristály: könnyebben rá tudunk hangolódni Krisztus szellemiségének hullámhosszára. Felolvastam hát az egész szakaszt, mire a kritikus szerzetes nagyot nézett, hiszen nem olvasott túl sokat a könyvből, csak a „kristály” szó ütötte meg a szemét. Igen nagyfokú tudatlansággal és sokféle előítélettel találkozhatunk tehát, amely megakadályozza, hogy érdemi párbeszéd alakuljon ki.

Nem vonható kétségbe, hogy az a keresztény meditációról szóló tanítás, amelynek az alapjait John Main fektette le, mi pedig továbbépítettük, Johannes Cassianus teológiájában gyökerezik, különösen *Az egyiptomi szerzetesek tanításának* X. könyvében, ahol arról a rövid szövegről (for-

muláról) beszél, amelyet szüntelenül ismételnünk kell a szívünkben, lemondva gondolkodásunk és képzelőerőnk minden gazdagságáról, hogy rövid úton eljussunk a lelki szegényégre, amely elvezet a szív tisztaságához. Így kell imádkoznunk, ha jól és ha rosszul megy a sorunk, vagyis akkor, amikor örömlenket leljük benne, amikor békés és nyugodt minden, de akkor is, amikor viharok dúlnak bennünk, vagy szárazságot érzünk. Ezer évvel Cassianus után ugyanezt hirdeti A *Megnemismert felhője*, és természetesen ugyanezzel találkozunk az ortodox hagyományban, amely szerint a Jézus-ima ismétlése elvezet a *hészüchiára*. Egy alkalommal Kallistos Ware metropolita vezette a John Main Seminart, és a szív imájáról beszélt a keleti egyház szempontjából. Arra a következtetésre jutott, hogy ez a keleti hagyomány ugyanazt tanítja, bár más kifejezésekkel, amit Cassianus és John Main. Csak azokkal az emberekkel nehéz érdemben beszélni, akik nem is akarják, hogy meggyőzzék őket.

Beszélgünk most már a szemlélődő út pozitív vetületeiről. Mi történik azokkal, akik elkezdenek járni ezen az úton? És mi indítja az embereket arra, hogy szemlélődő életstílusnak szenteljék magukat?

Nem hiszem, hogy általános választ lehetne adni erre a kérdésre, hiszen mindenkinek megvan a maga egyedi története. Annyit azonban talán el lehet mondani, hogy az, akit vonzani kezd valamilyen szemlélődő életforma és gyakorlat, összhangban van emberi fejlődésének belső törvényeivel. Nemcsak arra érzünk készletést magunkban, hogy éljünk és életben maradjunk fizikailag vagy intellektuálisan, hanem másféle erő is vonz minket, amely nem más, mint Isten jelenléte bennünk: vezérel minket, s arra indít, hogy teljesítsük be emberi sorsunkat, azaz kerüljünk egységbe Istennel. Egyetlen ember sem vonhatja ki magát ez alól az erő alól. Csodálatos és örömteli ez a vonzás, de meg is nehezíti a dolgunkat, hiszen elköteleződést kíván, annak elfogadásával együtt, hogy idővel meg fogunk változni. Hogy miként változunk meg, s vajon ki tudunk-e tartani ebben a változási folyamatban, az mindig egyéni szinten dől el. Ettől függetlenül mégiscsak magában az emberi természetben gyökerezik a változás és a növekedés igénye, annak vágya, hogy kitáguljon a tudatunk, s így Krisztus alakot tudjon ölteni bennünk, hogy megismerhessük, szerethessük és szolgálhassuk Istent, s mindörökre boldogok legyünk vele.

Ma sok-sok olyan ember is átérzi ezt a vonzást, ezt a készletést, aki nem részesült vallási nevelésben. Az egyik amerikai jezsuita egyetemen immár tizenöt éve meditációs és vezetési gyakorlatokat tanítunk, s a meditáció és a vezetési képességek kapcsolatával foglalkozunk. Nagyon sokféle hallgatóval kerülünk kapcsolatba, többnyire olyanokkal, akik gazdálkodást és menedzsmentet tanulnak. Egyszer a szemeszter elején hozzám lépett egy igen öntudatos amerikai diák, és elmesélte, hogy korábban a haditengerészetnél szolgált, s aki egyszer tengerészgyalogos volt, mindig az is marad, a valláshoz meg semmi köze. Biztosítottam róla, hogy reményeim szerint azért javára fog szolgálni a kurzus. Két héttel később ismét hozzám lépett, és azt mondta, mivel igen figyelmeztett ember, reggel és este húsz-húsz percet meditál, de még soha nem érzett semmit; előző este viszont a felesége azt mondta neki: „tudod, Jim, nem szabad abbahagy-

nod a meditációt, mert az elmúlt napokban sokkal könnyebben ki lehet jönni veled; ha beszélünk, figyelsz ránk, és nem lógsz állandóan a mobilodon”. Ezek a szavak valóságos *metanoiát* váltottak ki a fiatallemberről: olyasmit mondott neki élete legfontosabb embere, amiről fogalma sem volt magával kapcsolatban. De ez még nem minden. A kurzus keretében bemutatjuk a szemlélődő imádság hagyományát, majd a meditációval kapcsolatos természettudományos eredményeket is ismertetjük. A diákoknak dolgozatot kell írniuk valamelyik témakörrel kapcsolatban, de Jim másról akart írni: a lélek sötét éjszakájáról. Önálló kutatásokat végzett, és jobb tanulmányt írt, mint amire a legtöbb teológus képes lenne, mert biztos volt benne, hogy a szemlélődő imádság óhatatlanul elvezet a lélek sötét éjszakájához. Jó tudnunk tehát, hogy nem mindenki tudatosan jut el ehhez az imádsághoz, nem azért, mert el akarja mélyíteni a hitét, és közelebb akar kerülni Krisztushoz, hanem vannak, akik mindenféle előzmény nélkül jutnak el ide, mint a vámosok és a bűnösök az evangéliumban; Jézus sem csak a farizeusokkal és az írástudókkal foglalkozott.

De még egy fontos különbség van: a technika nem ugyanaz, mint a fegyelmezett rendszeresség. A technika olyasmi, amit az ember kézben tud tartani, és ki tud hozni belőle valamit. Mérhető, és ellenőrizhető. A fegyelmezett rendszerességet az ember szeretetből vállalja, azért, mert tanulni akar, és rendre vágyik. Ugyanígy különbséget lehet tenni a meditáció jótéteményei és gyümölcsei között. Pozitív hatásai közé tartozhat a vérnyomás csökkenése, a jobb alvás, a stresszszint és a szorongás mérséklődése, de lehet, hogy valaki jobban kijön a feleségével. A gyümölcsöket viszont nem lehet ugyanígy mérni: ilyen a szeretet, az öröm, a béke, a türelem, a szelídség, mindaz, amiről Pál a Galata-levélben beszél. Bár a pozitív hatások nem is választhatók el a gyümölcsöktől, a vallásos emberek megértik, hogy a meditáció gyümölcsei egész személyi valójukat átalakítják, míg a nem vallásos embereket valószínűleg csak a mérhető eredmények érdeklik.

Mindenesetre meggyőződés, hogy az egyháznak mindenkit meg kellene tanítania a szemlélődésre, mert a szemlélődés úgy érteti meg az evangélium lényegét, hogy az mindenkihez közvetlenül eljut. Minden plébániának a szemlélődés iskolájaként kellene felfognia magát. És ha bárki csatlakozni kívánna a plébánián működő szemlélődő imacsoporthoz, semmiképpen sem lenne szabad elutasítani. Ha történetesen nem hívő, elég annyit mondani neki, hogy „mi így imádkozunk, ha szeretnél, csatlakozhatsz”. Ily módon az egyház utat tudna mutatni ehhez a mélységesen gazdagító emberi tapasztalathoz, amelyre végső soron Jézus tanítványaiként teszünk szert.

Ami a tanítványságot illeti, Ön gyakran beszél arról, hogy a szemlélődő imádság révén Krisztus „gondolatiságát”, „látásmódját”, „szellemiségét” sajátítja el az ember. Mi a lényege ennek a látásmódnak, és hogyan tapasztalható meg?

Krisztus látásmódja nem más, mint Krisztus tudata, amelyet élete, halála és feltámadása alakított olyanná, amilyen. A tudat mindig az egész személy tudata, azonos azzal, ami a személyt alkotja: a testével, az értelmé-

vel és azzal a titokkal, amelyet léleknek nevezünk. Egyik ilyen dimenziót sem lehet pontosan meghatározni, még csak a testet sem, hiszen ma már tudjuk, hogy az anyagvilág egészen más, mint amilyennek Isaac Newton gondolta. E tekintetben nagyon sokat tanultam Charles Taylortól, a filozófustól, aki egyben katolikus is, és a modern én gyökereiről szóló könyvétől (1989) a szekularizálódásról szóló könyvének át (2007) a romantikus költészetnek szentelt legutóbbi könyvéig (2024) rendkívül sok vetületét és tényezőjét megvilágította ennek a kérdésnek. A költészetéről szóló könyvének *Cosmic Connections* [Kozmikus kapcsolódások] a címe, és részben arról értekezik, hogy a modern ember javarészt elveszítette azt az egészhez fűződő – az életnek értelmet, mélységet és célt adó – kapcsolódást, amelyet oly erőteljesen jelenített meg a romantikus költészet és zene. Krisztus tudatában egészen különleges módon van meg ez az egyetemes kiterjedés, hiszen Krisztus emberségének és isteni természetének egész kiterjedését magában foglalja. A krisztusi tudat pedig megdicsőült tudat, Isten egész teljessége jelen van benne. Mi ezzel a megdicsőült tudattal vagyunk kapcsolatban, és azt reméljük, hogy mi magunk is meg fogunk dicsőülni, azaz olyan tágasságba fogunk jutni, amely mindent meghalad, amit jelenleg fel tudunk fogni. Végső soron ez az ember rendeltetése. Krisztus arra hív minket, hogy tudatosítsuk magunkban ezt a távlatot, fogadjuk el, és bocsátkozunk bele abba az átalakulási folyamatba, amely efelé vezet. Krisztus tudata egyre inkább jelenvalóvá válik számunkra, ahogyan fokozatosan átalakulunk: miközben növekedünk és változunk, miközben egész személyünk kitágul, egyre inkább tudatára ébredünk Krisztus jelenlétének, aki semmire sem kényszerít minket, s nem foszt meg sem a szabadságunktól, sem az identitásunktól.

Ugyanakkor Ön nemcsak egyéni vonatkozásban beszél erről a folyamatról, hanem a tanításában a közösségben végzett szemlélődő imádság fontossága is hangsúlyos. Mi a különbség az egyéni és a közösségi imádság között?

Természetesen nem csupán arról van szó, hogy az egyik esetben az ember fizikailag egyedül van, míg a másik esetben mások is körülveszik fizikailag. Valójában paradox jelenséggel állunk szemben. Ha valaki nem igazán imádkozik, hanem csak üldögél, az életéről töpreng, kissé talán el is bóbiskol, vagy a problémáit boncolgatja, akkor valóban egyedül van. Ha viszont valóban imádkozik, azaz igyekszik megnyitni a Lélek bennünk végzett imádságára, ha (ahogyan a korai szerzetesi hagyomány tanította) félrete teszi a gondolatait, vagyis nem küzd a gondolataival, hanem elengedi őket, s egyszerűen csak igyekszik teljes valójával nyitott lenni Isten jelenlétére, ha tehát tiszta imádságot végez, ha szemlélődő imádságot végez, akkor fokozatosan elszakad önmagától, eltávolodik bezárkózó tudatától, vagyis nem az lesz a legfontosabb számára, hogy miben különbözik és hogyan különül el másoktól, hanem felfedezi, hogy Krisztus testéhez tartozik, s közösségben van az emberiség hatalmas valóságával és a kozmosz mérhetetlen hálózatával. Aki tehát valóban imádkozik (vagyis még csak azzal sem foglalkozik, hogy imádkozik, elvégre a korai szerzetesi hagyomány szerint nem is imádkozik igazán, aki tudatában van annak, hogy éppen

imádságot végez), óhatatlanul belátja, hogy nincs egyedül. Egymaga van, de nem egyedül.

Pszichológiai és spirituális egészségünk szempontjából igen fontos, hogy különbséget tudjunk tenni az egyedüllét és a magány között. Ma egyre többen szenvednek a magánytól, a depressziótól, különböző mentális betegségektől, és öngyilkosságot is egyre többen követnek el, sokszor fiatalok. Hogy miért, mert már nem tudjuk, mi a különbség az egyedüllét és a magány között: az előbbi arra ad módot, hogy felfedezzük egyedi önmagunkat, az utóbbi esetében viszont bezárkózunk elszigeteltségünk poklába. Az egyedüllét ad tehát gyógyírt a magányra. Ezért fontos, hogy gyerekeket is megtanítsunk meditálni – egészen fiatalok körében is járványszerűen terjednek ugyanis a mentális betegségek.

Amikor pedig másikkal együtt imádkozunk, a jelenlétük és a hozzájuk fűződő viszonyunk, a közöttünk lévő lelki barátság támaszt nyújt számunkra. Akik együtt imádkoznak, segítséget nyújtanak egymásnak abban, hogy elsajátítsák a magánytól különböző egyedüllétet. Valódi egyedüllét nélkül közösség sincsen, a meditáció pedig hiteles közösséget hoz létre emberek között. Szó sincs arról, hogy a közösen imádkozó emberek között egy csapásra tökéletes emberi kapcsolatok alakulnának ki, de igenis kijelenthető, hogy a kapcsolatukat mélyebb értékek és az összekapcsolódás mélyebb reménye kezdi áthatni. Éppen ezért végső soron azt mondhatjuk, hogy nincs is olyan nagy különbség az egyénileg és a másokkal együtt végzett imádság között, mert bármelyik formában imádkozunk, mindenképpen ráébredünk a többiek jelenlétére.

Ezzel a közös tudattal függ össze, hogy a WCCM programjában és az Ön tanításában igen jelentős helyet foglal el a szépség felfedezése, annak hangsúlyozása, hogy az érzékelésmód kapujának megtisztulása nyomán az ember szemé olyan szépségre nyílik rá, amelyet korábban egyáltalán nem ismert. Miért van ilyen szoros kapcsolat a szemlélődő út és a szépség között?

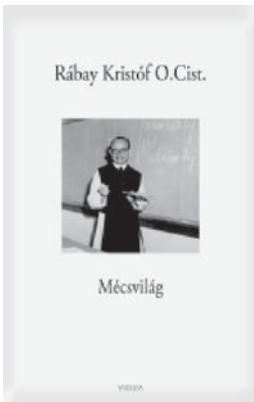
A szépséget nagyon sokféleképpen lehet megtapasztalni. Vegyük például Platónt, aki szerint a fizikai, testi szépség felől fokozatosan a szellemi szépség felé haladunk. Számomra az a legfontosabb, hogy a szépséggel kapcsolatba kerülve a résszel az egészszel kerülünk kapcsolatba. Rendkívül titokzatos eseményről van szó, mégis egészen kézzelfogható, valóságos, közvetlen és érzékelhető. A szépség megmozgat, felemel és örömmel tölt el minket. Ilyenkor kikerülünk önközpontú látásmódunk szűkös kis határai közül, és rányílik a szemünk az egészre, de legalábbis annyit megértünk, hogy az egész része vagyunk, hogy létezik az egész, és létezik Isten, akivel kapcsolatba is tudunk kerülni. Ugyanilyen hatása van a szemlélődő imádságnak is. Sok olyan művészt ismerek, aki rendszeresen meditál. A művészek egész életüket annak szentelik, hogy valóra váltsák a tehetségüket, s arra használják fel, hogy valamiképpen behelyezkedjenek az egyetemes összekapcsoltságba, és a tapasztalatát megosszák másokkal. Mivel az egyszerű imádságban, a szív imájában, a szemlélődő imádságban közvetlenül átéljük, hogy kapcsolatban vagyunk másokkal, ahhoz hasonló történik velünk, amit a szépség megtapasztalása során élünk át. Ilyenkor

pedig, ahogyan említettem, azt is felismerjük, hogy egészen egyedi személyek vagyunk, és sok olyasmi vár ránk, amit még nem ismerünk előre. Talán ezért is a gyerekeket a legkönnyebb megtanítani a meditációra. És nyilván kitalálja, hogy kinek a legnehezebb.

Valószínűleg az értelmiségieknek, azoknak, akik szellemi munkát végeznek.

Így van, az értelmiségieknek, és főként a papoknak, mindazoknak, akik azt hiszik, hogy már minden válasz a zsebükben van. Azt hiszem, Simone Weil mondja valahol, hogy mindenki ott van a géniusz, de nem mindenki tehetséges. Mindenki megvan annak a képessége, hogy igazán önmaga legyen, és belakja a saját szívét – azt hiszem, Simone Weil ezt értette géniuszon. Ha elhisszük, hogy így van, csodálatos távlatok nyílnak előttünk a nevelés és az oktatás területén, mert belátjuk, hogy minden gyerekkel annak tudatában kell bánnunk, hogy egyedi géniusz van jelen benne, jóllehet nem biztos, hogy tehetséges.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

RÁBAY KRISTÓF O.CIST.:

Mécsvilág

Rábay István Kristóf (1919–1999) Kisigmándon született. A győri bencés gimnáziumban érettségizett, majd egyéves orvosi egyetemi tanulmányok után belépett a ciszterci rendbe. Teológiai és filozófiai tanulmányait követően 1944-ben szentelték pappá. Előljárói a svájci fribourgi egyetemre küldték továbbtanulásra, ahonnan a politikai helyzet miatt nem térhetett vissza Magyarországra. Az Egyesült Államokba került, előbb Spring Bankbe, majd Dallasba.

Hosszú évekig tanított a ciszterciek gimnáziumában és a dallasi egyetemen.

Természetes szeretettel fordult az emberek felé, kimeríthetetlen jókedvvel viccelődött diákjaival, lendületesen és élvezettel tanított. Ugyanakkor nagyon szerette a hosszú imádságos sétákat, a csendes elmélkedés idejét, lenyűgözve szemlélte a teremtett világ gazdaságát. *Mécsvilág* című rövid elmélkedései feltárják előttünk gazdag egyéniségét, bölcs meglátásait az élet dolgairól, mély hitét és annak vágyát, hogy mindenben és mindenkiben felfedezzük Isten ajándékát.

Ára: 3.200 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető:

1052 Budapest, Piarista köz 1. Honlap: www.vigilia.hu

Telefon: 36-1-486-4443 E-mail: vigilia@vigilia.hu

Szilvási Zalán

1979-ben született

Budapesten.

Kisvállalkozó, akolitus,

a Sapientia Szerzetesi

Hittudományi Főiskola

egykori hallgatója.

Legutóbbi írását

2024. 12. számunkban

közöltük.

MÁS ERŐ

A víz szokatlanul meleg. Már szinte forrónak hat. Mintha évről évre melegebb lenne. Még órákkal a szertartás után is érzem halványan érintését lábfejemem. Arra vágytam én is, hogy bár a fejemet is megmosná a pap. Hogy változni tudjak. Valaki másnak az erejében.

Az autentikusság jegyében én hideg vízzel mosom és törölöm meg a családtagjaim lábát, aznap este a vacsora után. Van is csodálkozás. Csend és gyermeki kacagás. Talán nekik is maradandó élményt jelent törekvésem a sűrű gyertyafényben.

Másnap az évek óta elképzelt terv valóra váltása. Most se alkalmasabb, mint máskor, mindössze annyi a különbség, hogy idősebb lettem pár évvel, ezért kevesebb idővel és így eséllyel rendelkezem, hogy megtegyem. Ez most már épp elég a cselekvéshez. A húsvét titkába tapogatózó cselekvés segít mélyebben észlelni azt, hogy az idő természete ezen az egyetlen és évente egyszeri pénteken határozottabban megváltozik. Valahogy egyfajta belső fordulatot vesz. Lassan, de sikerül kiválasztanom az udvaron itt-ott és a kisház mögött egybegyűjtött halomból a talán megfelelő méretű és formájú fát a kereszthez.

Lóg az eső lába. Ázott a fa a kora hajnali viharos zivatartól. Majdnem olyan volt, mint az az égháború évekkkel ezelőtt, amit sosem felejték már. Ami akkor annyi fát kicsavart. Úgy mondja a tudomány, szupercella. Ritka, de egyre gyakoribb jelenség erre felé.

Faragás és fűrészelés közben elgondolkodom, hogy mit is csinálók. Vajon mire gondolhatott munkája közben az a megbízott, talán római katona, aki azt a keresztet készítette, amelyen nemsokára egy zsidó férfi fog kínhalált szenvedni? Mire gondolok én ebben a „soha még” tettemben? És mit gondolsz most Te, akire majd kétezer éve – miután holt tested átdöfve a szívedbe hatolt – azt mondta a római százados, hogy „valóban az Isten Fia” vagy? Nem találok szöveget. Útve csavarozok, így erősítem fel Tested vasgyümölcsét a fára. Autentikus. Évekkkel ezelőtt költöztünk ide, de mintha most érkeznek meg. Tavaly gyümölcstermő fát ültettem az elsőszülött lányunkért. Most keresztfát. Mindnyájunkért.

Szintén évekkkel ezelőtt hallottam a gravitációs hullámok létéről. A tudomány egyre több sejtett kölcsönhatást, rejtett összefüggést és új erőt fedez fel. Már olyan mondatokat is lehet olvasni, hogy „a világegyetem kezdeteire visszavezethető gravitációs hullámok kórusa rezgeti a téridőt”.

Mintha a Huxley-i vízió szerint megtapasztalható „csend köreinek szűkülése” is ezekben a napokban egyszerre felgyorsulna és meg is állna. Kioltódva a kör középpontjában. Valahogy úgy, mint egy vízbe vetett kő keltette fordított, visszafelé, a csobbanáspont irányába áramló hullámmozgás egy tó víztükrén. Azon gondolkodom, hogy a római katona lándzsája is egy pontra mutat. A valódi középpontra. Romboló behatolása ellenére az igazi csend és a befelé táguló rend forrását nyitja meg a világnak.

Újból érzem a tegnapi érintést a lábamon. Igen, most már tudom. Az a víz olyan meleg volt, mint a lecsorduló vér heve. Engem kell engesztelni.

Felengedni, mert a bennem némán dúló szívmenti fagyok elfeledtetik azt, hogy honnan jöttem és ki is vagyok.

Talán nem volt még húsvét, amire ennyire nem készültem volna, csak az utolsó pillanatokban. Mindössze próbáltam magam emlékeztetni a vonzásra. Kitenni magam neki. Egy új, egy más erőnek. A világ teremtése óta született legifjabbnak és egyszerre öröknek. A Krisztus eseménynek, amely hullámaival szinte láthatatlanul, szelíden van jelen, mégis minden erő felett áll. Amely szintén csak szuperérzékeny mérőműszerrel, a lélek radarján fogható be.

Számos erő feszül egymásnak ma. Pusztító erők. Az az érzésem, mintha a teremtett világba való emberi és az emberi természetbe való halált hozó beavatkozások már az idő és a tér törvényeit és annak természetét közvetlenebbül érintenék. Mintha a részecskegyorsítással az időt is felgyorsítottuk volna. Futunk utána. Mintha a változás elért volna olyan alapvalóságokat is, mint a gravitáció. Amely egyre nagyobb és már nem megtartani, hanem összetörni akar. Mint egy magába zuhanó, kihűlő, öreg csillagon.

Ettől ki védhet meg? Ő lenne az? Az, aki újjá alkot mindent? Nem újra, hanem újjá. Az Ő újjáalakítására, felemelésére és felemeltetésére várva, most döntök és a nevében új szót alkotok: *Revitáció*. Talán találó szó ez. Talán ez az a más erő, amelynek oka és forrása nem evilágból való. Amely visszaemel, visszavisz az Életbe. Az igazi nagybetűsbe. A mindennek feletti rejtettségbe, egy égi kamrába, a „mindenkit magához vonzó” szív határtalan cellájának védelmébe. Erő, amely bátorságot ad. De nemcsak a szükséges szóláshoz, hanem a hallgatáshoz és visszafogottság mezejére vezet.

Szerszámot babrálva, lehajtott fejjel jövök ki az ajtón, ezért így nem veszem észre a falnak támasztott, készülő kereszt ágát és erősen beleütöm a fejem. Csak pár pillanat múlva kapok észbe, hogy csoda történt. Szakrális klímaváltozás. Ennél sokkal kisebb kellemetlenség miatt is tudok szitkozódni. Évek óta. Most valahogy mégsem. Csak nézem a keresztet. „Feléje gravitálok”. Elindulok vissza a házba. Talán egy kis hidegvizes borogatás jót fog tenni. De még útközben, fentről elkap az eső és meggyógyít meleg, tavaszillatú hűvösével.

Kiss Attila

A MOLDVAI SZENTEK VONZÁSÁBAN

A román-moldvai szerzetesség gyökerei a 12. századig nyúlnak vissza. Évszázadokon keresztül nem szerveződtek közösségekbe a remeték, hanem elszórtan vagy remetetelepeken élték aszketikus életüket a Kárpátok észak-keleti oldalán. Az első közből épített monostort, Neamtiban, a 14. század végén alapították. A környékén számtalan monostor született, amelyek azóta is működnek, némelyikben több száz szerzetessel. Csak a közeli Varatec monostorában négyszáz szerzetes nővér él ma is. Paiszj Velicskovszkij (†1794) a 18. században igazi lelki virágzást hozott a Moldvában élő szerzetesek számára. Oroszországban született, majd Áthosz hegyén mélyítette el misztikus tapasztalatait a Jézus-imában. Ezután a neamti monostorba ment, majd hészüikhaszta élete hatására egész Moldvában megújította az aszkrétát életét. Még életében több ezren csatlakoztak közösségeihez.

Idén augusztusban avatták szentté a nemrégien elhunyt Cleope sztarecet (†1998), lelki atyjával Paiszjijel (†1990) együtt, aki a sihlai remeteségben élt. Cleope atya Sihastria monostorában élt. A román Securitate üldözése miatt 18 éven át a Kárpátok fenyveseiben folytatott remeteéletet. Amikor enyhült a diktatúra, lejött a hegyekből, és naponta tömegek keresték fel. Mindenkit fogadott, gyóntatott és tanított.

Több alkalommal láthattam és hallhattam őt. Az egyik moldvai tartózkodásom alatt egy este a kellionja előtt mentem el, odahívott magához, maga mellé ültetett, és magyarázott. Még soha nem sajnáltam úgy azt a hiányosságomat, hogy nem beszélek románul, mint akkor. Cleope atya akkor már csak szombaton és vasárnap evett egy keveset, hétköznap semmit nem fogyasztott. Nem volt beteg, hanem böjtölt.

Sihastria monostorában ma mintegy száznegyven szerzetes él. Onnan 8 kilométerrel feljebb, a sűrű fenyvesek között található az egykori remeteség, Sihla, amely ma már önálló monostor lett, 36 szerzetessel. Ennek a közösségnek a védőszentje a 1717 körül elhunyt Teodóra anya, aki rövid házasság után szerzetes lett a férjével együtt. (Ez nem ritkaság az ortodox egyházban. Pár napja itt, Sihlán az egyik testvér nagy örömmel mutatta be nekünk az édesapját, akivel együtt tették le az örökfogadalmat tavasszal.) Majd a törökök támadásai miatt a remeteségbe vonult, először egy fakunyhóba, később egy barlangba, amelyet ma is folyamatosan felkeresnek a zarándokok. Ebben a barlangban élt több évtizeden keresztül, és csak

erdei növényeket evett. A ruhája is lefoszlott róla. Ivóvizét az általa sziklába faragott kis mélyedésbe gyűjtött esővízből nyerte. A közeli Sihastria monostorában az atyák arra lettek figyelmesek, hogy kis madarak röpkölnék be a templom szentélyének ablakán, és a prozsforamorzákat felcsipegetve mindig egy irányba repülnek el. Utánuk eredtek, és az éjszaka sötétjében meglátták Teodórát, amint az isteni fény sugárzik belőle.

Néhány éve a barátaimmal együtt lefelé jöttünk gyalog Sihláról Sihastriaába. Szembejött velünk egy román zarándokcsoport. Az atya megkérdezte, hogy meghallottuk-e Teodórát, mert ő minden kérdezőnek válaszol. Én rögtön sarkon fordultam, és visszamentem a barlangba. Ott imádkoztam egy darabig, de olyan sok zarándok jött, hogy inkább felhúzódtam egy pár méterrel magasabbra. Sok kis fenyő nőtt ott ki a földből. Arra gondoltam, hogy de jó lenne néhányat hazavinni a tervezett női monostor udvarára, de nem volt nálam semmi. Jobbra néztem – és egyszer csak nejlonszatyrot vettem észre. Beleszedtem gyökerestől pár kis fenyőt, de száraz volt a föld. Gondoltam, így el fognak száradni. Balra néztem – ott meg egy ötliteres üveget láttam félig tele vízzel.

Idén nyáron Varatec monostorában is tölthetünk pár napot. Ennek a monostornak is van két helyi szentje: az alapítójuk, Varateci Szent József (†1828) és a zarándok Lázár György (Gheorghe pelearin, †1916). Utóbbi családos ember volt, akinek az otthona lelki templom volt. Naponta többször imádkoztak a feleségével és öt gyermekükkel. Gyakran böjtöltek, a szegényeknek alamizsnát adtak. Nagy vágya teljesült, amikor eljutott a Szentföldre. Ott is maradt három évig a szerzetesek között vezekelve, majd hazatérve zarándok lett, és monostorról monostorra járt. (Romániában 450 monostor van.) Még a Szentföldön történt, hogy az egyik ördögi támadás során eltűnt a cipője és a sapkája. Akkor arra kérte Istent, hogy élete hátralévő részében ne kelljen vesződni cipővel és sapkával. Az Úr meghallgatta kérését. Attól kezdve mindig mezítláb és hajadonfótt járt. Több ember is tanúskodott arról, hogy télen a nagy hóban is meleg volt a lába. Az isteni fény és a béke sugárzott arcából, amerre járt, az emberek tódultak hozzá, hogy megérinthessék. Már életében szentként tisztelték. A zsoldárokat kívülről tudta és folyamatosan mondta. Pár napja láthattuk azt a zsoldároskönyvet, amelyet állandóan magával hordott. Most a varateci monostor múzeumában látható. Hódolhattunk az ereklyéi előtt is, amelyek a monostor templomában találhatók.

Az ereklyetisztelet nagyon erős az ortodox egyház életében. Sihla monostorában a templomban

és az ereklyeszobában több száz szent csontereklyéje előtt lehet imádkozni. Több ereklye illatos műrót áraszt. Az isteni *energeiában* (erőben, kegyelemben) a szentnek nemcsak a lelke részesül, hanem a teste is. Ez a kegyelem kiárad, továbbárad a hívő ember szívébe is, főleg akkor, ha közvetlenül megérintik, leggyakrabban megcsókolják az ereklyéket. A csók a szeretet kifejezése. Fontos a személyes, közvetlen szeretetkapcsolat, amelyet például a testi érintésben élhetünk át. Amikor az ereklye vagy az ikon előtt meghajlunk, keresztet vetünk és megcsókoljuk azt, akkor ezzel kifejezzük tiszteletünket, hitünket és szeretetünket az ott jelen lévő személyek felé. Hisszük, hogy az ereklyékben és az ikonokon keresztül valóságosan jelen vannak a szentek, és valóságosan találkozunk velük.

Varetec monostorában mindhárom klasszikus szerzetesi életmód jelen van a mai napig. A koinobita (vagy cönobita), az idioritmikus és a remetei is. A központi nagy monostorépületben a közös napirend szerint élő koinobiták laknak. Közös zsolozsmájuk a templomban van. A környező kis faházakban az idioritmikus, vagyis a saját ritmus szerint élők laknak, egy-egy lelki anya és pár lelki gyermekük kis közösségében. A mai napig több remete él feljebb a fenyvesekben, kis faházakban,

amelyek néha egy barlang kitoldása gyanánt vannak ácsolva. Ők csak ritkán mennek el a templomba a közös imádságokra. Van, aki évente csak egyszer-kétszer. Imádságuk az állandó Jézus-ima, a zsolotárok és a lelki atyával vagy anyával kialakított saját kánon.

Harmincnégy éve járok a moldvai monostorokba, ahol mindig megtapasztalható a szerzetesek vendégszeretete. A szállást és az étkezést ingyen adják a pár napra érkező zarándokoknak. A moldvai monostorokban az imádság köré szerveződik az élet. Sihlán a közös zsolozsmát éjfélkor kezdik a templomban, és hajnali fél háromig tart. Rövid pihenő után reggel 7 órától délelőtt 10 óráig végzik a Liturgiát. Étkezés, munka, majd 17.30-tól 19.30-ig ismét közös zsolozsma van. Húst egyáltalán nem fogyasztanak, egész évben hétfőn, szerdán és pénteken és a négy időszakos böjtben csak zöldséget és gyümölcsöt vesznek magukhoz. A böjti időben naponta csak egyszer étkeznek. „A böjt fa az imádság tüze” – tanítják az atyák. Ők állandóan ezzel fűtenek.

A moldvai monostorokban megtapasztalható Isten országának közelsége. Ehhez kell az ott élők sok-sok imádsága, aszketikus küzdelme, az élő hagyományuk, a még élő és a már elhunyt szentek jelenléte.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

CHRISTIAN BOBIN: A hét nyolcadik napja és más írások

Christian Bobin (1951–2022) író, költő, mintegy hatvan könyv szerzője. Hazájában már-már meghökkentően népszerű. 2023-ban posztumusz kapta meg a francia irodalom legjelentősebb elismerését, a Goncourt-díjat. Írásait 40 nyelvre fordították. – Kötetünk négy írását tartalmazza: az *Egyszerű varázslat* etűdjeit, *A hét nyolcadik napja* belső beszédeit, *A házaló* prózaverseit és a *Távolodás* aforizmáit.

Ára: 3.200 Ft

MARTIN SCORSESE – ANTONIO SPADARO: BESZÉLGETÉSEK A HITRŐL

Gelencsér Gábor

FORD. BETLEN JÁNOS. HELIKON, BUDAPEST, 2025

Ha akadnak olyan hollywoodi rendezők, aki joggal beszélnek a hitről, akkor közöttük bizonyára a legelső a sorban Martin Scorsese. Nem csak azért, mert olasz bevándorlók leszármazottjaként születik New Yorkban. Nem is csak amiatt, mivel vallásos környezetben nevelkedik, ministrál, sőt papnak készül, teológiát tanul, ám végül a szemináriumból eltanácsolják. Leginkább azért, mert filmjeit áthatja a hit és a bűn kérdése. Méghozzá nem csupán a Jézus alakjának emberi vonásait és a hit(vallás) drámáját bemutató, azaz „tematikus” munkáit, a kötetben is gyakran előkerülő *Krisztus utolsó megkísértését* (1988) és az önálló fejezetet kapó *Némaságot* (2016), hanem számos egyéb művét is. Ráadásul ezekben nem várt módon kerülnek elő a vallás motívumai: a bűnözők közegeiben, mint a korai *Aljas utcákban* (1977), egy boksoló sorstörténetében az életmű határpontját kijelölő *Dühöngő bikában* (1980), az eleve elrendelés kérdéseként egy beépített ügynök és egy bandatag harcát bemutató *A téglában* (2006), vagy *Az ír* (2019) nagyívű gengsztertörténetének zárlatában, a címszereplő halálának ábrázolásakor. Hogy ez miért is alakult így, arra válaszol az Antonio Spadaro jezsuita teológussal folytatott beszélgetések füzére, valamint egyfajta epilógusként a Ferenc pápa ihletésére íródott *Egy Jézusról szóló lehetséges film forgatókönyve*.

Az 1942-ben született rendező a hollywoodi reneszánsz emblematikus alakja, a „fenegyerek” egyik legismertebb, legtermékenyebb, folyamatosan dolgozó, máig aktív tagja. Francis Ford Coppola pályafutását hosszú hallgatások, anyagi és művészi mélypontok kísérték; legutóbbi nagyszabású vállalkozása, a *Megapolisz* ugyancsak ellentmondásos. Brian De Palma életművét hullámhegyek és hullámvölgyek tagolják. George Lucas kétségtelenül filmtörténetet írt a *Csillagok háborújával*, de ez inkább produceri, mint rendezői teljesítmény. John Milius elsősorban forgatókönyvíróként jeleskedik. Egyedül Steven Spielberg életművének egyenletessége és formátuma mérhető Scorseséhez, ám Scorsese hozzá képest a hollywoodi reneszánsz európai típusú *szerzőjének* tekinthető, noha természetesen az ő munkáinak többsége is műfaji, s azon belül legtöbbször gengszterfilm. Az egyetlen kivétel talán az abszurdba hajló *Lidérces órák* (1985), ám különös

módon az egzisztenciális színezetű krízisfilm nem kerül elő a beszélgetések során. Scorsese európai ihletésű szerzői szemléletére jellemző, hogy a hitről, a bűnről szóló filmek sorában is olyan műveket emleget, mint Carl Theodor Dreyer *Az ige* (1965) című kevéssé ismert alkotása, Robert Bressontól az *Egy falusi plébános naplója* (1951), Roberto Rossellini-től a *Ferenc, Isten lantosa* (1950) és az *Európa '51* (1952), valamint a Dardenne fivérek filmjei. Alapolvasmányai közé Dosztojevszkijtől a *Feljegyzések az egérlyukból* és Joyce *Ifjúkori önarcképe* tartozik, a festmények közül El Greco és Piero della Francesca Krisztus-portréira hivatkozik. A Jézus alakjáról szóló filmek sorában nem a néma és hangos változatban egyaránt elkészült *Királyok királyja* a kedvence (Cecil B. DeMille, 1927, illetve Nicholas Ray, 1961, de ugyanezen a címen manapság egy animációs film is elérhető), hanem Pier Paolo Pasolini *Máté evangéliuma* című alkotása, amely életművét is más irányba terelte: „A legjobb Krisztus-film szerintem a *Máté evangéliuma* Pasolinótól – mondja erről. – Fiatalkoromban azt terveztem, egyszer majd bemutatom filmen Krisztus történetének a New York-i szegénynegyedekben és Manhattan déli, belvárosi részén játszódó mai változatát. Amikor azonban megnéztem Pasolini filmjét, rájöttem, hogy az a film már elkészült” (51–52.). A kötet végén olvasható, alig huszonöt oldalas „lehetséges film forgatókönyve” is inkább észszé, gondolkodás mások és saját filmjeiből kiemelt részletekkel Jézus alakjáról.

Pasolini filmje Scorsese „teológiájának” egyik meghatározó aspektusára is rávilágít. A hollywoodi Jézus-filmek és Pasolini művének összehasonlításáról így beszél: „Csodálattal néztem a *Királyok királyát*, és – legalábbis néhány részletében – *A világ legszebb történetét* is, de ezek táblaképek voltak. Pasolini filmje viszont mintha egy másik bolygón készült volna. Jézus arca olyan volt, mint amilyennek előtte soha nem láttuk: semmiben sem különbözött a filmben szereplő többi arcotól” (87.). Majd később még hozzáteszi: „Pasolininál viszont Jézus ember, egy a többiek közül, olyanvalaki, akivel bárki összeismerkedhet és beszédbe elegyedhet. Azt hiszem, ez a lényeg” (89.). Ez a gondolat, Jézus történetében az emberi dráma megmutatása vezette a botrányosnak bizonyuló (szerintem inkább botrányosan fogadott: magam is szemtanúja voltam, amikor a Művész mozi előtt kezükben a Bibliával öklüket rázva tiltakoztak néhányan a film bemutatása ellen) *Krisztus utolsó*

megkísértése című Nikosz Kazantzakisz-regény adaptálásához. Mindezzel kapcsolatosan ő maga is szinte indulatosan fogalmaz: „Még hogy könnyű Jézusnak attól, hogy Isten! Ugyan!” (51.).

Scorsese másik fontos, a vallás szempontjából különösnek ható gondolata az erőszakhoz kapcsolódik. Filmjei valóban tele vannak erőszakos jelenetekkel, így ő is érzi, ezzel valamit a hitről szóló beszélgetésben is „kezdeni kell”. Nos, a jelenséget egyszerű, de meggyőző szavakkal kommentálja: mivel az erőszak jelen van világunkban, mi követjük el, fontos megmutatni, hiszen az ugyancsak emberségünk – nem emberiségünk – része. „A durvaság, az obszcenitás létező dolgok, elválaszthatatlanok az emberi természetől” (57.). Az erőszak ábrázolásának esztétikai megoldásaira is kitér, nagyra értékeli e téren Sam Peckinpah valóban esztétizáló erőszak-ábrázolását a *Vad bandában* (1969), ám a távol-keleti rendezők stilizált megoldásáról úgy vélekedik, az „nem adja át a valóságos erőszak hatását” (108.). E helyett szembe kell néznünk vele. „Egyszóval úgy látom, hogy ha eltávolítjuk magunkat az erőszak élményétől, rossz szolgálatot teszünk magunknak. Elzárkózunk a tények elől, s ami a legveszélyesebb, így az az illúzióknak keletkezik, hogy kiirthatjuk, kordában tarthatjuk az erőszakot, sőt, talán még be is olthatjuk magunkat ellene. Pedig végső soron azt kell megértenünk és elfogadnunk, hogy az erőszak mi vagyunk” (109.).

Mindezeket a teológiailag is érvényes gondolatokat Jézus ember voltáról – amit előszavának végén Spadaro is megerősít, illetve pontosít: „Jézus istensége ugyanis emberségéből fakad” (26.) –, valamint

az erőszakra Scorsese esetében az hitelesíti, hogy nem teológusként, hanem művészként beszél rólok. Azaz nem kerül szerepzavarba. Egyrészt megőrzi személyességét, megejtő őszinteséggel idézi fel életének meghatározó pillanatait. Másrészt filmalkotóként a konfliktust keresi a történetekben, s azok vizuális ábrázolásának lehetőségét. Márpedig van-e hatalmasabb feszültség, mint az isteni küldetéssel küzdő emberé, avagy a hadakozás a bennünk élő gonosszal? S létezik-e mindennek hatásosabb bemutatása, mint elemző szavak nélkül az erőszak szekvenciái, avagy az arcon, a szemekben megjelenő, arra kivetülő belső, akár bűnös élet kétségbeesett, töprengő, elcsendesülő *néma* képei? Aligha. Így aztán Scorsese joggal állítja, hogy amiként a hit kérdésének taglalása nem feltétlenül a vallásos témájú filmekben, úgy annak megélése sem kizárólag a templomban zajlik. Ahogy szellemesen megjegyzi: „Szóval szerintem az átlényegülésnek a templomon kívül van a helye. Az nem megy, hogy a hitet egyfajta erkölcsi biztosításnak tekintsük, és azért járunk a templomba, hogy ezzel letudjuk a heti részletfizetést” (111.).

Antonio Spadaro némiképpen megilletődött előszavával és kérdéseivel szemben Martin Scorsese gondolatai akkor a legmeggyőzőbbek, amikor nem a hitről beszél, hanem az életéről, mások és saját művészetéről, s azokban jut el a hit akár konfliktusokkal és erőszakos cselekedetekkel teli drámájáig. Amikor nem kinyilatkoztat – hanem maga is kérdez. Így például a kegyelem többször szóba kerülő erejéről: „Hát mindez nem maga a kegyelem?” (73.).

HALMAI TAMÁS: VASÁRNAPBÓL VAN AZ EMBER

HAIKUK IANCU LAURA VERSEIBŐL

CÉDRUS MŰVÉSZETI ALAPÍTVÁNY, BUDAPEST, 2025

Bakonyi István

Sok kortárs költő szereti és műveli ezt az ősi japán műformát, a tömörítés nagyszerű példáját, amelynek esetében 17 szótagba sűríti a költő a minden-ség egy szeletét, egyetlen kép segítségével, melyben a természetnek, vagy éppen egy pillanatnyi benyomásnak kiemelten fontos a szerepe.

Halmi Tamás ebben a tekintetben is különös úton jár. Korábban *Örömmek olaja rajta* (2024) címmel bibliai haikukat tett közzé. Mondhatjuk, hogy heroikus vállalkozás. Mint ahogy újabb kötete is az. Most azt tette, hogy számba vette Iancu Laura eddig megjelent versesköteteit, és mindegyik műnek elkészítette a haiku-változatát. Mint ahogy a bibliai szövegek „átírása” is a teljes azonosulás ékes bizonyítéka, most sem mondhatunk mást. Tudjuk, hogy már számtalanszor foglalkozott a kortárs magyar líra jelen alakjának, Iancu Laurának a tevékenységével. Esszét, recenziót írt

róla, és mindezekből mindig jól látszott egyfelől a kiemelt rokonszenv, másrészt a szaktudás, és talán legfőképpen az az intim szellemi rokonság, ami vitathatatlan a két alkotó között – világnézetben, esztétikai hasonlóságban, hitben, ember-ségben, humanizmusban. A hátapon olvashatjuk: „Végső soron mindkét költő bizonyos közvetítői szerepben ismerhet magára. Iancu-versszavakkal, Halmi-átiratban: Kölcsönszavakat / szorongatok, aranyló / Gyermekeknek viszem *(Igazolás)*.”

Mindenképpen bámulatos ez a teljesítmény, és hozzátehetjük: szerencsés esetben az olvasó ahhoz is kedvet érezhet, hogy olvassa/újraolvassa a megidézett szerző lírai életművét. Lehet, hogy ez a kísérlet többet ér a kritikák egészénél. Hal-

mai tehát végigkíséri a pályát, a *Pár csángó szótól A vágány mellett* című kötetig, azaz 2004-től 2022-ig. Nyomon követhetjük Iancu Laura versvilágát a korai időktől napjainkig. Egyfajta részösszegzés is ez, kissé szokatlan, de érvényes módon, az ősi műforma szabályai szerint. (Bár néhány esetben csonka egy-egy haiku...)

Halmi „eljárása” sajátos és izgalmas. Vegyük például a legelső művet, az *Írjatok hozzá* című verset. A haiku így szól: „Csak azt hagyjátok. / Neve szerint Laura. / Látott szemetek.” Az eredeti, némileg korai önarcképnek is fölfogható szöveg 10 soros. A haiku első sora a kissen a harmadik sorban van, ezt idézi Halmi versbe lerövidítetten. A „Neve szerint Laura” Iancunál a befejező sor. A „Látott szemetek” a versben a negyedik sorban található. A haiku szerzője itt és másutt is szabadon bánik az eredeti szöveggel, és ezáltal némileg új jelentést is létre hoz. Ugyanakkor alapjaiban nem tér el a kiragadott művek világától. Az első kötet már igen határozott karaktert mutat föl puritán, póztalan versek egész sorával, és olyan motívumokkal, mint a bőjt vagy a gyász. Forrása tiszta, és leírja a belső lelki küzdelmet, a hit elmélyülését, vagy éppen különös szerelmes verseiben a feszültséget. S a haikuk tömören, példásan ezt is tükrözik. Például így: „Örült csend sikkolt. / Egész múltat találtam. / Meghaltam érted” (*Hiába várlak*). Vagy éppen így: „Kinek a hajnal / s a dolog nem ellenség. / Ragyog a világ” (*Anyám*). Az anyaversek már ekkor, és később is igencsak kiemeltek a pályán. Mögöttük ott a szoros kapcsolat és lélektani mélység, a távozás és a ragaszkodás összetettsége.

Iancu Laura második kötet, a *Karmaiból kihulajt* még erősebben tanúskodik a bibliai hangról, a mélyülő hitről. Az előző kötet őszi, bús hangulatai után itt a hajnal megidézésével kezdődik a versek sora. A haiku ebből a következő részletet nagyjítja fel: „Mit bánom én, hogy. / Kihúzom a vasalót. / Bent maga a rács” (*Élet a hajnalban*). Kissé töredékes, de lényegre törő szöveg. Az meg jó játék, ahogy a *Két négysorosból* (!) szül egy haikut: „Én véled tenném, / ha lehetne. Aranyág. / Utolsó béke.” Itt-ott megjelenik a szülőföld, vagy annak közelsége is. „Fenyves harangok. / Halkan beszélő füvek. / Gyimesek könnye” (*Rákóczi határ*). Iancu Lauránál egyébként viszonylag ritka az ilyen direkt utalás, nála ezek a szálak az átlagosnál elvontabbak.

A *Névtelen nap* a szerves folytatás kötet. Itt is többségben vannak a szabadversek, ám többször megfigyelhetjük a forma feszesebbé válását, egy-egy rím jelenlétét, vagy éppen a dalformához közeledést. Mindezek az értékek persze nem menthetők át a haiku világába, tartalmilag azonban igen.

A drámaiság például így szólal meg: „Hiába nyitott: / üres a sír. Fázom. Kő- / takarók alatt” (*Rekviem*). Érdekes játék a szóelválasztás is itt. Vagy az ugyancsak a szakralitáshoz kötődő *nagypéntek*: „Az éj ma egyre / világosabb. Megsérti / a csillag jogát.” Megfigyelhetjük, hogy Halmi Tamás viszonylag szabadon kezeli a műfaji sajátosságokat, és ezzel együtt marad hű az ősi hagyományhoz. Ebben az anyagban is rátalál a szűkszavú hazaszeretet-megnyilvánulásra: „Feléd is járnak / zord idők. A fenyvesek / nem fogják vissza” (*Hazafelé*). Így lesz különös fontossága a címnek is, s ezáltal megfoghatóbbá a jelentés.

A *Kinek a semmi a mindene* című kötet gondozója, Szentmártoni János szerint: „sűrű atmoszférájú verseiben nem mindennapi küzdelem zajlik. A törekeny alkat szívós lelket őriz, amelynek saját félelmei bozotosán kell napról napra átvágnia magát útja folytatásához...” Ez igaz, ám nem árt tisztáznunk, hogy ez a félelem nem azonos hétköznapi féleleimekkel. Benne van az Istennel találkozás misztériuma, annak életre szóló élménye, az ismeret és a bölcsesség kezdete is. Halmi „átíratái” hasonlóképpen szólnak. A *Mennyből az angyal* szövege: „Lakatlan házban / magány vacog. Szoptató / asszony zsoltároz.” Sűrű jelképesség szövi át a sorokat, a hétköznapiság fölemelésével. A később sorozattá terebélyesedő *Este a faluban* itt még 2. darabjával zárul a kötet: „A tavaszt lestem. / Egyik szárnya tél, akár / a kegyelemnek.” A rejtelemből egyszer csak kiemelkedik a tán legfontosabb keresztényi érték.

A *Míg kabátot cserél az Isten hat*, tudatosan megszerkesztett ciklusában az évszakok szimbolikájára éppúgy fölfigyelhetünk, mint a vers gyógyási szerepére, a háború tragikumának feldolgozására, a hazához és az anyához fűződő kapcsolat hatására, a borús világképre. Az *Este a faluban* itt teljesebb ki igazán, bennük mindig megszólítja az Urat. Versei egyben imádságok a legszebb fajtából. Az *Angyal* haiku-változata: „Csendet hoz a szél. / Felsír, mint ki idegen. / Liliomos rongy.” A 3. sor ellentmondásos jelzős szókapcsolata feszültséget hordoz. S hogy minden sablont és közhelyet elkerül szerzőnk, azt igazolja az *Idő* is: „Kétezer éves / neveddel ülök szemben. / Ezüst dér szállt fel.” Finom líraiság az eredeti versben és a haikuban is.

S ezek az értékek föllelhetők a további kötetek nyomon követésével is. Rácsodálkozhatunk az *Éjszaka a gyermek, az András érkezésére, az Oratórium* és *A vágány mellett* maradáno pillanataira, a születéstől a jelenig, egy folyamatosan kibontakozó lírai életmű állomásainak sűrűtményeivel. A zárt pillanattig: „Esernyő. Vonat. / Könyv Jóbról. / Szentképek a / sötétben. *Látnak*” (*Jóbbal a szélben*).

BACSÁK DÁNIEL: A LÁTHATATLANOK
PSZICHIÁTRIA A HATÁRON
ORIOLD ÉS TÁRSAI KIADÓ, BUDAPEST, 2024

Barcsi Tamás

Ahhoz, hogy jobban megérthessük, miként élnek a legkiszolgáltatottabb társadalmi csoportok, szükség van azokra a művekre, amelyek nem csupán egy szűk szakmai közönség számára mutatják be a perifériára szorultak helyzetét. Ezen írások, filmek olyan emberekről szólnak, akikkel talán nap mint nap találkozunk, de mégsem ismerjük őket igazán, vagy olyanokról, akikről a legtöbbször nem lehet közvetlen tapasztalatuk, mert például egy elszigetelt vagy kifejezetten zárt intézményben töltik minden napjaikat. A szociológus-kriminológus Bacsák Dániel esszéjét a Szentgotthárdi Elmeszociális Otthonban élő krónikus pszichiátriai betegek életébe, illetve általában az elmeszociális intézmények működésébe, módjába enged betekintést. Bacsák rámutat, hogy az 1960-as évek elejére kialakult, és azóta alig változott a magyarországi pszichiátriai ellátórendszer struktúrája. Ennek három fő pillérét a kórházi osztályok, a pszichiátriai gondozók és az elmeszociális otthonok alkotják. Az utóbbiak a Rákosi-rendszerben, az ötvenes évek elején jöttek létre határmenti épületekben. A cél az volt, hogy a krónikus pszichiátriai betegeket elhelyezzék Budapestről, illetve a nagyvárosokból, és izolálják őket (a szentgotthárdi intézménybe, amely a Fővárosi Tanács irányítása alá tartozott, budapestiek kerültek). Az elmeszociális otthonokban napjainkban is csaknem nyolcezer beteg él, legtöbbször az 2013-ban állami kézbe került Szentgotthárdi Otthonban (mai hivatalos nevén: a Rábaparti Integrált Szociális Intézményben), amely az Európai Unió legnagyobb bentlakásos pszichiátriai otthona⁽¹⁻¹⁴⁾. A lakók nagy részét skizofréniával diagnosztizált betegek teszik ki⁽⁴⁷⁾.

A Szentgotthárdi Elmeszociális Otthon először ötven évvel ezelőtt kapott nagyobb figyelmet. A *Valóság* 1975. októberi számában jelent meg a jeles író, Hajnóczy Péter *Az elkülönítő* című szociográfiája, amely bemutatta, hogy a szocialista társadalomban milyen embertelenül bánnak a bentlakásos otthonokban élő krónikus pszichiátriai betegekkel. Az elmeszociális otthonok gyakran pszichiáter nélkül működtek, a betegek nem kaptak érdemi gyógykezelést, tanfolyamot végzett „egészségügyi középkezelő” intézetvezetők hoztak meg lényegi döntéseket: a szentgotthárdi intézmény igazgatója orvosi végzettség nélkül nagyvizitet tartott, gyógyszereket, injekciókat rendelt a betegeknek, büntetéseket szabott ki. Hajnóczy írásából kiderül, hogy Kiss-Vámosi József pszichiáter próbált másfajta szemléletet hozni Szentgotthárdra, de kísérlete, többek között az intézetvezető ellenállása miatt, kudarcot vallott. Eleve az elmeszociális otthon mint intézménytípus

is problémás, Kiss-Vámosi megfogalmazása szerint „szörnyképződmény”, hiszen elmebeteg nem lenne szabad szociális intézményben elhelyezni, pláne nem élete végéig, mert az elmebeteg nem gondozási, hanem gyógykezelési problémát jelent, tehát szakorvost igényel.¹ Ráadásul az elmeszociális otthonok ebben az időszakban alkalmasak voltak olyan emberek elsüllyesztésére is, akik ugyan nem minősültek elmebetegnek, de nem tudtak megfelelően beilleszkedni a szocialista társadalomba. Aki bekerült egy ilyen otthonba, az általában ott is maradt, hiszen az ápolottnak nem volt jogi lehetőségük arra, hogy elhelyezésük felülvizsgálatát kérjék. A *Valóság*-cikkből megismerhetjük például az indokolatlanul elmeszociális otthonba juttatott Szépvölgyi Aliz történetét, aki Kiss-Vámosi Józsefnek köszönhetően szabadult ki végül. Hajnóczy munkájának köszönhetően bizonyos változásokat vezettek be az elmeszociális otthonokban. Megelőzve a téma újbóli napirendre kerülését, arra már nem adtak lehetőséget az íróknak, hogy szociográfiája bővített változatát könyv formájában publikálhassa. A kötet több mint harminc évvel Hajnóczy halála után, 2013-ban jelent meg *Jelentések a sülyesztőből. Az elkülönítő* és más írások címmel. Néhány évvel ezelőtt kiadták Szépvölgyi Aliz hagyatékban maradt műveit is, köztük egy életrajzi regényt, amely egy ápoló perspektívájából mutatja be a Zalaapáti és a Szentgotthárdi Elmebetegeket Ápoló Szociális Otthon ötven évvel ezelőtti hétköznapjait.²

Bacsák Dániel utal Hajnóczy szociográfiájára, és a szentgotthárdi intézmény későbbi történetét is összefoglalja⁽¹⁷⁻²⁷⁾. Az 1970-es évek végén egy olyan vezető került az Otthon élére, aki három évtizedes igazgatói működése alatt normalizált viszonyokat teremtett és számos fejlesztést megvalósított, ugyanakkor az izolációs szemléleten lényegileg nem változtatott, a beteg rehabilitációjának, társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése továbbra sem volt cél. Hajnóczy szociográfiájának címe érvényes maradt a 21. században is. Az elkülönítő egy pszichiátriai korlátozó intézkedés, ami a mai napig alkalmazható (Szentgotthárdon több elkülönítő helyiség található ma is, csak a hálós ágyak kerültek ki belőlük), de ezen túl sokan

1 Hajnóczy Péter: *Jelentések a sülyesztőből. Az elkülönítő és más írások*. Magvető, Budapest, 2013, 79.

2 Szépvölgyi Aliz: *A humánium nevében*. Tempevölgy, Balatonfüred, 2021.

gondolják ma is azt, hogy a krónikus elmebetegeket lehetőleg különítsük el a társadalomtól, és az állami hozzáállásra is ez jellemző. Olykor ennek a viszonyulásmódnak a radikálisabb változata is visszatér valamilyen módon. 2004-ben például létrehozták Szentgotthárdon az úgynevezett Speciális Részleget, ahová akár fél évre is elzárhatták a deviánsnak minősített betegeket. Ezt 2011-ben szüntették meg, miután egy ombudsmani vizsgálat kimondta, hogy a betegek ilyen jellegű elkülönítése jogsértő (29-35). Ebben az évben először került orvos az intézmény élére, a könyvben csak K. G.-ként megnevezett szakember progresszív módszereket alkalmazott, terápiás közösség kialakítására törekedett, és kísérletet tett a betegek rehabilitációjának előmozdítására. (Indokolatlannak tűnik, hogy a szerző K. G.-ként utal az igazgatóra, hiszen az az olvasó is, aki most találkozik először a témával, gyorsan kiderítheti, hogy Kapócs Gáborról van szó, ráadásul a könyv függelékéből is nyilvánvalóvá válik ez.) Az érdemi változásokat elérni próbáló team tagja volt az intézet konfliktus- és bűnmegelőző stratégiáját kidolgozó Bacsák Dániel is, aki a terápiás közösség lényegi elemeiként emeli ki az emberi méltóság tiszteletben tartását, a demokratikus működésmódot (a betegek bevonását a döntésekbe), az érintettek aktív részvételét a foglalkozásokban, terápiákban, illetve a beteg és segítője közötti kötődés, kölcsönös bizalom kialakítását (125). Kérdés, hogy lehetséges-e alapvető változásokat elérni egy „szörnyképződményben”, vagy Bacsák szavaival, egy „embergyárban” (37). Ez Kiss-Vámosi Józsefnek sem sikerült, igaz, ő több mint ötven éve, nehezebb körülmények között próbálkozott terápiás közösség kialakításával. Bacsák nem tagadja, hogy ugyan értek el részszikereket, de vállalkozásuk alapvetően kudarcot vallott. Egyrészt a régi munkatársak nagy részének tetszését nem nyerték el a kívülről jött szakemberek, Kapócs és csapata által kezdeményezett változások, másrészt az államosítást követően sokkal rosszabbak lettek a feltételek a forráselvonások és a szakmai autonómia korlátozása miatt. Ahogy Magyarországon gyakran történni szokott, a fenntartó az orvos-igazgató kinevezésének lejárta után nem kért többet a kompetens, progresszív irányvonalat képviselő intézmény-irányításból. Kapócs távozott 2016-ban, az új vezetés pedig – biztos, ami biztos – visszaállt az izolációs szemléletre (133-147). A Szentgotthárdi Otthon a betegek túlnyomó többsége számára ma is a „végállomást” jelenti, évente csak néhány beteg távozik, általában azért, mert átkerülnek egy másik intézménybe (34).

A könyvből azonban nemcsak ennek a lényegében szomorú történetnek a részletei ismerhetők

meg, hanem Bacsák számos pszichiátriai vonatkozású problémát is tárgyal, olvasmányos stílusban, mégis cizellátnak. Kriminológus szerzőről lévén szó, az elmebetegség és a bűn kapcsolatával több fejezet is foglalkozik. Michel Foucault-tól is tudhatjuk, hogy az őrlület és a társadalmi értelemben vett bűnösség közel kerül egymáshoz a modernitásban.³ Még mindig sokan hiszik azt, hogy az elmebetegek, különösen a krónikus elmebetegek kisebb vagy nagyobb veszélyt jelentenek a környezetükre. A szakértők azonban úgy vélik – mutat rá Bacsák –, hogy „a pszichiátriai betegek 98-99 százaléka még kezeletlenül sem válik veszélyessé a társadalomra és a fennmaradó 1-2 százalék túlnyomó többsége is biztonságosan kezelhető” (91). Bacsák láthatóvá próbálja tenni a láthatatlanokat, ezt szolgálják a betegtörténetek, amelyek nézőpontváltásra készítetik az olvasót, és ezért kerültek a szép kiállítású könyvbe az Otthon lakóinak alkotásairól készített fotók is. Ebből a szempontból különösen értékes a *Caput mortuum* című fejezet, amelyben Magdival, az egyik beteggel készült életútinterjú kapott helyet (60-83). A függelékben Bacsák és Kapócs közös írását olvashatjuk. A szerzők felhívják a figyelmet a mentális zavarok növekvő száma okozta magyarországi krízishelyzetre, és néhány javaslatot is megfogalmaznak ennek kezelésére. Ez a rész, a jelentősége miatt, lehetne hosszabb, és indokoltabb lett volna nem függelék-ként, hanem zárófejezetként elhelyezni a kötetben.

A Szentgotthárdi Otthon legutóbb 2023-ban került a hírekbe, amikor az egyik internetes portál közölte az ágyi poloskák intézménybeli invázióját bemutató videófelvételt. Az igazgatót menesztették, ez ezzel a problémák nem oldódtak meg, ahogy az Otthonra irányuló figyelem is csak rövid ideig tartott az információáradatban. Pedig sokat kellene beszélnünk az elmeszociális otthonokról, az ezekben élők, illetve általában a pszichiátriai betegek helyzetéről. Nem túlzás azt állítani, hogy az izolált, túlszűfolt intézményekben olykor évtizedeket töltő embertársaink emberi méltósága akkor is sérül, ha a legjobb ellátást kapják, amiről persze nincs szó, az ágyi poloskák mellett elég arra utalni, hogy Szentgotthárdon ötszáz betegre egy, az Otthonban heti pár órát dolgozó pszichiáter jut (150). Tudjuk, hogy Magyarországon kevésbé működik a társadalmi szolidaritás, amire pedig nagy szükség lenne ahhoz, hogy a krónikus pszichiátriai betegek életminősége javuljon. Hajnóczy cikke a 1970-es években nagy figyelmet keltett, manapság egy pszichiátriai témájú szociografikus írásnak aligha lehet ekkor hatása. Mindenesetre Bacsák Dániel könyve hozzájárul az elmeszociális otthonokról való tudás növekedéséhez, ami növeli a perifériára szorult pszichiátriai betegekkel kapcsolatos szolidáris hozzáállás esélyeit is.

3 Michel Foucault: *A bolondság története a klasszicizmus korában*. (Ford. Sujtő László.) Atlantisz, Budapest, 2004.

VIGILIA
XC. ÉVFOLYAM
2025 szeptember

SOMMAIRE

La Passion de saint Maurice et de ses compagnons

CHEMINS DE LA VIE INTÉRIEURE

Tomáš Halík: Spiritualité: la passion de la foi
Patrice Mahieu OSB: Modernité et tradition dans le monachisme après Vatican II **Richard Rohr OFM:** Compassion universelle et grâce **Gergely András Nacsinák:** Conversation avec l'archimandrite Vasilios Gondikakis au mont Athos **Fülöp Kísnémet OSB:** Spiritualité synodale **Hartmut Rosa:** Démocratie et religion **Zalán Szilvási:** Un autre pouvoir **Attila Kiss:** Attiré par des saints moldaves Entretien avec **Laurence Freeman** **János Szávai:** De saint Augustin à saint Genet ou le septième commandement **Pál Balázs Juhász:** Abel et son Dieu. Notes théologiques sur la trilogie Abel d'Áron Tamási Poèmes de **Károly Fellingner, Gabriella Fürjes, Sándor Halmosi, László Kürti, János Lackfi et Judit Szeles**

INHALT

Die Passionsgeschichte des Hl. Mauritius und seiner Gefährten

WEGE DES INNEREN LEBENS

Tomáš Halík: Die Spiritualität als Leidenschaft des Glaubens **Patrice Mahieu OSB:** Modernität und Tradition im monastischen Ordensleben nach dem II. Vaticanum **Richard Rohr OFM:** Eine universale Solidarität und die Gnade **Gergely András Nacsinák:** Gespräch mit dem Archimantriten Vasilios Gondikakis **Fülöp Kísnémet OSB:** Synodale Spiritualität **Hartmut Rosa:** Demokratie und Religion **Zalán Szilvási:** Eine andere Macht **Attila Kiss:** Im Bannkreis der Mönche in Moldau Gespräch **Laurence Freeman** **János Szávai:** Vom Heiligen Augustinus bis zum Heiligen Genet **Pál Balázs Juhász:** Abel und sein Gott. Theologische Überlegungen zur Abel-Trilogie von Áron Tamási Gedichte von **Károly Fellingner, Gabriella Fürjes, Sándor Halmosi, László Kürti, János Lackfi und Judit Szeles**

CONTENTS

The Passion of St. Maurice and His Companions

ON THE WAYS OF THE INNER LIFE

Tomáš Halík: Spirituality - the Passion of Faith **Patrice Mahieu OSB:** Modernity and Tradition in the Monastic Orders after the Council **Richard Rohr OFM:** Universal Sympathy and Grace **Gergely András Nacsinák:** Conversation with Archimandrite Vasilios Gondikakis on Mount Athos **Fülöp Kísnémet OSB:** Synodal Spirituality **Hartmut Rosa:** Democracy and Religion **Zalán Szilvási:** Another Power **Attila Kiss:** Attracted by the Monks of Moldavia Interview with **Laurence Freeman** **János Szávai:** From St. Augustine to St. Genet **Pál Balázs Juhász:** Abel and His God: Theological Reflection on the Abel Trilogy of Áron Tamási Poems by **Károly Fellingner, Gabriella Fürjes, Sándor Halmosi, László Kürti, János Lackfi and Judit Szeles**

Főszerkesztő: **Görföl Tibor**
Felelős szerkesztő: **Puskás Attila**
Felelős kiadó: **Gájer László**
Szerkesztők:
Bende József, Kísnémet Fülöp,
Pataki Elvira, Varga Szabolcs, Vörös István
Szerkesztőbizottság:
Bábel Balázs, Heidl György, Hidas Zoltán,
Horkar Hörcher Ferenc, Lázár Kovács Ákos,
Máté-Tóth András, Molnár Antal, Patsch Ferenc,
Solymári Dániel, Thomka Beáta
Kiadóhivatali titkár: **Fazakas Annamária**
Honlap: **Somfai Boglárka**
Betűtípus: **BROTHER 1816, FreightMicro & Sans**
Lapterv és tipográfia: **Jmtypography**
Tördelés: **Németh Ilona**
Kivitelezés: **VIRTUOZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.**
Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest,
Piarista köz. 1. Telefon: 486-4443.
Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím:
<http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu
Előfizetés, egyházi és templomi árusítás:
Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt.
és alternatív terjesztők.
A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik
postáján, a hírlapot kézbesítőknél, posta.hu
webshop-ban (eshop.posta.hu/storefront),
e-mailen a hirlapelofigetes@posta.hu címen,
telefonon +36 1767 8262 számon, levélben
a Magyar Posta Zrt. 1900 Budapest címen.
Külföldre és külföldön előfizethető
a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.
A Vigilia számlaszáma: OTP Bank Zrt:
11707024-20373432-00000000.
Előfizetési díj: egy évre 10.800Ft, fél évre 5.400Ft,
negyed évre 2.700Ft. Előfizethető külföldön
a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.).
Ára: EU országok: 10.800Ft/év + postaköltség,
tengerentúli országok: 112\$, illetve
ennek megfelelő más pénznem/év.
Szerkesztőségi fogadóóra:
kedd, csütörtök 10-14 óra
Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem küldünk vissza

SZEMLE

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

XC. ÉVFOLYAM

Gelencsér Gábor:

*Martin Scorsese – Antonio Spadaro – BESZÉLGETÉSEK A
HITRŐL*

A HOLNAPUTÁNK ISKOLÁJA

AZ ANYASÁG FILOZÓFIÁJA

2025 *szeptember*

Bakonyi István:

*Halmi Tamás – VASÁRNAPBÓL VAN AZ EMBER.
HAIKUK IANCU LAURA VERSEIBŐL*

Decski Sarolta, Fröhlich Johanna,

*Glovicski Zoltán, Hantos-Varga Márta,
Armando Nuñezo és Papp Ágnes Klára*
tanulmányja

Barcsi Tamás:

*Bacsik Dániel – A LÁTHATATLANOK. PSZICHIÁTRIA A
HAIÁRON*

Evan Boland, Gécsi János,

*Markó Béla, John Milton,
Nyilas Atilla, Tatár Sándor,
Villányi László és Zudor Boglárka*
írása

ISBN 977 004 260 200 5 2509 1200Ft

Nemzeti
Kulturális
Alap

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

MINISZTERELNökség